ГРАМА́ТКА
С. ПЕТЕРБУРГЪ
1851

От С. Петербургскаго Комитета Духовной Цензуры печатать позволяется. 23 Іюня 1857 года.

Цензоръ *Карповъ*.

Печатать дозволяется съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. Москва, 11 Ноября 1857 года.

Цензоръ *Н. Фонъ-Крузе*.

ВЪ ТИПОГРАФІИ Н. А. КУДИНОЙ.

Скілько ні есть у насъ по Вкраі́ні грама́токъ и букварівъ, то всі вони́ не годя́тця намъ для пе́рвоі нау́ки письме́нства, бо печа́тані не на́шою мо́вою, а черезъ те вся́ка дити́на до́вго ну́дитця надъ кни́жкою, по́ки на́вчитця иноязи́чниі слова́ розбіра́ти, черезъ те на́довго діти зъ до́му для нау́ки одлуча́ютця, одъ робо́ти одвика́ють, псую́тця безъ отце́вського й матери́нського до́гляду, ище́ жъ за до́вгу и трудну́ нау́ку тре́ба не ма́ло й плати́ти.

Тимъ и письме́нство не ду́же ширитця въ насъ поміжъ людьми́; а тимъ ча́сомъ леда́чі писарі и всякі нечести́ві зако́нники те́много чоловіка моро́чять и тісня́ть, бо неписьме́нний чоловікъ — все одно́, що те́мний на о́чи: куди́ поведе́ поводи́рь, туди́ и йде — хоть бі́й и въ я́му. Тре́ба учи́ть діте́й письме́нства такъ, щобъ, ду́рно ча́су не га́явши, шви́дко зрозуміла дити́на нау́ку чита́ння, а до сёго найпе́рва по́мічъ — щобъ грама́тка зло́жена була́ рідною Украінською мо́вою. Навчи́вшись чита́ть посво́ёму, уся́ке зрозуміє и Церко́вну, и Моско́вську печа́ть; тоді й неха́й бере́тця за які хотя́ кни́ги. Отсе́ жъ напеча́тана така́ Грама́тка. 'Учачись чита́ть, не бу́де тутъ спотика́тись дити́на на слова́ иноязи́чниі; а ви́тве́рдивши іі до́бре, здобу́де на ввесь вікъ собі кори́сти. Тутъ бо для пе́рвого чита́ння підо́брані настави́тельні піснослі́вия про на́шихъ пре́дківъ и Боже́ственниі псалми́; тутъ напеча́тані спо́минки про да́вніі

А́ЗБУКА.

А	Б	В	Г	Д	Е
Ж	З	И	І	Й	К
Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц
Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы	Ь
Ѣ	Э	Ю	Я	Ѳ	Ѵ

МАЛЕ́НЬКА А́ЗБУКА.

а	б	в	г	д	е	ж	з
и	і	й	к	л	м	н	о
п	р	с	т	у	ф	х	ц
ч	ш	щ	ъ	ы	ь	ѣ	э
		ю	я	ѳ	ѵ		

ПРОПИСНА́ А́ЗБУКА.

А Б В Г Д Е Ж З И І Й
К Л М Н О П Р С Т У Ф
Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Ѣ Э Ю
Я Ѳ Ѵ

СТРІЧНА́ А́ЗБУКА.

а б в г д е ж з и і й к
л м н о п р с т у ф х ц
ч ш щ ъ ы ь ѣ э ю я ѳ ѵ

КРИВА́ А́ЗБУКА.

а б в г д е ж з и і й к
л м н о п р с т у ф х ц
ч ш щ ъ ы ь ѣ э ю я ѳ ѵ

ПРА́ВИЛА ДЛЯ УЧИ́ТЕЛЯ.

1) У на́шій мо́ві бу́ква Г і́ногді вимовля́етця тве́рдо, отъ якъ у сло́ві *га́нокъ*, або́ *гузь;* то въ таки́хъ случа́яхъ тре́ба писа́ти Лати́ньску бу́кву вели́ку G, або́ малу́ g, и́менно — g*а́*нокъ, g*у*зь, G*а́*нжа Андибе́ръ.

2) Бу́ква Ы въ на́шій мо́ві ли́шня, бо въ насъ не гово́рять такъ тве́рдо, якъ Моско́вські лю́де, *ты, вы, мы,* або́ *столы, бабы*, а мя́кше; тимъ и дово́лі зъ насъ бу́кви И для вся́кого тако́го сло́ва, якъ *крини́ця, капли́ця*, и дово́лі бу́кви І для вся́кого тако́го сло́ва, якъ *жінка, сіно*. Бу́ква жъ Ы поста́влена въ а́збуці тільки на те, що вона́ есть у Церко́вныхъ кни́гахъ, а зати́мъ и въ старосвітському письмі.

3) Бу́ква Е вымовля́етця въ насъ тве́рдо въ слова́хъ *не́бо, тебе́*, а въ слова́хъ *корінне, ща́сте* мя́кше; то слова́ сі́ и пи́шутся для сёго отта́къ: *корінне, ща́сте*.

4) Бу́кви Ѣ у насъ у мо́ві не чутно́, а на-мі́сто ії вимовля́етця І. Тутъ же вона́ въ а́збуці оста́влена ра́ди Церко́вного язи́ка.

СКЛАДИ́.

Урóкъ пéрвий.

Чи е що луч-че, кра-ще въ сві-ті,
Якъ у-ку-пі жи-ти,
Бра-томъ доб-римъ доб-ро пев-не
По-знать, не ді-ли-ти?

Урóкъ дрýгий.

По-мо-лю-ся Гос-по-де-ві
Сер-цемъ о-ди-но-кимъ,
И на злихъ мо-іхъ по-гля-ну
Не злимъ мо-імъ о-комъ.

Урóкъ трéтій.

Спа-си ме-не, по-мо-лю-ся
И вос-по-ю зно-ву
Тво-і бла-га чи-стимъ сер-цемъ,
Псал-момъ ти-химъ, но-вимъ.

Урóкъ вóсьмий.

Ой не день и не два Ля-хи У-кра-і-ну плін-дро-ва-ли, ні на ча-си-ноч-ку од-по-чин-ня не ма-ли, ко-ней на-вза-во-дахъ день и нічъ дер-жа-ли, до геть-ма-на На-ли-вай-ка до-ро-гу вер-ста-ли. А геть-манъ хо-роб-рий На-ли-вай-ко що вінъ ду-ма-е, га-да-е? що вінъ за до-лю то-ва-ри-шівъ сво-іхъ за-миш-ля-е? Тіль-ко Богъ свя-тий зна-е, що ё-му на по-мічъ по-ма-га-е.

Урóкъ девя́тий.

Ой зза го-ри хма-ра ви-сту-па-е, ви-сту-па-е, ви-хо-жа-е, до Чиг-ри-на гро-момъ ви-грім-ля-е, на У-кра-ін-ську зем-лю бли-ска-ви-це-ю бли-ска-е. То По-ля-ки че-резъ три рі-ки три пе-ре-хо-ди ма-ли, да й ко-ло тре-тё-го пе-ре-хо-ду ста-номъ ста-ли, пу-сти-ли ко-ней на по-па-сан-нє, са-ми со-бі да-ли на три го-ди-ни од-по-чи-ван-нє.

А що геть-манъ На-ли-вай-ко ду-ма-е, га-да-е? що вінъ на не-взго-ду Ля-хівъ за-миш-ля-е? Тіль-ко Богъ свя-тий зна-е, що ёму на по-мічъ по-ма-га-е.

Урóкъ деся́тий.

То не хма-ри по не-бу гро-момъ свя-тимъ ви-грім-ля-ють, то не свя-тихъ во-ни до Бо-га про-во-жа-ють: то Ля-хи у буб-ни вда-ря-ють, у сви-стіл-ки да у тру-би вий-гра-ва-ють, у-се вій-сько сво-е до-ку-пи у гро-ма-ду скли-ка-ють, щобъ ий-шли всі до гро-ма-ди на по-слу-хан-нє, слу-ха-ти геть-ма-на Жол-ков-сько-го о-по-ві-дан-нє. От-то й прийшли всі, ря-домъ ста-ли, у-сі ря-домъ ста-ли, да й за-мов-ча-ли, геть-ман-ську о-по-відь слу-ха-ти за-ча-ли. А по-слу-хав-ши ко-ней сід-ла-ли, че-резъ Бі-лу річ-ку пе-ре-ходъ ве-ли-кий ма-ли: мости мо-сти-ли, греб-лі га-ти-ли, кіл-лє за-би-ва-ли, гор-зи-ну да дря-ни-цю кла-ли, че-резъ Бі-лу річ-ку пе-ре-ходъ ве-ли-кий ма-ли.

Урóкъ одинáдцятий.

А пе-ре-йшов-ши, о-го-ро-ди да шанці ро-би-ли, у о-кріпъ гар-ма-ти стано-ви-ли, а пе-редъ гар-ма-та-ми три кре-сти у зем-лю вби-ли. А що первий крестъ, то Со-ми-но ви-сить, Соми-но ви-сить, ду-же го-ло-сить; а що дру-гий крестъ, то Бо-гунъ ви-сить, Богунъ ви-сить, шаб-лю-ко-ю ло-по-тить; а що тре-тій крестъ, то по-рож-ній стоіть, у-сіхъ ин-шихъ ко-за-ківъ до се-бе під-жи-да-е, ко-за-ківъ під-жи-да-е, коза-ківъ о-гля-да-е. Хто пер-вий пі-дійде, то-го гар-ма-та у-бъе; хто дру-гий до-бі-жить, то-го са-мо-палъ цап-не: хто тре-тій під-ско-чить, той кре-ститьця бу-де, кре-стить-ця бу-де й мо-литьця ста-не: що крестъ зъ о-си-ки, то ё-го на-дба-це.

Урóкъ двана́дцятий.

А ко-за-ки гля-ді-ли, у ві-чи вба-чали, про-міжъ се-бе бур-ко-ва-ли, ра-хо-

ва-ли, три ко-рог-ви на за-ба-чен-нє Ля-хамъ ста-но-ви-ли, на ко-рог-вахъ у-го-воръ ряд-ну пи-са-ли: Вір-но-му пра-во-слав-но-му Хри-сти-ян-ству ми-ромъ миръ, а Ля-хамъ во-ро-гамъ пе-кель-ний пиръ! Въ ко-го крестъ, на то-го й крестъ!

От-се жъ и пій-шли ко-за-ки на чо-ти-ри по-ля, що на чо-ти-ри по-ля, а на пя-те на По-дол-лє; Ля-хівъ на всі сто-ро-ни по всімъ кре-стамъ ко-ло-ти-ли. Ля-хи о-про-щен-ня про-си-ли, да не до-про-си-лись. Не та-ків-ські ко-за-ки, щобъ о-про-щен-нє да-ли; не та-ків-ські й Ля-хи, щобъ на-пасть за-бу-ли!

ЧИТА́ННЄ ПО ВЕРХА́МЪ.

Ви́борка изъ псáлмівъ.

1.

Чи е що лу́чче, кра́ще въ сві́ті,
Якъ укупі жи́ти,
Бра́томъ до́бримъ добро́ пе́вне
Позна́ть, не діли́ти.

Нау́ка. *Учени́къ неха́й чита́е тілько буйну́ печа́ть, по́ки ста́не зовсі́мъ пісьме́нний. Тогді́ й дрібну́ печа́ть прочита́е.* — Жи́ти вку́пі не зна́чить, щобъ именно у одній хаті, а значить жити единоду́шно. По́ки чоловікъ до чоловіка не прихилитця душе́ю, якъ до́брий братъ, по́ти не позна́е, що́ то за *пе́вне*, а що́ за химе́рне добро́. Пе́внимъ добро́мъ зове́тця тутъ Христия́нська любо́въ. Симъ добро́мъ не ділятця такъ, якъ худо́бою, або́ грішми́; бо всі ми брати́ передъ Бо́гомъ, якъ одна́ семъя́, и що́ въ ко́го е, те да-

но одъ Бо́га на всіхъ, на всю Христия́нську се́мъю. Отъ ма́ешъ, чоловіче, здоро́въе,—то воно́ не для те́бе одно́го да́но: служи́ своімъ здоро́въемъ не́мощному бра́тові о Христі, поможи́ ёму́, оборони́ ёго́. Ма́ешъ ро́зумъ,—то не для горди́ні твое́і давъ тобі Богъ ро́зумъ: наставля́й нерозу́мнихъ, покажи́ імъ пра́вду Бо́жу діла́ми своіми. Ма́ешъ бага́тство,—чи Богъ же на те одда́въ бага́тство въ одні ру́ки, щобъ не було́ нічо́го въ твоіхъ братівъ-Христия́нъ? Ні, чоловіче! Богъ тебе́ учини́въ тілько храни́телемъ и роздава́телемъ благъ земни́хъ; якъ же́ присво́ішъ одному́ собі да́ри Бо́жі, то поги́бнешъ душе́ю, а бага́тство твое́ пере́йде въ дру́гі ру́ки и бу́де поти перехо́дить, по́ки зна́йдетця Богобоязли́ва душа́, кото́ра обе́рне ёго́ по-Бо́жому. Отсе́ жъ, позна́вши *бра́томъ до́бримъ добро́ пе́вне*, не діли́сь ти зъ брата́ми Христия́нами такъ, що се все мое́, бо я здоро́вий и заро́бивъ собі, я розу́мний и придба́въ собі, я бага́тий, бо й роди́всь багаче́мъ. Не позна́въ ти добра́ пе́вного, коли́ такъ ду́маешъ, а позна́въ добро́ химе́рне, кото́ре отъ умре́шъ сёго́дні, то й візьметця одъ те́бе. Ні, чоловіче, мій дру́же, не такъ діли́сь добро́мъ изъ брата́ми, а вважа́й усе́, що́ ма́ешъ—и си́лу, и ро́зумъ, и доста́тки, за о́бще, кото́ре Бо́гъ не тобі одному́, а на всіхъ давъ, тебе́ жъ учини́въ, по Своій бла́гості, храни́телемъ и роздава́телемъ сихъ благъ.

2.

Помолю́ся Го́сподеві
Се́рцемъ одино́кимъ
И на злихъ моіхъ погляну
Незли́мъ моімъ о́комъ.

Нау́ка. Коли́ чоловікъ попаде́тця міжъ недо́брі люде, міжъ кото́рими нема́ ёму́ души́ щи́роі; то одна́ ёму́ розмо́ва й порада зъ Бо́гомъ. Нещасли́вий не той чоловікъ, кото́рий ну́жду, або́ нару́гу прийма́е, а той, кото́рий у своій печа́лі не вміе до Бо́га душе́ю оберну́тись. Нема́ ёму́ въ ёго́ му́кахъ ніякоі пільги. Ище́ жъ не дай Бо́же, якъ такий бідола́ха кипи́ть доса́дою, гнівомъ, зло́бою супроти́въ своіхъ оби́дчиківъ! Тогді вінъ за́живо гори́ть огне́мъ пеке́льнимъ. Ду́мае чоловікъ, що якъ оддя́чу зломъ за зло, то ле́гше мое́му се́рцю бу́де. Безу́мна гла́во! чи зна́ешъ ти, що смоло́ю пожа́ръ залива́ешъ? Що більше бу́дешъ воздава́ть зломъ за зло, то більшъ бу́дуть те́бе люде гніви́ти. Да де жъ ти візьмешъ си́ли супротивъ уся́кого во́рога грозо́ю и боемъ става́ти? Жи́зни твое́і на се не ста́не, бо що більшъ бу́дешъ мсти́ти, то більшъ ворогівъ собі нажива́тимешъ. Не за чоловіче діло ти бере́сся: се діло Бо́же. У одного́ Бо́га есть пра́вда — вбача́ти, хто чимъ ви́ненъ, и си́ла — покара́ти оби́дчика. А ти що́ за пра́ведникъ,

колй й своіхъ гріхівъ не бáчишъ, а брáта своѓо за малý обиду докоря́ешъ, злослóвишъ, а за велйку не побоісся й великого лиха ёмý заподіяти? Щó ти за сила, коли не знáешъ, чи доживéшъ до зáвтрого, чи, мóже, вже смерть идé по твою дýшу? А ти ще дýмаешъ метить ворогáмъ своімъ! Ні, чоловіче, не такъ повелівъ намъ Госпóдь на світі жити. Вінъ знáе, що одъ злóго діла ти добрá не полýчишъ; тимъ и заповідавъ Христия́намъ за зло добрóмъ платити, тимъ и сказáвъ, що коли вбáчишъ своѓó вóрога голóднимъ, нагодýй ёгó, коли вбáчишъ жаждущимъ, напій ёгó: симъ ти докорйшъ ёмý до самого сéрця. Приймаючи одъ тéбе добрó, зрозуміе вінъ свою ледáчу злюбу въ сéрці своéму, и хоть не виявить своѓо покаяння, а тайно до тéбе душéю обéрнетця, бо противъ добрихъ учинківъ нашихъ и самий запéклий ворогъ не встоіть. Плáтячи зломъ за зло, и малого ворога зробишъ великимъ; а добрóмъ воздаючи за зло, самого лютого чоловіка до сéбе прихилишъ.

3.

Спаси́ мене́, помолю́ся
И воспою́ зно́ву
Твоі бла́га чи́стимъ се́рцемъ,
Псалмо́мъ ти́химъ, но́вимъ.

На́ука. Не на те́ чоловікъ живе́, щобъ у роско́шахъ купа́тись, а на те́, щобъ одъ гріхівъ очи́ститись и до Бо́га чи́стою душе́ю підня́тись. Чита́емо въ щоде́нній моли́тві: *И во грѣсѣхъ роди́ мя́ ма́ти моя́.* Такъ уже́ нату́ра чоловіча впа́ла, що й на світъ чоловікъ прихо́дить у гріха́хъ! Якъ же ёму́ сіхъ гріхівъ збу́тись? Не ина́къ, якъ черезъ Бо́га. Одъ поча́тку ро́ду людсько́го согріша́е на землі чоловікъ; одъ пе́рвихъ семе́й силку́ется підня́тись изъ сво́еі не́мощи. Бага́то було́ на світі люде́й Богобоязли́вихъ и святи́хъ Проро́ківъ, кото́рі лю́дямъ пра́вду Бо́жу сло́вомъ и ділом показу́вали; а все не спасли́ ми́ру одъ нече́стия: все ши́ршало зло по́ світу, а добро́ умаля́лось, ажъ по́ки Госпо́дь умилосе́рдивсь надъ Своімъ созда́ниемъ и посла́въ единоро́дного Си́на Сво́го на зе́млю. Съ того́ ча́су благода́ть возсия́ла на землі и пока́зана вся́кому доро́га въ ца́рство небе́сне. Богъ яви́вс на землі Бого-чоловікомъ, щобъ навчи́ть

насъ покая́нію и щобъ ми бли́жче стáли до Ёго. Оберни́сь тілько до Ёго моли́твою: *Спаси́ мене́!* то не остáвить Вінъ тебе́ въ гріхáхъ погибáти: у тýю жъ саму минуту почуешъ душе́ю, що Вінъ близько коло тебе, бо заразъ якийся світъ осияе душе́вну темноту твою и хоть би ти бувъ поки́нутий сирота́, хоть би сидівъ у темниці, якъ у я́мі, щи́ра моли́тва зрóбить таке чудо зъ душе́ю твое́ю, що ти вознесе́сся надъ усімъ миромъ, нáче Господь приня́въ тебе́ на лоно Свое́ и зъ небе́сноі висоти́ покáзуе тобі всі Своі блага. Помоли́сь тілько гáряче Богу, то твоя́ тýга обе́рнетця въ рáдість тобі, назове́шъ ти блáгомъ и саме́ твое́ нещáстє, которе очи́стило се́рце твое́ и вознесло тебе́ вишче всёго́ миру до Бóга. Ми́слі и чýвства твоі взигрáють, я́ко хвале́бна пісня Гóсподеві; заговóрить твое́ се́рце таки́ми словáми, якъ псалми́ Прорóка Давида: ти іхъ и не ви́мовишъ язикóмъ твоімъ, а Господь почýе твоі ти́хиі сердéчні ре́чи и при́йме іхъ одъ тéбе, я́ко нóвий псалóмъ, угóдний Ёмý не ме́нше, якъ и тиі псалми́ сладкоглáсниі, котóрі Богодухнове́нний Дави́дъ остáвивъ намъ у Псалтирі на віковічню хвалу Господу.

4.

Госпо́дь любить своі люди.
Лю́бить, не оста́вить,
Дожида́е, по́ки пра́вда
Передъ ни́ми ста́не.

Наука. Не одинъ грішний чоловікъ, роскидаючи розумовъ по́ світу, унива́е, що на́че Госпо́дь покинувъ миръ у бідахъ и напа́стяхъ погиба́ти. Ось бо нечести́ві пану́ють, лініви роскошу́ють, жеру́ть чуже́ добро́ непла́чене, незаро́блене, вла́ствують лукавствомъ и ома́ною, а не до́бримъ ро́зумомъ; а люде Богобоязливі, роботя́щі, вели́кі трудолю́бці, наймити повсядне́вні, нево́льникі досме́ртні всу́е здоровъе свое́ тра́тять и хижихъ дармоідівъ году́ють. Горе тобі, чоловіче, колй ти ду́маешъ, що Богъ або сёго нічого не ба́чить, або́, вбача́ючи, не хо́че визволити Своіхъ людей изъ нечести́воі кормиги! Не роскидай ро́зумомъ по́ світу, а розбери себе́ само́го. Отъ ти родивсь убо́гимъ и, мо́же, убо́гимъ и вмрешъ. Скажи жъ мині, якъ ти въ свойму́ убо́жестві виповнивъ заповіді Бо́жі? чи всі виповнивъ? чи до́бре виповнивъ? Христо́съ, прийшо́вши въ миръ, до таки́хъ, якъ ти, пе́рше всёго оберну́вся: *Пріиди́те ко Мнѣ вси тружда́ющіися и обремене́нніи, и Азъ упоко́ю вы.*

Возьмíте иго Моé на себé и научíтесь отъ Менé, яко крóтокъ есмь и смирéнъ сéрдцемъ, и обрящете покóй душáмъ вашимъ. Бáчишъ, якъ сказавъ Христосъ? Не сказавъ Вінъ: »Прийдіте до Мене, Я дамъ вамъ великі достатки, зроблю васъ великими панáми, и знайдете покой душамъ вашимъ«, тимъ не сказáвъ, що ні великі достáтки, ні велике пáнство не даé души покою; даé души покой тілько крóтость и смирéние серця. Чи послухавъ же ти Христá въ своему вбожестві и тісноті? чи навчивсь одъ Ёго незлобию и тихому житию? чи знайшовъ, идучи Христовимъ слідомъ, покой души своій? Коли знайшовъ, то нічóго більшъ и не забажáетъ, бо и ввесь миръ не стоїть душевного покою. Коли жъ не знайшовъ у бідності, на прямій дорозі до царства небéсного, то якъ же ти ду́маешъ, що, зробившись багáтимъ и вельможнимъ, ставъ би одъ того кротокъ и смирéнъ сéрцемъ? Господь, даючи одному достатокъ и вельможность, а другому нужду и тісноту, рівно любить обохъ, яко чадъ Своіхъ. Якъ ні псуéтця багáтий у роскошахъ и гордині, якъ ні падае духомъ убогий одъ великои тýги, — не оставляе Вінъ іхъ; назирáе ихъ зъ неба всевидящимъ окомъ и жде, поки одинъ зрозуміе суету багáтства и вельможества, а другій познáе, що йде вінъ у своймý убожестві Христóвою дорóгою и простýе въ царство небéсне. Оттогді-то прáвда й стáне передъ очима въ людéй; отсёго-то й дожидáе Госпóдь у великому Своéму милосéрдию.

5.

Вло́влять ду́шу пра́ведничу.
Кровъ до́бру осу́дять,
Мині Госпо́дь приста́нище,
Засту́пникомъ бу́де,
И возда́сть імъ за ділá іхъ,
Кріва́ві, лука́ві,
Погу́бить іхъ, и іхъ сла́ва
Ста́не імъ въ несла́ву.

Нáука. Не думай, чоловіче, що пра́ведні, люде за свою до́бру жизнь не дознают́ь ніко́ли напа́сти. Напа́сть ніко́го не мина́е, а ча́сомъ на пра́ведника ще більшъ накида́ютця злиі люде, ніжъ на грішника. Ди́вне діло! чому́ бъ, здае́тця, такъ не вчини́ти Го́споду Бо́гу, щобъ до́брого чоловіка не займа́въ леда́чий! Неха́й би всі до́брі люде жили на світі, якъ возлю́бленні ча́да Бо́жі, до кото́рихъ зло́му чоловікові стра́шно було́ бъ и приторкну́тись! Отъ же Богъ такъ не дае́; бо що́ бъ изъ сёго вийшло? Вийшло бъ изъ сёго те, що спасе́нні ду́ши зроби́ли бъ зе́млю собі ра́емъ и вже бъ не помишля́ли объ тій стороні, де нема́ ні печа́ли, ні воздиха́ния; а ско́ро чоловікъ забу́де про небе́сну жизнь, то за́разъ душа́ ёго́ псуе́тця, прихиля́ючись до

земни́хъ утіхъ, и незаба́ромъ такий изъ пра́ведника зро́битця грішникомъ. Тимъ-то й попуска́е Госпо́дь, щобъ нечести́ві гна́ли й тісни́ли пра́веднихъ, коли́ не діломъ, то сло́вомъ; попуска́е и́ноді вели́кі беззако́ния надъ неповинними творити. И́ншому здае́тця, що вже Госпо́дь одступи́всь одъ ёго, коли́ вінъ за до́бре діло попаде́ въ напа́сть; а Госпо́дь тимъ сами́мъ воздвига́е Ёго душу одъ недба́лости; коли́ жъ душа́ й такъ не була́ недба́лою, то Богъ дае́ ій слу́чай вознести́сь надъ усіми печа́лями земни́ми, такъ щобъ и сама́ вона́ почу́ла свою кріпость о Господі и зрозуміла, що ій помагае та си́ла, кото́ра сотвори́ла и соде́ржить світъ, що за не́і заступа́етпя та пра́вда, кото́ра пише своі закони не на папе́рі, а на серцяхъ непорочнихъ. Отсе жъ пере-те́рпить чоловікъ напасть за до́брі вчи́нки, да й успоко́ітця — коли не на землі, то на не́бі; а тимъ ча́сомъ Госпо́дь возда́е по діла́мъ уся́кому, и нечестиві дозна́ють страше́ннихъ му́къ душе́внихъ. Тимъ іхъ муки страшниі, що не змо́жуть вони до Бога, такъ якъ непови́нний му́ченикъ, оберну́тись. Гинуть вони́ душе́ю, сходячи зъ сёго світу, и що більшъ величались своіми достатками, вельможествомъ и силою на землі, тимъ глибше потонуть у преисподній, а на землі оставлять послі се́бе тілько смородъ гріхівъ своіхъ. Отсе-то воно́ й есть, що Господь іхъ погубить, бо гублять іхъ самі грі́хи іхъ; отсе́-то й есть, що іхъ земная сла́ва обернетця імъ на неславу.

6.

Псалóмъ нóвий Гóсподеві
И нóвую слáву
Воспоéмъ честнимъ со-
бóромъ,
Сéрцемъ нелукáвимъ:
Во псалтúрі и тимпáні
Воспоéмъ благáя,
'Яко Богъ карá неправихъ,
Прáвимъ помагáе.
Преподóбниі во слáві
И на тúхихъ лóжахъ
Рáдуютця, славослóвлять,
Хвáлять úмя Бóже.

Наука. Сими віршами призиваются всі чистні души до хвали Божоі. Господь знае всяке жадáнне и воздиханне наше; тимъ-то співай Ёму які хочъ славословия, маючи въ серці лукáвство, — не прийме Вінъ хвали твоéі. Чоловіка можно улестить словáми, возвеличивши ділá ёгó; а Бога не влестишъ. Чоловікъ не зрозуміе твогó лукáвства и дасть підойти підъ себе; а Богъ создáвъ твою душу, то бáчитъ іі всю лучче, ніжъ ти вбачáешъ діло рукъ своіхъ, и не підійдешъ ти підъ Ёго ніякóю омáною. Колú жъ хóчешъ, щобъ приклонивъ Господь ýхо Своé до твоéі молитви и до твого

славословия, то вознеси до Ёго щиру молитву, покинувши прéжне лукáвство. Отсé-то й бýде *псалóмъ нóвий*, отсé й бýде *нóва слáва* Гóсподеві. Любо Ёмý слýхати покаяннную пісню и чисту хвалý Собі одъ одного чоловіка, а ще любійше одъ *честнóго собóру*. Собором же тутъ зовéтця всяка громáда, котóра собрáлась для дóброго діла, угóдного Бóгу. *Воспоéмъ* не знáчить тутъ, щобъ и́менно піснею озвáтись до Бóга. Нехáй тілько щирні дýши подвигнутця вкýпі на добро, то ніякий псалтирь (1) и тимпáнъ не зайгрáе Ёму любійше. Коли жъ ми вознесéмъ до Бóга хвалéбну пісню не душáми одними, а вкýпі й голосáми, коли візьмемся на хвалý Бóжу за гýслі и тимпáни; то пісня наша нехай бýде про благиі ділá Госпóдні, про Ёгó кару надъ неправими и Ёгó пóмічъ прáвимъ. Великé щасте сподобатись Гóсподу! Хто дойшóвъ душéю до святости, той увесь ужé сияе во слáві передъ Бóгомъ, яко зоря незаходимая; той не тілько въ день сияе ділáми своіми, яко-то: незлобиемъ, милосéрдиемъ, братолюбиемъ, да й на тихому ложі рáдуетця о Бóзі, славословить и хвалить Ёго имя душéю своéю. Дай же намъ, Господи, всімъ изійтись докýпи пóмислами своіми и заспівать Тобі новий псалóмъ честнимъ собором и серцемъ нелукавимъ!…

---

(1) Псалтирь були гýслі, а книга Псалтирь назвáлась такъ затимъ, що псалми співáлись підъ тиі гýслі, которі псалтирéмъ звались.

Старосвітська ду́ма про гетьма́на Налива́йка.

7

Колись у на́шій у сла́вній Украї́ні
Бува́ли колись пре-
стра́шниі зли́годні,
бездо́льні годи́ни,
Бува́ли й мо́ри, и вій-
ськó́ві чва́ри.
Ніхто́ Вкраїнцівъ не рятова́въ,
Ніхто́ за нихъ Бо́гові молито́въ не поси-
ла́въ:
Тілько свяги́й Богъ на́шихъ не забува́въ,
На вели́кі зуси́лля, на одповіддя держа́въ,
Тілько Богъ свяги́й знавъ,
Що Вінъ ду́мавъ, гада́въ, замишля́въ,
Якъ невзго́дини на Вкраїнську зе́млю по-
сила́въ.
Отъ же й пройшли́, изойшли́ зли́і невзгоди́ни.
Нема́е нико́го, щобъ насъ подоліли.
Тілько Богъ свяги́й знавъ,
Що́ Вінъ ду́мавъ, гада́въ, замишля́въ.

Нау́ка. Украіна на́ша зъ да́вніхъ даве́нъ дознае́ вели́кихъ сму́тківъ, більшъ одъ и́нших земе́ль. Вона́ розляга́етця скрізь плащи́ною, и нема́ въ не́і на граня́цяхъ ні висо́кихъ гіръ, ні глибо́кихъ рікъ, ні мо́ря, щобъ упе́ртись коло ни́хъ и не дать чужозе́мцю своéі землі плюндрова́ти. Така́ була́ во́ля Бо́жа, щобъ на́ша га́рна, плодови́та сторона́ сто́яла незагоро́жена одъ сусідъ. Отъ же — дивне діло! ору́дававъ на́шимъ кра́емъ Ляхъ, грасува́въ тутъ Тата́ринъ и Ту́рокъ, скілько-то полягло́ крещéного миру одъ меча́ вра́жого! скілько пійшло́ въ нево́лю съ Тата́рськими заго́нами! скілько вся́кого глу́му перетéрпіли діди́ на́ши й пра́діди! скілько на́шихъ ро́дівъ и колінъ попереверта́лось у чужу́ віру и въ чужи́і звича́і! а стоіть Украіна и до́сі особною одъ усіхъ сусідъ сторо́ною. Уве́сь світъ пройди — нігде́ не зна́йдешъ тако́го любого наро́ду, нігде́ такоі гарноі мо́ви не почу́ешъ, нігде́ тако́і пісні тобі не заспіва́ють. У тіі *злигодні* й *бездо́льні годи́ни*, которі спомина́е ду́ма, не забува́въ насъ Богъ; помігъ Вінъ намъ пережить и *мо́ри*, и *військо́ві чва́ри*, бо держа́въ насъ на світі на вели́кі *зуси́лля*, *на одпові́ддя*. Треба було́ намъ посилкова́тись, щобъ вибитьця изпідъ корми́ги Ля́дськоі; тре́ба було́ вели́кого ду́ху, щобъ одповіда́ти го́рдимъ пана́мъ, ко́торі, перевернувшись самі въ чужу́ віру и въ чужі звича́і, вважали насъ за несмисленну ота́ру. Знавъ Госпо́дь милосе́рдний, для чо́го насила́е на Вкраінську зе́млю невзгодини. Не хотівъ Вінъ одда́ть іі въ нару́гу сусі-

дамъ, а хотівъ воздви́гнуть іі на брань за во́лю и віру, насила́ючи вся́ку напа́сть и біду́. Окріпли серця́ Украінські, терплючи́ го́ре, и підняли́сь надъ усіма́ сму́тками, підня́всь уве́сь край, якъ одна́ душа́, противъ непра́вої си́ли Ля́дськоі — и не оста́лось въ той часъ на Вкраіні ні одного́ чужозе́мця и пере́вертня. Ото́ жъ и пійшла́ поміжъ ми́ромъ ду́ма: *Нема́е ніко́го, щобъ насъ подоліли,* бо й спра́вді неодоли́ма односта́йна си́ла наро́ду, кото́рий підніметця за свою віру и за свое́ пра́во. Була́ По́льща вели́кимъ ца́рствомъ, упира́лась одни́мъ конце́мъ у Балти́йске, а дру́гимъ у Чо́рне мо́ре. Погля́ньте жъ, що́ тепе́ръ изъ не́і оста́лось! Де іі пани́ й гетьма́ни, де іі ду́ки й воево́ди? Стоіть тепе́ръ По́льща вели́кимъ цви́нтаремъ старода́внёі слави, и пла́чуть на тому́ цви́нтарі живи́і по ме́ртвихъ. Се не чие́, якъ на́ше діло. Допекли́ Ляхи́ намъ свое́ю знева́гою до са́мого се́рця, стрепену́лись ми — и захита́лось По́льске ца́рство на своій тверди́ні; по́ти хита́лось, по́ки сусіде зовсімъ ёго́ повали́ли. Такъ-то Богъ кара́е за непра́вду ца́рства земні́і ти́ми самими рука́ми, кото́рі іхъ обороня́ли!

8.

Ой не день и не два Ляхи́ Україну пліндрова́ли.
Ні на часиночку одпочиння не мали.
Коней на вза́водахъ день и нічъ держали.
До гетьмана Наливайка дорогу верста́ли.
А гетьма́нъ, хоро́брий Налива́йко, що́ вінъ ду́мае-гада́е?
Що́ вінъ за долю това́ришівъ своіхъ замишля́е?
Тільки Богъ святи́й зна́е,
Що ёму́ на по́мічъ помага́е.

Наука. Звідки взялись Ляхи на Вкраіні? Украіна була самостайною землею, поки не зруйнова́ли її Татаре. Татарський царь Батий напавъ на насъ зъ нещисленною ордою, поруйнувавъ и попаливъ скрізь по Вкраіні города и села, позаганявъ людей у непроходимиї пущи, нетри й болота, хто жъ оста́всь, тихъ обloживъ ганебною данню, а самъ угніздивсь изъ своіми Татарами въ Криму́ и скрізь по-надъ Чорнимъ и Азовськимъ да ажъ до Каспийського моря. Ото жъ и пановали Тата́ре надъ Украіною, ажъ поки обізва́всь на Литві могущий князь Гедими́нъ. Сей прису́нувсь до

Вкраіни изъ своімъ військомъ, побивъ Тата́ръ и одня́въ у іхъ Украіну. Якъ же́ злу́чилась Литва́ съ По́льщею, то й Украіна до По́льщи притули́лась. Мизе́рна тогді була́ сторона́ на́ша. Лежа́ла вона́ пусти́нею, и тілько круго́мъ Ки́ева, да коло Чернігова, да на Воли́ні й на Подоллі стояли пахарськиі села; ато лежала безлюднимъ степомъ Украіна, скрізь по обідва боки Дніпра, ажъ до Татарського *дикого поля*. Хоть и обезсилили за Гедимина-кня́зя Татаре, хоть и не здужали вдержать підъ кормигою Украіну, а все разъ по разъ набіга́ли на нашъ край ордою, хватали людей у полонъ и гна́ли до Кри́му, понавя́зувавши на же́ртки ни́зками. Тимъ и бо́ялись лю́де сели́тись по степа́хъ, а держались бли́зько лю́днихъ городівъ. Якъ ось почали́ королі По́льскиі роздава́ть дворя́намъ поро́жні зе́мли на оса́ду; почали́ дворяне иззива́ть до се́бе людей и оса́жувать се́ла да́льше одъ городівъ; почали́ лю́де сходитьця съ пущъ, изъ не́трівъ и байра́ківъ на новину́ и роски́нулись геть по степа́мъ хутора́ми. Загомоніла зновъ пусти́ня людськи́мъ го́міномъ, и зачорніла підъ плуга́ми віковічня цілина́. Налета́ли й на но́ві осе́лі Тата́ре Бо́жимъ гнівомъ сарано́ю; а но́виі осе́лі добіра́ли спо́собу, якъ проти́въ орди́ става́ти. Кото́рі втіка́ли й хова́лись, а и́нші, ску́пившись за ва́ломъ и паліса́домъ, до́бре привіта́ли Тата́ръ изъ луківъ и самопа́лівъ; ище́, одби́вши, не разъ гна́лись за ни́ми и въ пого́ню. Такъ ширшали оса́ди Украінськиі; такъ убезпеча́въ се́бе наро́дъ нашъ на старосвітській землі своій. Пани

тогді були́ на Вкраїні людськи́ми ота́манами, поважа́ли грома́ду, вели́ пе́редъ супроти́въ неприятеля, а жили́ про́сто, по-сільски, не заво́дячи въ се́бе чужозе́мськихъ види́мокъ. Чи Ля́дського ро́ду бувъ оса́дчий панъ, чи на́шого старо-Ру́ського Українського, ніхто́ сёго́ не розбіра́въ. Слу́хали іхъ селя́не, а вони́ селя́нъ люби́ли и про іхъ добро́ дба́ли. Якъ же́ залюдніла Украіна, якъ забага́тіли держа́вці, що пійшли́ одъ оса́дчихъ, якъ почали́ жить пани́ по столи́цяхъ, покида́вши се́ла орендáрямъ да намістникамъ своімъ: то й завела́сь непра́вда по Вкраіні, завело́сь здирство́ съ пахарівъ, поча́вся глумъ надъ про́стимъ ми́ромъ, и вже кото́рий панъ бувъ старо́го Ру́ського коліна, изъ щи́роі Украінськоі поро́ди, той, черезъ мо́ду, пристава́въ у чужу́ віру и въ чужі звича́і, и вку́пі зъ Ляха́ми потура́въ непра́вдамъ и здирствамъ орендарськимъ, військо́вимъ и вся́кимъ иншимъ. Військо бо Польске висила́лось корми́тись на Вкраіну и чини́ло бага́то ли́ха селя́намъ, и нікому було́ іхъ оборони́ти, бо вже держа́вці поперевертáлись у чужозе́мцівъ и одверну́лись одъ свого́ наро́ду. Ото́ жъ и озва́вся міжъ наро́домъ гетьма́нъ Налива́йко, изозва́въ до се́бе сміливихъ людéй, учини́въ іхъ козака́ми и пійшо́въ супроти́въ Ляхівъ воёва́ти. Проти́въ ёго́-то Ляхи́ день и нічъ висту́пали кінно и ору́жно, або́ *доро́гу верста́ли*, щобъ ёго́ зломи́ти и зновъ Украіну підъ се́бе підгорну́ти. А гетьма́нъ Налива́йко упова́въ на Бо́га, Кото́рий, да́вши наро́ду нате́рпітись біди́ за гріхи́ ёго́, помо́же ёму́ за свою́ пра́вду стáти.

9.

Ой зза гори́ хма́ра виступа́е.
Виступа́е, вихожа́е.
До Чигрина́ гро́момъ вигрімля́е,
На Вкраінську зе́млю блискави́цею блиска́е.
То Поляки́ через три ріки́ три перехо́ди ма́ли,
Да й коло тре́тёго перехо́ду ста́номъ ста́ли,
Пусти́ли ко́ней на попаса́ннє,
Сами́ собі дали́ на три години одпочива́ннє.
А що́ гетьма́нъ Налива́йко ду́мае-гада́е?
Що́ вінъ на невзго́ду Ляхівъ замишля́е?
Тілько Богъ те святи́й зна́е,
Що ёму́ на по́мічъ помага́е.

Нау́ка. Чигири́нъ тогді бувъ кріпкимъ містомъ, бо зъ одного́ бо́ку на горі стоя́въ за́мокъ, а зъ дру́гого річка Тя́сминъ не дава́ла до ёго ле́гкого при́ступу. Отó жъ стоя́въ гетьма́нъ Налива́йко підъ Чигирино́мъ надъ Тя́сминомъ и ждавъ на се́бе Ля́цькоі потуги.

Зъ грозо́ю вона́ на ёго наступа́ла, мовъ чо́рна хма́ра до Чигири́на су́нулась, ку́рява пі́дъ сами́ небеса́ вста-ва́ла, гула́ гарма́тами, що гро́момъ, и, якъ бли́скавиці, миготі́ла въ тій ку́ряві стрельба́ огненна. Коло Чигирина́ зупини́лась ся хма́ра, утихла, розляглась по Тясми́нському лу́гу. Ста́ли Ляхи коней попаса́ти, ста́ли сами́ одпочива́ти, збіра́ючись уда́рить всіма́ силами на Наліва́йка. А гетьма́нъ Наліва́йко уповавъ на Бо-га. Кото́рий, попусти́вши наро́дъ у напасть за гріхи ёго, помо́же ёму́ за свою́ пра́вду стати.

10.

Що не хма́ри по не́бу гро́-момъ святи́мъ вигрім-ля́ють.

То не Святи́хъ вони́ до Бо́га провожа́ють:

То Ляхи́ у бу́бни вдаря́ють,

У свистілки да у тру́би вийграва́ють,

Усе́ військо свое́ доку́пи у грома́ду скли-ка́ють,

Щобъ ийшли́ всі до грома́ди на послуха́н-нє,

Слу́хати гетьма́на Жолко́вського оповіда́ннє.
Оттó й прийшли́ всі, ря́домъ ста́ли.
Усі ря́домъ ста́ли, да й замовча́ли,
Гетьма́нську о́повідь слу́хати зача́ли.
А послу́хавши, ко́ней сідла́ли,
Черезъ Білу Річку перехо́дъ вели́кий ма́ли.
Мості́ мості́ли,
Греблі гати́ли,
Кілле забива́ли,
Горзину да дряни́цю кла́ли, —
Черезъ Білу рі́ку́ перехо́дъ вели́кий ма́ли.

Нау́ка. Іще́ до Чигири́нщини почала́ Украіна промишля́ти, я́къ би себе́ одъ сусідъ забезпе́чити, а найбільшъ одъ Тата́ръ, кото́рі що весни́ по свіжій па́ші пуска́ли свої заго́ни скрізь по на́шихъ оса́дахъ, хапа́ючи людей необа́чнихъ, або́ малолічнихъ. Отó жъ кото́рі смілі́йші ви́сунулись у степъ, икъ Дніпро́вимъ поро́гамъ, и, роски́нувшись хутора́ми, почали́ кінно козакова́ти и на сами́хъ Тата́ръ наіжджа́ти, а де́-которі, поки́нувши хуторі, засіли на острова́хъ по Дніпру́, ни́жче Поро́гівъ, жили́ земля́нками безъ жіно́къ и обіща́лись Бо́гу всю́ жизнь свою супроти́въ невірнихъ ворогівъ Христия́нськихъ воёва́ти. Вбача́ючи тогді коро́ль По́льский Степа́нъ Бато́рий, що заво́дитця щось могу́ще на Низу́ по Вкраіні, усовітовавъ тимъ Низовця́мъ

и Запорóзцямъ на полкú подíлúтись и гетьмáна надъ собóю обрáти, а гетьмáну прислáвъ булавý, бунчýкъ и корогóвъ — такí жъ сáмі клейнóди, якъ и въ корóнного (Пóльского), и въ Литóвського гетьмáна. Отó жъ и стáло три вíйська на зéмляхъ королéвскихъ: корóнне, Литóвське и Запорóзьке. Велúкою пóмíччю й защúтою булó для Польщи Запорóзьке вíйсько. Якъ жé почáли Ляхú зъ нáшими перéвертнями не по прáвді на Вкраíні верховóдить, то обернýлись Запорóзці прóтивъ обíйчикíвъ, выхóдили кýпами зъ Нúзу Дніпрá, ззивáли селя́нъ підъ корогóвъ и давáли себé знать обíйчикамъ. Отсé жъ и гетьмáнъ Наливáйко уступúвсь за Вкраíну; а Ляхú послáли прóтивъ ёго корóнного гетьмáна Жолкóвського, щобъ ёгó знестú и Вкраíною беззакóнно орýдовати. Отсé жъ, стáвши гетьмáнъ Жолкóвський надъ Тя́смином, котóрий звáвся *Білою Річкою*, говорúвъ своймý вíйську оповідáнне, якъ удáрить на козакíвъ, якъ обгорнýть íхъ и вúстинать до ногú. Отсé жъ, посідлáвши кóней, перехóдять вонú черезъ Білу Річку

11.

А перейшо́вши, огоро́ди да ша́нці роби́ли,
У окріпъ гарма́ти станови́ли,
А попе́редъ гарма́тъ три хрести́ у зе́млю вби́ли.
А що пе́рвий крестъ, то Со́мино вися́ть.
Со́мино вися́ть, ду́же голо́сить.
А що дру́гий крестъ, то Богу́нъ вися́ть,
Богу́нъ вися́ть, шаблю́кою лопоти́ть.
А що тре́тій крестъ, то поро́жній стоіть,
Усіхъ и́ншихъ козаківъ до се́бе піджида́е,
Козаківъ піджида́е, козаківъ огляда́е.
Хто пе́рвий підійде́, того́ гарма́та убъе́;
Хто дру́гий добіжи́ть, того́ самопа́лъ ца́пне;
Хто тре́тій підско́чить, той крести́тьця бу́де,
Крести́тьця бу́де й моли́тьця ста́не:
Що кре́стъ зъ оси́ки, то ёго́ надба́не.

На́ука. Поба́чивши, що стоя́ть козакі́ та́боромъ, до́бре обкопа́вшись, не посміли Ляхи́ суну́тьця на нихъ, не обпе́ршись та́кожъ объ окріпу. Ста́вши въ око́пахъ, виста́вили впере́дъ гарма́ти, а передъ гарма́тами на креста́хъ повісили стари́хъ коза́цькихъ старши́нъ, которихъ

у бою ище́ пе́рше похапа́ли, бо вже не разъ исчепи́всь изъ ними Налива́йко, по́ки ставъ підъ Чигиринóмъ. Отó жъ ви́сить на одному́ кресті Со́мино, а на дру́гому Богу́нъ, тре́тій крестъ ляка́е козаківъ, щобъ кому́ не пови́снуть и на третёму. Не діти жъ були́ козаки́, щобъ изляка́тьця сме́рти. Чи такъ, чи сякъ уміра́ти, разъ ма́ти роди́ла, тілько роди́ла не на глумъ людямъ нечести́вимъ, а на те́, щобъ добро́ и пра́вду возлюби́ти, и за добро́ и пра́вду не пожа́ловать своéі жизни. Не зна́ли Ляхи́, яки́мъ ду́хомъ ди́ше коза́къ; тимъ и вважа́ли іхъ за звіря́тъ, кото́рихъ мо́жна сами́мъ стра́хомъ подолíти.

12.

А козаки́ глядíли, у вічи вбача́ли,
Проміжъ се́бе буркова́ли, рахова́ли,
Три корóгви на забаче́ннє Ляха́мъ станови́ли.
На корогва́хъ уговóръ-ря́дну писа́ли:
»Вірному правосла́вному Християнству ми́ромъ миръ,
А Ляха́мъ-ворога́мъ пеке́льний пи́ръ!
Въ кóго крестъ,
На тóго й крестъ!«

Отсé жъ и пійшли́ козаки́ на чоти́ри поля́,
Що на чоти́ри поля́, а на пя́те на Подóллє.
А козаки́ Ляхівъ на всі стóрони,
По всімъ крестáмъ колоти́ли.
Ляхи́ опрощéння проси́ли, да не допроси́лись.
Не такíвські козáки, щобъ опрощéннє дали́!
Не такíвські жъ и Ляхи́, щобъ напáсть забу́ли!

……

Нау́ка. Такé діло стáлось коли́сь підъ Чигирино́мъ. Зложили про ёго кобзарі пісню и пійшли́ по всій Украіні воспівáти. Отъ же хоть нáши й одоліли Ляхівъ, да ще далéко було́ до свобóди, ищé дóвго глуми́лись нечести́ві люде надъ Украіною, ищé багáто трéба було́ проли́ть крові, щобъ ви́битьця изпідъ корми́ги. Не оди́нъ ищé гетьмáнъ виступáвъ Наливáйковимъ слідомъ за прáво и віру своѓó нарóду, не однá ти́сяча му́чениківъ скоротáла вікъ одъ меча, одъ огня́ и вся́кого мучительства. Самóго Наливáйка взяли Ляхи живцéмъ підъ Лу́бнями на Солониці и замучили въ Варшаві, роспорошили козаківъ ёгó, скрутили ру́ки кіннимъ и оружнимъ селянамъ, и оберну́ли Украіну, якъ сами схотіли. Отъ же не ослáбъ ду́хомъ народъ нашъ, підіймавъ одъ часу до чáсу похи́лу гóлову спідъ кормиги, падавъ изновъ и зновъ уставáвъ, ажъ пóки настáла Хмельниччина и пóки Пóльща захитáлась одъ мóря до мóря, по-

чýвши недалéкий кінéць свій. Велúка сúла одностáйного люду; ніхтó не встóіть супротúвъ одностáйности Не орýжие, не искýство одоліва́е въ вóйнахъ нарóди; бóрютця вонú міжъ собóю одностáйностю: въ кóго більше вóлі и дýми едúноі, той и берé надъ úншими гóру. Такъ булó въ дáвню старовинý, такъ бýде й до конця́ світу. Едúна жъ вóля и едúна дýма идé одъ святóі віри Христия́нськоі, котóра наповня́е прáвдою серця́ людськúі и рóбить рідними братáми людéй міжъ собóю далéкихъ и невідóмихъ. Тимъ - то вся́ка душá прáведна примножáе собóю вóінство прáвди и вóлі, котóрому пéредъ ведé самъ Христóсъ, Прáвда Бóжа, на землі возсия́вшая. Якóго бъ ти ні бувъ плéмя и язúка, идú слідóмъ Христóвимъ, то й бýдешъ вóіномъ прáвди, котóроі ніякá непрáвда не одоліе. А що бувáють на насъ уся́кі напáсті и бідú, то се не на щó úнше, якъ на тé, щобъ нáшу дýшу кріпше стáлі загартовáти и непреоборúмою для вся́кого зла учинúти.

ПО́ГЛЯДЪ НА БО́ЖУ ПРА́ВДУ,

КОТО́РОЮ ДЕРЖИ́ТЦЯ СВІТЪ.

Чоловіче розу́мний! Ти ба́чишъ, що кни́жка ся годи́тця не для одни́хъ діте́й. Отъ же, навча́ючи діте́й письме́нства, прока́зуй імъ буйну́ печа́ть, а самъ прочи́туй дрібну, щобъ и тобі само́му порозумнійшать. Якъ же на́вчатця діти чита́ть и змо́же іхъ ро́зумъ знести́ ви́шчу нау́ку, тогді сами́ попрочи́тують усе́, що тутъ напеча́тано. Ти жъ іхъ до сёго не примуша́й, бо нау́ка прему́дрости не лю́бить ніяко́го приму́су. До́брою во́лею, самохіть чоловікъ изъ письме́нного ро́битця розу́мнимъ, а си́лою ніко́го розу́мнимъ не зро́бишъ.

Ми зна́емъ изъ Би́бліі, якъ світъ поча́вся, якъ лю́де прогніви́ли гріха́ми своіми Бо́га, якъ Богъ насла́въ пото́пъ на всю зе́млю и тілько пра́ведного Но́я зъ семъе́ю спасъ одъ пото́па. Одъ Но́я зновъ розроди́лись лю́де и розійшли́сь по всій землі, и почали́ жить се́лами, города́ми й царства́ми. Було́ ца́рство Вавило́нське, було́ Ассири́йське ца́рство, було́ ца́рство

Еги́петське и и́нші. Вся́ке почало́сь изъ мало́го и, підгорну́вши підъ се́бе сусі́дъ, ши́рилось да́льше, пано́вало надъ нещисле́нними зе́млями, а по́слі, перебра́вши міру горди́ні и беззако́ний чоловічеськихъ, само́ въ собі псува́лось, роспада́лось на мали́і царства́ и не то староді́вню си́лу, да й саме́ и́мя теря́ло.

На́ що жъ допуска́ла Бо́жа во́ля воздвига́тись вели́кимъ тимъ царства́мъ, коли́ одъ іхъ пооростава́лись тепе́ръ сами́ руіни? На те́, щобъ людське́ пле́мя дозна́ло нікче́мность хи́жоі живо́тноі си́ли, кото́ра хо́че миръ опанова́ти, — щобъ людське́ пле́мя дозна́ло си́лу, ви́щчу, розу́мну, боже́ственну, кото́ра йде своімъ по́ступомъ изъ віка въ вікъ, изъ ца́рства въ ца́рство, ажъ до на́шого ча́су, — и щобъ, дозна́вши іі на всіхъ наро́дахъ, почали́ лю́де горну́тись брате́рськимъ ро́зумомъ грома́да до грома́ди, а не приму́сомъ и нево́лею.

Въ ти́і дале́кі, недовідо́миі намъ ча́си, якъ ши́рились староді́вні вели́киі царства́, попира́ючи одно одно́го и кро́вью людсько́ю зе́млю полива́ючи, Господь одкрива́въ свою́ *пра́вду* наро́ду Евре́йському; а живъ наро́дъ сей степови́ми чабана́ми, ганя́ючи своі ота́ри съ па́ши на па́шу и слу́хаючи стари́хъ людей, своіхъ вождівъ — патриа́рхівъ. Усі наро́ди пійшли́ одъ Но́я и семъі ёго́, да не всі зна́ли пра́вду Госпо́дню; бо ще на пе́рвихъ пора́хъ одхили́лись одъ Богобоязли́вихъ семе́й, поки́нули старосві́тськиі до́бриі звича́і, а зъ ними

спасе́нниі слова́, кото́рі оте́ць си́нові изъ ро́ду въ рідъ перека́зуе: забу́ли страхъ Бо́жий и вдали́сь у ди́киі жадо́би земни́і, у грішниі утіхи; бага́тства да панова́ння тілько шука́ли, а про Бо́жу во́лю байду́же. Тимъ-то й пійшли́ гріхи́ и беззако́ния рости́ по всёму́ світу; тимъ-то окри́ла тьма людськи́і ду́ши; тимъ-то лю́де почали́ пра́витись хи́жою си́лою, не ма́вши надъ собо́ю ви́шчого небе́сного зако́ну.

Тілько жъ не мо́жуть лю́де безъ Бо́га пробува́ти, хоть би й забу́ли Бо́га и́стинного. Не здола́е естество́ чоловіческе свое́ю земно́ю си́лою супроти́въ уся́коі до́лі стоя́ти. Чу́е воно́ по всякъ часъ, що не людська́я во́ля, а яка́сь ви́шча пра́вить наро́дами, що не чоловікъ, а хтось надъ усіма́ людьми́ облада́е земле́ю й мо́ремъ, и всю́ди дае́ свій веля́кий, во віки непоруши́мий поря́докъ. Тимъ-то й беззако́нниі се́мъі, занедба́вши пе́рвий зако́нъ Бо́жоі пра́вди, що йшовъ изъ ро́ду въ рідъ одъ Но́я, не до конця́ душе́ю омрачили́сь. Шука́ли й вони́ свято́і Си́ли, кото́ра сотвори́ла світъ и соде́ржить ёго́, тілько не зна́ли, де знайти́ іі, якъ ій поклони́тись, якъ одъ не́і добу́ть прему́дрости. Замість одного́ Бо́га и́стинного, повиду́мували мно́гихъ богівъ. И́нші со́нце за Бо́га вважа́ли; и́нші кла́нялись земноро́днимъ тва́рямъ, я́ко би въ нихъ божество́ водвори́лось; а и́нші могу́щихъ люде́й за богівъ уважа́ли. Коли́ явля́всь міжъ ти́ми те́мними ро́зумомъ се́мъями могу́щий чоловікъ, кото́рий и́нших одоліва́въ и підгор-

та́въ підъ се́бе, то ёму́ нечоловічу си́лу придава́ли; вінъ же и вмеръ, а ёго́ безсме́ртнимъ десь на висо́кій горі, чи въ глибо́кій пеще́рі уважа́ли и на и́мя ёго́ истука́ни станови́ли, и тимъ истука́намъ, я́ко живи́мъ, покланя́лись, и же́ртви прино́сили.

Пле́мя жъ Евре́йське, живучи́ чабана́ми сере́дъ розло́гихъ доли́нъ и степівъ, до́бре памята́ло, що́ старі люде про Бо́жу во́лю перека́зували. Чи́ста була́ ёго́ віра: зна́ло воно́, що Богъ оди́нъ, що Богъ — духъ, очи́ма грішнимя неви́димий; то й не твори́ло собі ніяко́го куми́ра, замість Бо́га, и ніяко́го Ёму́ подо́бия. Отсе́ жъ було́ воно́, се пле́мя, въ Бо́га — я́ко и́скра въ по́пелі; зберега́въ ёго́ Богъ середъ беззако́нного ми́ру на таке́ вре́мя, якъ пере́йде миръ черезъ уся́кі зли́годні, черезъ уся́кі переворо́ти и переберé вся́кого спо́собу добро́ и пра́вду на світі постанови́ти. Знавъ бо Госпо́дь, що я́къ би люде въ гріха́хъ ні загру́зли, то не переста́нуть изъ гріхівъ вибива́тись и до Бо́га ру́ки простяга́ти; бо не такъ сотвори́въ Вінъ людську́ нату́ру, щобъ вона́ черезъ нече́стие могла́ у скотство́ оберну́тись: сотвори́въ іі такъ, щобъ изъ уся́кого упа́дку підійма́лась и свое́ досто́інство пома́лу, пома́лу изно́въ прийма́ла. Знавъ Госпо́дь, що й середъ беззако́нниківъ явля́тимутця му́жи му́дриі и же́ни висо́киі ду́хомъ, кото́рі людський ро́зумъ проясня́тимуть, людськиі серця́ очища́тимуть; що у вся́кого наро́ду я́витця одъ таки́хъ мужівъ и женъ блага́я нау́ка, якъ у світі досто́йно и

и праведно жити; що ся-то наука, переходячи изъ роду въ рідъ, не допустить вселенну до конця розледащіти и вознесе людський розумъ до познания глибокихъ таенъ естества Божого. Тілько жъ знавъ Богъ и те, що сей розумъ самъ собою найглибшихъ Божихъ таенъ не збагне, а не збагнувши, не знайде дороги до царства небесного. Тимъ-то й берігъ Господь Еврейське племя изъ ёго чистою вірою, щобъ середъ сёго племя явити мирові Одкровение правди Своеі...

Послі старого Египетського царства піднялась процвітаючи Греція; якъ же й сама Греція ослабла и велике царство Македонського Александра роспалось, піднялась воюючи страшенна сила Римська и ввесь світъ підъ себе підгорнула. И у всіхъ тихъ народівъ булі великиі мужи громадськиі, булі великі мудреці и чоловіколюбці; отъ же ні одинъ народъ и ні одинъ мудрець не дойшовъ такого чистого розуму, якъ Пророки Еврейськиі, бо імъ самъ Богъ объявлявъ свою правду не тілько про те, що було, да й про те, що буде. Господь обітовавъ не разъ черезъ Пророківъ Еврейському народові, що родитця міжъ нимъ Спаситель мирові; и державсь народъ Еврейський великою обітницею Божою у своій вірі; ся обітниця не допускала ёго міжъ ледачими зледащіти и міжъ темними розумомъ помрачитися. Чи ввесь же то народъ Еврейський процвітавъ душею передъ очима Божими, якъ одна семья? Ні, такого чуда не благоволивъ Господь

яви́ти, щобъ уве́сь наро́дъ, якъ одна́ семъя́, процвіта́въ благоче́стиемъ. Допуска́въ Госпо́дь и Евре́ямъ у беззаконие впада́ти, и́дольскими же́ртвами оскверня́тись и пра́ведний зако́нъ забува́ти. Тимъ и терпівъ наро́дъ сей уся́кі приго́ди, діли́вся самъ на се́бе, враждова́въ коліно противъ коліна и попада́въ не разъ підъ корми́гу могу́щихъ царівъ и невірнихъ наро́дівъ. А все жъ не до оста́тку всі Евре́і забува́ли Бо́га; все жъ іхъ пророки книги зако́ну, я́къ вели́кий скарбъ, сохраня́ли, людямъ оповіда́ли и зъ ро́ду въ рідъ передава́ли. И якъ одъ до́брого ко́реня одхо́дить де́рево и вся́кий злакъ на землі весно́ю, такъ и въ наро́ді Бо́жому ожива́ла одъ ча́су до ча́су гаря́ча віра, и ка́явсь наро́дъ передъ Бо́гомъ, и кидавъ и́дольськиі нечи́стиі же́ртви, и ждавъ зъ гаря́чою вірою обіто́ваного Спаси́теля ми́рові.

Зберега́въ Госпо́дь наро́дъ Евре́йський середъ миру, я́ко и́скру въ попелі, щобъ коли́сь, черезъ Мессию, що наро́дитця въ сёму́ наро́ді, уве́сь миръ пра́вдою осияти; зберега́въ хоть не ввесь ёго́, то ро́ди избранниі, невели́чку жме́ню чи́стихъ душе́ю и ясни́хъ ро́зумомъ. Бо вже Евре́і давно́ ста́лись не ти́ми, що пійшли́ одъ Изра́іля, що ви́свободились одъ мучи́теля Фарао́на, що со́рокъ літъ ходи́ли по пусти́ні, очища́ючись одъ Еги́петського ле́дарства, що получи́ли зъ Сина́йськоі гори́ одъ Бо́га за́повіді, що добули́ собі мече́мъ Обіто́вану Зе́млю. Двана́дцять колінъ іхъ вийшло изъ Еги́пта, а тілько два, Іу́дине и Веннами́нове,

не впа́ли въ и́дольскую тьму и покланя́лись еди́ному и́стинному Бо́гу; да й сії по́часту одъ пра́ведного зако́ну одступа́ли и чужозе́мними скве́рнами помрача́лись. Були́ жъ за те Евре́і підъ корми́гою въ Асири́янъ, були́ въ Вавило́нянъ, у Перси́янъ и Гре́ківъ, одъ одного́ ярма́ до дру́гого за свої гріхи́ перехо́дячи; и вся́ка корми́га ду́ха правоти́ въ іхъ угаша́ла; якъ же́ налягла́ на іхъ важка́ корми́га Ри́мська, тоді й зовсімъ пони́къ до землі Бо́жий наро́дъ и́збранний. Забра́вши Римля́не підъ се́бе уве́сь миръ, наслідовали поро́ки и беззако́ния всёго́ ми́ру, а не зна́вши Бо́га и́стинного, приняли́ до се́бе веіхъ богівъ язи́чеськихъ, — не приняли́ тілько Евре́йського Бо́га у свої хра́ми, бо сей Богъ бувъ духъ, очи́ма неви́димий, и не мо́жна було́ поста́вить Ёму́ куми́ра, ниже́ подо́бія міжъ и́ншими бога́ми. Не приняли́ жъ одъ Евре́івъ и книгъ зако́ну, бо въ тихъ кни́гахъ проклина́ютця всі боги́, я́ко пога́ні и́доли, и тілько оди́нъ Госпо́дь Егова́ надъ усімъ ми́ромъ сла́витця. Тимъ ча́сомъ одъ се́бе надали́ Евре́йському наро́дові уся́кого нече́стия, а найбільшъ якъ поста́вили царе́мъ Ерусали́мськимъ 'Ирода. Сей бо завівъ пога́ні и́грища Ри́мськиі въ Ерусали́мі и станови́въ хра́ми Ри́мському ке́сарю, на́че Бо́гові. Такъ леда́че прилажи́лось до леда́чого, и ростекла́сь гріхо́вна ха́лепа по всій Палести́ні. Бо вже давно́ переста́въ наро́дъ Евре́йський дба́ти про Бо́га и припа́въ се́рцемъ своімъ до у́тіхъ земни́хъ, до грішнихъ роско́шівъ, ки́нувсь на бага́тство, на ошука́нне людей простоду́шнихъ, на зди́рство зъ беззащи́тнихъ, на по-

кло́ни и уго́ду могу́щимъ грішникамъ, переста́въ во́лю Бо́жу твори́ти, якъ написа́ли проро́ки въ Би́бліи, а поча́въ твори́ти во́лю люде́й беззако́нниxъ. И до то́го вже дойшло́, що и прему́дриі кни́жники, кото́рі толкова́ли ми́рові кни́ги зако́ну, и ти́і занедба́ли у своіхъ ділáхъ за́повіді Госпо́дні; и тілько сло́во іхъ було́ пра́ведне, а всі учи́нки нечести́виі.

Отсе́ жъ прийшло́сь уже́ всёму́ ми́ру у гріха́хъ погиба́ти, бо зни́кла пра́вда Бо́жа изъ суди́лищъ, перевела́сь вона́ міжъ людьми́ бага́тими, міжъ просвіще́нними, міжъ могу́щими, міжъ влади́ками земни́ми, и въ само́му наро́ді Евре́йському, кото́рий оди́нъ знавъ и́стинного Бо́га, и тамъ заде́ржалась пра́вда тілько міжъ людьми́ про́стими и убо́гими, да міжъ свяще́нниками Бо́жими непоро́чними, кото́рі со стра́хомъ передъ Бо́гомъ ходи́ли и обіто́ваного Спаси́теля ми́рові жда́ли. Гріхо́вна тьма лежа́ла по всёму́ світу; пони́кла безсме́ртна душа́ чоловічеська одъ гріхівъ, я́ко злакъ одъ по́ломъя. Су́мно ста́ло въ Бо́жому ми́рі. Ажъ ось — возсия́ла звізда́ надъ Виѳлее́момъ го́родомъ: народи́всь обіто́ваний ми́рові Спаси́тель.

Не вся́ке жъ ту звізду́ поба́чило, не вся́ке те чу́до зрозуміло; уже́ бо й наймудрійші Евре́йські кни́жники здоро́вий и чи́стий ро́зумъ середъ нечести́вого ми́ру загуби́ли. Вбача́ючи по проро́чихъ кни́гахъ, що му́сить прийти́ въ світъ Месси́я, Спаси́тель миро-

ві, вони́ ду́мали, що я́витця вінъ во сла́ві и баг. не розуміли Бо́жоі прему́дрости, кото́ра земну́ю сла́ву и баѓа́тство за нікче́мну сует́у уважа́е. Ото́ жъ посмія́всь Госпо́дь горди́ні чоловіческій и повелівъ Своє́му Си́нові, Царю́ царівъ, въ убо́гій осе́лі у я́слахъ, якъ старе́чій дити́ні, народи́тись. Посмія́вся й ро́зуму чоловіческькому и давъ Христу́ учениківъ и апо́столівъ не съ книжниківъ и прему́дрихъ ми́ра сего́, а съ про́стихъ селя́нъ, кото́рі своіми рука́ми хлібъ собі заробля́ли. Посмія́вся жъ Богъ и пра́вді людській и допусти́въ ій осуди́ти Си́на Свого́, я́ко розбійника, и роспясти́ на кресті по́ручъ изъ розбійниками. Потрясла́сь земля́ одъ страшно́го сёго́ діла, одъ те́много сёго́ беззако́ния, а се́рце запе́клихъ облада́телей ми́ра не потрясло́сь. Христо́съ уме́ръ за гріхи́ всёго́ світу, а вони́, того́ не зна́ючи, но́ві гріхи́ до стари́хъ прибавля́ли и изъ нече́стия въ нече́стие перехо́дили. Подви́гнулась душа́ вели́кимъ жа́лемъ и се́рце замліло одъ стра́ху Бо́жого тілько въ люде́й спасе́нних, проміжъ кото́рихъ не да́рмо прохожа́въ Христо́съ изъ своіми апо́столамк, слова́ спасе́ния посіва́ючи. Вони́ Ёго́ оплака́ли, вони́ объ Ёго́ воскресе́нні зъ вели́кою ра́достю довідались, вони́ Ёго́ учениківъ у се́бе въ госпо́дахъ шанова́ли, святу́, спасе́нную нау́ку одъ іхъ слу́хаючи. По всёму́ світу пійшли́ апо́столи Христия́нську віру благовіствова́ти. Хто жъ іхъ найбільше слу́хавъ? Слу́хавъ іхъ про́стий се́рцемъ, и ширилась Христия́нська віра міжъ людьми́ смире́нними, и просвіти́лись вони́ більшъ одъ премудрихъ кни́жниківъ,

и забага́тіли душе́ю більшъ одъ панівъ и князівъ земнихъ, и духомъ стали могýщі надъ усяку силу и власть на землі, и скілько ні затемняли лжи́виі учителі іхъ віри своіми видумками — нікому не піддались вони на ома́ну, скілько ні спокуша́ли іхъ своіми роско́шами багатиі, топтали вони, яко смітте, всяке багатство ; и чого не робили власті мирськиі, щобъ одвернуть іхъ одъ віри Християнськоі ! перенесли вони всі мýки, а віри не поламали й не покинули. И черезъ сіхъ-то убогихъ и невче́нихъ учениківъ Христовихъ, черезъ сіхъ-то первихъ мучениківъ, віра Християнська розійшлась по всёмý миру, и просвіти́лись тоді вже о́чи мно́гимъ бага́тимъ и могýщимъ, и покидали вони, яко не́гідь, багатства своі, и возридали объ грішній сла́ві своій, и возлюбили се́рцемъ багатство праведне, которого тля не бере́ и злодій не краде, и возлюбили славу праведну, кото́ра во віки вічниі сияе. И оттоді-то вже Римській миръ годі Христия́нство гнати, и всі власті земниі учинились Христия́нами.

Отъ вона́ вишча, розýмна сила боже́ственна, безъ кото́роі уся́ка инша сила нікче́мна, отсе́ вона́-то йде, не ма́ючи впину, изъ віка въ вікъ, изъ царства въ ца́рство, вона́ розширя́е по всёмý миру брате́рський сою́зъ Бо́жоі пра́вди, на місто сою́за хижоі волі и живо́тноі сили людськоі. Бо розбери усяке. Прийшовъ у миръ Христо́съ незнаемий, явивъ мирові свою премудрость, свою пра́вду, убогимъ чоловікомъ ходивъ Вінъ

по землі, не мáючи де гóлову приклони́ти; умéръ безъ слáви на кресті изъ розбійниками; Ёгó апóстоли, проповідуючи Ёгó вели́ку наýку, своіми рукáми хлібъ собі заробля́ли; пéрвиі Христия́не підъ землéю, у катакóмбахъ изъ своіми книгами, изъ своіми святи́ми дáрами ховáлись; лови́ли іхъ погáнці якъ звіря́тъ и оддавáли на потáлу лéвамъ, ти́грамъ, бáрсамъ, гіéнамъ; закрýчували іхъ живи́хъ у конóплі, обсмóлювали смолóю и по ночáхъ сади́, мовъ фáкелами, освіщáли; слóво *Християни́нъ* дóвго булó вели́кимъ поношéннемъ и лáйкою у язи́чниківъ. Яки́й же то бувъ духъ, що все те ви́державъ и надъ тимъ гони́тельствомъ и мучи́тельствомъ узя́въ гóру? Бувъ то *духъ премýдрости, духъ рóзуму, духъ стрáху Бóжого*, котóрий воплоти́всь на землі черезъ Христá, булá то ви́шча, розýмна, божéственная си́ла, супроти́въ котóроі не встóітъ ніякá и́нша си́ла на землі. Не гамовáлась вонá нічи́мъ въ серця́хъ скорбя́щихъ и обременéннихъ, котóрихъ Христóсъ изозвáвъ до Сéбе, я́ко свою вели́ку сéмъю, а рослá вгóру да вгóру, обіймáла сéла й городи́ и одъ прóстихъ селя́нъ піднялáсь помáлу, помáлу до царськи́хъ палáтъ и престóлівъ. Пóти пéрві Христия́не терпіли вся́ку нарýгу и вся́кі мýки одъ безýмнихъ нечести́вцівъ, пóки знемогли́сь самі мучи́телі, іхъ убивáючи, роздирáючи. шматýючи. Вели́ка булá си́ла у властéй ми́ра сегó: отъ же почýла, що бóретця зъ більшою, зъ несказáнною си́лою духóвною, котóра ростé одъ проли́тоі крóві, ши́ритця по світý одъ мучи́тельства и обертáе ні на ві що

бага́тство, власть и сла́ву земну́ю. Смири́лись передъ не́ю го́рдиі, прити́хли неси́тиі, и крова́вий Ри́мський миръ ставъ ми́ромъ Християнськимъ.

Погля́немо жъ, чи щи́римъ се́рцемъ піддало́сь усяке Христу́ и Ёго́ за́повідямъ? чи всі могу́щі зрекли́сь ра́ди Ёго своеі власти? чи всі бага́ті оберну́ли по Ёго́ нау́ці своі сокро́вища?... Ні! назва́вшись Християнами, не всі почали́ жить по-Християнськи: лука́вство попсо́ванихъ серде́ць и тутъ пійшло́ своёю доро́гою. Нечести́ві люде, прийнявши Християнство, черезъ Християнство безъ покаяння, не вчини́лись благи́ми; неси́тиі на бага́тство ду́ши пала́ли въ Християнстві тимъ же, що й пе́рше, огне́мъ пеке́льнимъ; хи́жий на чуже́ добро́ найшо́въ тутъ но́виі спо́соби на ша́рпанне беззащи́тноі вдови́ и сироти́; а роспу́стникъ ходи́въ у Християнську це́ркву, якъ на ви́ставку, визира́ть собі здо́бичи. Тілько серця́ смире́нниі, тілько ду́ши чи́стиі уміли воздвига́ти хра́ми Християнському Бо́гу, постро́івши Ёму́ спе́ршу чи́сту, сияющу хра́мину у се́бе въ се́рці, и оди́нъ тілько Богъ зна́е ти́і по́двиги, кото́рими воздви́глась и розши́рилась пра́ведна віра по всёму́ світу; намъ же яви́въ небага́то святи́хъ подви́жниківъ, щобъ не лежа́ли позадъ насъ мину́вшиі віки те́мною ніччю, щобъ сия́ли намъ ти́і святи́і имена́, я́ко зо́ри на не́бі. Мо́же, той, що стоя́въ у поро́га въ пе́рвому Християнському хра́мі, не сміючи у мизе́рній своій оде́жі насередь це́ркви ви́ступити, учини́въ більший по́двигъ

свое́ю убо́гою же́ртвою на Бо́жий храмъ, да́вши мідяка́ трудово́го, аніжъ ду́ки и багатирі, сипну́вши незаро́бленимъ зо́лотомъ; мо́же, ёго́ тихе сло́во про Божу пра́вду міжъ своіми бра́ттями пахаря́ми більшъ визвало ділателей на ни́ву Госпо́дню, на Ева́нгельскі подвиги, аніжъ филосо́фськиі велегла́сні розмо́ви и витійства; мо́же, въ ёго́ души сия́въ Го́споду Бо́гу храмъ, кра́щий надъ усі велелі́пниі храми́ рукотво́рниі. Не вели́кимъ бо, не могу́щимъ, не бага́тимъ, не прему́дримъ и щасли́вимъ ми́ра сего́ одкри́лось Бо́жее ца́рство и Бо́жа пра́вда: одкри́лось ца́рство Бо́же и пра́вда Ёго́ найпе́рше людямъ убо́гимъ, найпе́рше ду́шамъ скорбя́щимъ, найпе́рше тружда́ющимся и обремене́ннимъ; поміжъ ними розши́рилась нау́ка Христо́ва; іхъ му́ками, іхъ кро́въю вона́ укріпи́лась и возросла́ по всёму́ ми́ру. Якъ ходи́въ Христо́съ по землі, то сказа́въ свое́му апо́столові, про́стому риба́лці Петро́ві, твердо́му вірою, я́ко ка́мень: »Петро́! ти еси́ ка́мень, и на сёму́ ка́меню сози́жду я Це́ркву Мою́, и ввесь адъ, ри́нувшись изъ ворітъ своіхъ, не одоліе іі.« (1) Такъ же й ста́лось. Підкопа́всь дия́волъ підъ уся́ку тверди́ню, и не одну́ святи́ню на землі зумівъ засморо́дить смо́родомъ гріхівъ людськи́хъ; не

---

(1) Тре́ба зна́ти, що въ дре́вніхъ люде́й надъ ворітьми́ городськими були башти зъ воінами и ворота було найкріпше місто въ го́роді; ти́мъ-то одоліть воро́та було́ все одно́, що добу́ть го́рода. Тимъ и въ слова́хъ Христо́вихъ *врата́ а́дови* зна́чять — уся́ пеке́льна си́ла.

зворухну́въ тілько тверди́ні чи́стихъ душъ Християнськихъ, тілько туди́ не внісъ свое́і зара́зи; и отта́мъ-то Це́рква Христо́ва воздви́глась на такій тве́рдій вірі, якъ була Петрова, и що-дня́ вона́ ши́ритця, и що-дня́ ви́шче йде вгору, що-дня́ въ но́ву ліпоту́ облека́етця. Ти́мъ-то говорить чистимъ ду́шамъ апо́столъ Па́велъ: »Хиба́ не знаете, що ви хра́ми есте́ и духъ Бо́жий живе́ въ васъ?« Дорога передъ Го́сподомъ ся нерукотво́рная будо́ва; ви́дно, дорога и велелі́пна; ви́дно, моли́тва чи́стихъ душъ угодна, яко кадило, передъ Бо́гомъ; ви́дно, оди́нъ щи́рий поглядъ на не́бо, одно́ воздіяние до Бо́га руки́ одъ се́рця въ печа́лі, або́ въ ща́сті, все рівно для Ёго, що *жертва вече́рняя;* ви́дно, такъ воно́ й есть, коли́ Христосъ двомъ або́ тромъ, хто зійдетця доку́пи во и́мя Ёго, обітовавъ буть посередъ іхъ. Такъ не въ високо́сті мурівъ, не въ коштовности будо́ви, не въ золоті верхівъ и крестівъ вбача́е Христо́съ Це́ркву Свою́, не для дорогого фимиаму приника́е Вінъ зъ не́ба на сини́ чоловічі. Любить Вінъ красоту́ Дому Сво́го, любить місто селе́ния сла́ви Свое́і, а ще більшъ любить це́ркву нерукотворе́нную, кото́ру созида́ють Ёму́ пра́ведники слёзами и молитвами. Ти́ха розмо́ва двохъ душъ непорочнихъ, которі подвиза́ютця вку́пі о и́мени Ёго́, стано́вить Ёму́ храмъ на вся́кому місті; и, мо́же, тамъ, де нема й церкви, де тілько ба́тько си́нові перека́зуе волю Господню и, читаючи святе́ письмо́, буду́е въ ёго́ душі нерукотворенну церкву Христо́ву; мо́же, тамъ, де спасе́нний чоловікъ приходить съ підмо́гою або́ пора-

дою до чоловіка бідола́шного, я́ко учени́къ Христо́въ, — голоснійше возно́ситця хвала́ Созда́телю, аніжъ та́мъ, де йгра́ють орга́ни и чару́ють у́хо пієносло́вия, и здає́тця така́ нерукотворе́нна це́рква страшно́ю камяни́цею дия́волу, підъ кото́ру ніяка́ си́ла не підкопа́ется.

Поки не народи́всь Христо́съ, у ве́тхому завіті, Бо́жий зако́нъ и обітова́ния храни́въ наро́дъ Евре́йський середъ гріхо́вноі темноти́, кото́ра уве́съ миръ покрива́ла. Ледащівъ и мизе́рнівъ наро́дъ сей, перехо́дячи за гріхи́ свої изъ корми́ги въ корми́гу. Якъ же не позна́въ сво́го Месси́ї и допусти́въ своімъ архиере́ямъ и фарисе́ямъ заму́чить Ёго́ на кресті, тоді зледащівъ до конця́, и ода́въ ёго́ Госпо́дь на нару́гу и въ оги́ду усімъ племена́мъ земни́мъ; бо ви́гнали Римля́не Евре́івъ изъ Еруса́лима и Землі Обіто́ваной и роспороши́ли по всёму́ світу. Переста́ли буть Евре́і наро́домъ Бо́жимъ, и сами́і кни́ги зако́ну іхъ закри́лись передъ ни́ми. Одъ восто́къ и за́падъ со́нця изійшли́сь лю́де зо всіхъ племе́нъ до апо́столівъ Христо́вихъ, кото́рі викла́дували зако́нъ по Бо́жому, а не по фарисе́йському. Ти́мъ-то й ста́ло тепе́ръ уся́ке пле́мя наро́домъ Бо́жимъ, аби́ віровало въ Си́на Ёго́ и жило́ въ благо́му зако́ні Ёго́. Христо́съ прийшо́въ на зе́млю, щобъ усімъ наро́дамъ за́рівно одкри́ть благода́ть и и́стину, и одкрове́нне Бо́же дає́ зрозуміти тепе́ръ младе́нцямъ, що́ пе́рше було́ утає́но одъ прему́дрихъ и розу́мнихъ. Отъ же на́че ріки води́ живої розли́всь по всёму́ світу зако́нъ Христия́нської

пра́вди, и вся́ке, хто живе́ въ сёму́ зако́ні, прихо́дить изъ си́ли въ си́лу. Кни́ги зако́ну тепе́ръ уже́ не въ одни́хъ кни́жниківъ; передъ уся́кою душе́ю вони́ розго́рнуті, и огне́нними слова́ми сия́е въ нихъ пра́вда Госпо́дня. Путь и и́стина вся́кому тепе́ръ пока́зані черезъ Христо́ву Це́ркву, у кото́рій світъ Христо́въ усі́хъ освіща́е!

Отъ при сёму́-то світі й ви́дно, на́ що Госпо́дь допуска́е воздвига́тись вели́кимъ ца́рствамъ, обійма́ти неогля́днії зе́млі, підгорта́ти підъ се́бе нещисле́нні наро́ди, велича́тись сла́вою по всёму́ світу, а по́тімъ па́дать, якъ упа́въ дре́вле Вавило́нъ, и ни́кнуть, якъ зни́кла Ниневи́я. На те́, щобъ не перо́мъ на папе́рі, не го́лосомъ въ слухъ у́ха возвіща́вся ми́рові зако́нъ Бо́жоі пра́вди, а щобъ ёго́ дохо́дила сама́ жизнь своіми зуси́ллями, му́ками и переворо́тами. Оце́ жъ уся́кий вікъ, умудря́ючись судьба́ми царствъ и наро́дівъ черезъ могу́щихъ вожакі́въ своі́хъ, силку́ется, я́къ би ёму́ на правоті ста́ти, я́къ би найбі́льшу лічбу́ люде́й задовольни́ти, я́къ би людське́ пле́мя одухотвори́ти и до подо́бия Бо́жого підня́ти. Нема́ бо и́ншоі зада́чи ро́ду людсько́му, опрі́чъ то́і, щобъ було́ все по во́лі Бо́жій на землі, я́ко и на небеси́. А во́ля Бо́жа: *возлюби́ бли́жнёго, я́ко самъ себе́.* Отъ же, кото́ре пле́мя не зна́е, або́ не хо́че зрозуміти се́і во́лі, тому́ бага́то ще зли́годнівъ терпіти; кото́ре жъ бли́жче підойшло́ до се́і це́лі, те вже само́ю любо́въю Христия́нською кріпне и бере́ ро́зумомъ верхъ надъ и́ншими. Всёму́ жъ тому́ по-

КОРО́ТЕНЬКА

СВЯЩЕ́ННАЯ ИСТО́РИЯ.

Тутъ ко́ротко все те оповідано, що намъ передали́ Пророки и Апо́столи про Бо́жий миръ, почáвши одъ пе́рвого чоловіка Ада́ма. До́бре той зро́бить, хто се все на па́мять ви́вчить, а чого́ тутъ нема́, те ёму́ до гото́вого прило́житця одъ розмо́ви зъ благочести́вними людьмѝ и одъ чита́нія розу́мнихъ книгъ.

семогу́щимъ еди́нимъ сло́вомъ Своімъ сотвори́въ Богъ не́бо и зе́млю. Шість день твори́въ Госпо́дь миръ зо всіми тра́вами, дерева́ми, пти́цями, ри́бами, га́дами, звіря́ми, ско́томъ и чоловікомъ, а въ се́мий день опочи́въ Госпо́дь одъ усіхъ ді́ль своіхъ. Пе́рвий чоловікъ звався Ада́мъ, а пе́рва же́нщина Е́вва. Жили́ вони́ въ земно́му раю́, не зна́ючи ні болізни, ні сме́рти, жили́ свя́то, безъ гріха́.

озво́ливъ Богъ Ада́му и Е́вві істи вся́ку садовину́, тілько зъ одного́ де́рева не дозво́ливъ імъ істи. А дия́волъ спокуси́въ Е́вву попро́бовать съ того́ де́рева, а Е́вва спокуси́ла Ада́ма. За се Богъ ви́гнавъ іхъ изъ ра́ю, а черезъ іхъ гріхъ, ро́зумъ іхъ и се́рце переста́ли вже бути чи́стими и свяги́ми, тіло почало́ дознава́ть болізнь, а на оста́токъ му́сили вони́ повмира́ти. Сей гріхъ зове́тця *перворо́дний гріхъ* и перехо́дить вінъ на вся́кого чоловіка одъ пе́рвихъ на́шихъ пра́отцівъ. Умилосе́рдився жъ Госпо́дь надъ людськи́мъ ро́домъ и обітова́въ тоді жъ Ада́му и Е́ввї посла́ть на зе́млю Спаси́теля, кото́рий ви́купить насъ одъ перворо́дного гріха́ и одъ ві́чної сме́рти.

ри сини́ було́ у Ада́ма: Ка́інъ, А́вель и Сиѳъ. За́разъ и показа́лось, що лю́де одъ грішного чоловіка пійшли́, бо Ка́інъ зненави́дівъ и вби́въ бра́та свого́ А́веля. Одъ Ка́і-

на пійшли́ лю́де, кото́рі Бо́га забу́ли, а одъ ме́ншого ёго́ бра́та, Сі́ова, пійшли́ таки́і, кото́рі памята́ли Ада́мову нау́ку про Бо́га и Ёго́ во́лю. Навпо́слі и Сі́ове пле́мє переміша́лось изъ Ка́ѣновимъ, перевернў́лось и само́ въ нечести́ву жизнь, и оста́лась одна́ тілько Богобоязли́ва семъя́ на сві́ті, а оте́ць то́і семъі зва́вся Ной.

Господь, вбача́ючи по всёму́ світу беззако́ния, насла́въ на зе́млю вели́кий пото́пъ. Поняла́ вода́ всю зе́млю; поги́бли всі лю́де. Тілько одному́ пра́ведному Но́ю зъ ёго́ семъ́ею повелівъ Госпо́дь передъ пото́помъ збудова́ть собі вели́ке судно́, ковче́гъ, и взять у ковче́гъ запа́су и вся́кої пти́ці, вся́кого зві́ря й ско́ту по па́рі. Якъ поги́бло все въ воді, тогді вода́ спа́ла; Ной ви́йшовъ на су́шу и поча́въ жить на ввесь світъ оди́нъ изъ своє́ю семъ́ею, хва́лячи Бо́га.

Возроди́лись изно́въ одъ Но́я лю́де и розійшли́сь по всій землі, и не всі памята́ли

Нóеву наýку про Бóга и закóнъ Ёгó; багáто людéй почали́ жить по грішному своéму рóзуму й сéрцю, а не по Бóжій прáвді. Бáчить тоді Госпóдь, що миръ у гріхáхъ изнóвъ погибáе, ви́бравъ міжъ людьми́ прáведного чоловіка Авраáма и повелівъ ёмý зъ своіми домочáдцями и худóбою перейти́ въ далéку, незнакóму зéмлю. Усю́ ту зéмлю обіщáвъ Богъ оддáть ёгó потóмкамъ и зъ ёгó рóду яви́ть Спаси́теля ми́рові, аби́ Авраáмове плéмє Бóжу прáвду изъ рóду въ рідъ перекáзувало.

У Авраáма бувъ таки́й же Богобоязли́вий синъ Исаáкъ; у Исаáка таки́й же прáведний синъ Іáковъ. Сей назвáвсь Изрáілемъ и пошлó одъ ёго все плéмє Еврéйське звáтьця Израільтя́нами. Дванáдцять синівъ давъ Богъ Іáкову, да не всі вдали́сь у отця́. Позави́довали брати́ мéншому брáту Іóсиѳу, що отéць лю́бить ёгó більшъ за всіхъ, и продали́ въ Еги́петъ купця́мъ, а отцю́ сказáли, що хи́жий звіръ ёгó ззівъ у пóлі.

Плáкавъ Іáковъ на стáрості літъ за Іóсифомъ, а Іóсифу тимъ чáсомъ Богъ помагáвъ на чужи́ні. Продали́ ёгó купці въ Еги́пті вели́кому пáну, котóрий служи́въ бли́зько коло царя́. Показáвъ Іóсифъ вели́кий рóзумъ у своій невóлі, що довідавсь про ёго й самъ царь, и взявъ до сéбе, и зроби́въ ёгó вели́кимъ царедвóрцемъ и прави́телемъ. Ажъ ось, за гріхи́ людськи́і не стáло ставáть хліба въ тому́ крáі, де жили́ брати́ Іóсифови, и прийшли́ вони́ въ Еги́петъ хліба куповáти, и познáвъ іхъ Іóсифъ, и перезвáвъ усіхъ изъ стари́мъ отцéмъ до сéбе.

Жили́ діти и потóмки Іáковови дóвго въ Еги́пті въ достáткахъ, и розроди́лось вели́ке плéмє, що почали́ боя́тьця іхъ сами́ Египтя́не, щобъ усімъ крáемъ Еврéі не завладáли. Почали́ Египтя́не тоді Еврéівъ тісни́ти. Що нóвий царь у Еги́пті, то нóві робóти й пóдаті на іхъ наклáдувавъ. Дове-

ли́ Египтя́не Израільтя́нъ до упа́дку; прийшло́сь погиба́ти Бо́жому наро́дові. Ажъ ось озва́всь міжъ нимъ, по во́лі Бо́жій, проро́къ Мойсе́й, и вели́кимъ ро́зумомъ, и Бо́жою си́лою, кото́ра ёму́ дала́сь, ви́зволивъ наро́дъ свій изъ-підъ корми́ги Еги́петськоі. Отъ съ того́-то ча́су почали́ що-го́ду пра́зновать па́сху, а зва́лось па́схою ягня́, кото́ре іли Израільтя́не передъ ви́ходомъ изъ Еги́пта. (1)

Ви́свободившись одъ мучи́теля Фарао́на Еги́петського, пійшли́ Евре́і въ зе́млю Ханаа́нськую, кото́ру обітова́въ Госпо́дь пото́мкамъ Авраа́мовимъ. Погна́всь Фарао́нъ за ни́ми, щобъ заверну́ть у Еги́петъ; а Мойсе́й провівъ свій наро́дъ черезъ мо́ре, якъ по су́ші: си́ла Бо́жа ёму́ помага́ла; Фарао́нъ же, ки́нувшись слідомъ, потону́въ

---

(1) Мстючи́ Египтя́намъ за Свій наро́дъ, Бо́гъ посла́въ 'Ангела умертви́ти всіхъ перворо́днихъ чадъ по Еги́пту. Евре́і жъ, готу́ючи собі на оста́нню трапе́зу ягня́, позначи́ли своі две́ри ягня́чою кро́вью. 'Ангелъ-истреби́тель мина́въ позна́чені две́ри, а по-Евре́йськи *мина́въ* говори́лось *пасахъ*, одъ то́го назва́лась *па́сха*.

у мóрі зо всімъ своімъ військомъ. Отсé жъ чáсто въ цéркві воспівáють, якъ Госпóдь *коня́ и всáдника ввéрже въ мóре Чéрмное* (Червóне). Такóю піснею прослáвивъ Моисéй Бóга за спасéние нарóду Ёгó одъ ярмá Еги́петського.

Въ пятидеся́тий день давъ Господь своéму нарóдові черезъ Моисéя зáповіді на Синáйській горі середъ грóму и блискави́ці. Сі дéсять зáповідей одъ Еврéівъ, черезъ Христá, перейшли́ й до насъ Христия́нъ. Самі́ жъ Еврéі, оскверни́вшись душéю въ Еги́петській невóлі, не разъ переступáли іхъ, твори́ли і́дольскиі жéртви и прогнівля́ли Госпóда. Тимъ Госпóдь сорóкъ літъ не допускáвъ іхъ до обітóваноі землі, котóра теклá медомъ и молокóмъ, а води́въ по каменя́стій пустині, підъ рукóю пророка Моисéя и брáта ёго Аарóна. Якъ же перемéрли стари́і люде, котóрі були прихильнійші до Египетськихъ звичáівъ, ніжъ до чистоі Моисéевоі науки, тоді допусти́въ Госпóдь Изрáіля опановáти зéмлю обітóвану.

Евре́і, живучи́ въ земли́ обіто́ваній, були́ пе́рше підъ руко́ю су́ддей изъ найрозумнійшихъ и пова́жнихъ стариківъ своіхъ; якъ же́ почали́ й тутъ псова́тись и переста́ли слу́хать своіхъ власте́й грома́дськихъ, то Богъ повелівъ проро́ку Самуілу поста́вить надъ ни́ми царя́. Пе́рвимъ царе́мъ у нихъ бувъ Сау́лъ. Не гара́здъ пра́вивъ вінъ наро́домъ, поби́вали Изра́іля на войні сусіде. Тоді просла́вивсь міжъ наро́домъ ю́ноша Дави́дъ. Про́стого селяни́на бувъ вінъ синъ, игра́въ на гу́сляхъ и скла́дувавъ самъ проро́чі псалми́, а на войні бувъ пе́рвий во́інъ. Сёго́ проро́къ Самуілъ, по во́лі Бо́жій, поста́вивъ царе́мъ надъ Изра́ілемъ.

Дави́дъ бувъ царь богодухнове́нний, въ псалма́хъ своіхъ пророкова́въ вінъ ми́рові про Спаси́теля Іису́са Христа́ и восхваля́въ діла́ Бо́жі и чудеса́ Ёго́. Си́і псалми́ всі вку́пі зову́тця Псалтире́мъ и чита́ютця въ

на́шій Християнській це́ркві найчастійше. По́слі Дави́да царюва́въ синъ ёго́, прему́дрий Соломо́нъ. Сей збудова́въ вели́кий храмъ и́стинному Бо́гу въ Іерусали́мі на Сио́нській горі и написа́въ му́дриі при́тчи, кото́рі дойшли́ до насъ у Би́бли́і.

Пóслі Соломо́на, ца́рство ёго́ роспа́лось на́двое, бо въ ёго́ си́на одби́въ більшу полови́ну Іеровоа́мъ. Сей ца́рствовавъ у го́роді Самари́і, и ца́рство ёго́ назива́лось Изра́ільскимъ, а ца́рство Соломо́нового си́на зва́лось Іуде́йськимъ. (1) Въ Іуде́йському ца́рстві держа́лась чи́ста віра въ еди́ного и́стинного Бо́га; Самаря́не жъ одщепи́лись одъ чи́стоі віри; за се іхъ не злюбили Іудеі, а по́слі цура́лись іхъ, я́ко нечи́стихъ, и въ зако́ні своиму́ поста́вили — до нихъ не приторка́тись. Вбача́ючи Господь погибель наро́ду Свого́, посила́въ по́часту проро́ківъ,

---

(1) Все пле́мя Евре́йське діли́лось на коліна, и вся́ке коліно ишло одъ Іаковового си́на. Отъ же при Соломо́новому си́ну оста́лось тілько два коліна, Іу́дине и Вениами́нове: тимъ и ца́рство зва́лось Іуде́йськимъ.

котóрі говорúли дýхомъ Бóжимъ и народъ удéржували одъ гріхíвъ, пророкýючи великі біди и обітýючи Спасúтеля мúрові, котóрий прúйде на зéмлю спастú миръ Своíмъ слóвомъ и Своíми мýками.

е слýхали пророківъ ні Іудéі, ні Самаряне чи Израильтяне: враждовáли мíжъ сéбе, дилúлись сами на сéбе, забувáли Бóга, нікчéмніли въ гріхáхъ и роскóшахъ. За те Госпóдь попустúвъ іхъ пíдъ кормúгу — одних Ассирúйському, а другúхъ Вавилóнському народові. Оттоді-то воспла́кали Еврéі на рікáхъ Вавилóнськихъ, споминáючи про свій Іерусалúмъ и святý гóру Сиóнъ, и печáль не одну́ дýшу вернýла до чúстої вíри въ едúного Бóга. Продéржавши іхъ Богъ пíдъ чужозéмною кормúгою, давъ імъ ищé разъ вернýтьця въ прéдківську зéмлю; тíлько жъ не поправúлись ужé Іудéі, не здýжали стоя́ти супротúвъ могýщихъ сусíдъ; тимъ чáсомъ вúросла сúла Рúмська и підгорнýла пíдъ сéбе всю Іудéю и Самарянську зéмлю.

Під Ри́мською корми́гою пра́вивъ Іуде́ями царь 'Иродъ и при сёму́-то царі прийшо́въ у миръ Спаси́тель. Не було́ вже снаги́ въ наро́ду Бо́жого держа́ти чисту віру; уже́ бо всі почали́ му́дрствовати по-идолопокло́нськи и, чита́ючи въ проро́чихъ кни́гахъ про Христа́, толкова́ли людямъ, що Вінъ прийде для то́го, щобъ усіхъ наро́дівъ підгорну́ть підъ Іуде́йське и́го, и що тогді Іуде́і жи́тимуть у бага́тстві, роско́шахъ и весе́лостяхъ. Ма́ло оста́лось таки́хъ, которі розуміли, що Христо́съ прийде звать люде́й у небе́сне ца́рство, а не въ земне́. Ти́мъ-то, запобіга́ючи всеми́рноі поги́бели, зми́ловавсь Богъ надъ людьми́ и посла́въ на зе́млю Спаси́теля.

Ісу́съ Христо́съ роди́всь одъ непоро́чноі Діви Марі́і. Духъ Святи́й найшо́въ на Мари́ю — и ста́ла вона́ Богома́терью; одъ не́і бо роди́всь Самъ Богъ, ста́вши для на-

шого спасе́ния таки́мъ якъ ми чоловікомъ, опрічъ гріха́. Дойшо́вши по́вного зро́сту, вийшовъ Христо́съ у пусти́ню, въ кото́рій живъ проро́къ Іоа́ннъ. Сей Іоа́ннъ звавъ люде́й до покая́ння, и хто ка́явсь, тихъ крести́въ у воді ріки́ Іорда́на. Прийшо́въ до Ёго Ісу́съ Христо́съ и повелівъ Себе́ та́ко жъ крести́ти, пока́зуючи лю́дямъ святу́ си́лу креще́ння. Тутъ зійшо́въ зъ не́ба на Ёго Духъ Святи́й передъ усіми людьми́, якъ го́лубъ, а Богъ Оте́ць давъ гласъ изъ не́ба и назва́въ Христа́ Своі́мъ *Си́номъ возлю́бленнимъ*.

Изъ пусти́ні вийшовъ Христо́съ на про́повідь и ви́бравъ собі изъ про́стихъ и висо́кихъ душе́ю люде́й двана́дцять чоловікъ учениківъ, або́ Апо́столівъ. Навча́ючи миръ пра́вди Бо́жоі, одкрива́въ Апо́столамъ Своі́мъ всі та́йни Бо́жоі благода́ти и посила́въ іхъ міжъ нечести́вихъ люде́й, я́ко ове́ць міжъ вовки́. Знавъ бо Христо́съ, що підні́мутця на Ёго лука́ві лю́де за Ёго́ пра́ведну нау́ку, и осу́дять Ёго́, я́ко злочи́нця,

и замучять Его, и въ третій день Вінъ воскресне. Пророковавъ Вінъ Свою смерть и воскресеніе ученикамъ Своімъ, навчаючи й іхъ не боятьця ні гонительства людського, ні мукъ за Божу правду.

орогами Христовими були найбільше книжники (учителі закону) и фарисеі, котрі виповняли законъ передъ людьми, а въ серці були лукаві и тайно одъ людей грішили всякими гріхами. Вони давно вже покушались убить Христа, да боялись народу, который ходивъ слідомъ за Христомъ, слухаючи Его науку. Тутъ одинъ изъ учениківъ Христовихъ Іуда Искаріотський польстивсь на іхъ гроши и объявивъ де вхопить уночі Христа, якъ вийде Вінъ одинъ у глухе місто на молитву.

ристосъ знавъ, що прийшовъ часъ пострадать Ему за ввесь миръ, и на остатній Тайній Вечері благословивъ и розломивъ

хлібъ, подáвъ Своімъ ученикáмъ и сказáвъ: *Пріимúте, ядúте: сіе есть тѣло Моé, éже за вы ломúмое, во оставлéніе грѣхóвъ!* **Пóслі** взявъ чáшу зъ винóмъ, восхвалúвъ **Бóга и** сказáвъ: *Пúйте отъ нея́ всі: сія́ бо есть кровь Моя́ Нóваго Завѣта, я́же за вы и за мнóгія изливáемая, во оставлéніе грѣхóвъ!* **Сúми словáми установúвъ Спасúтель тáинство святóго причащéния и на мíсто Вéтхого Завíту Бóжого про Спасúтеля давъ Нóвий Завíтъ Бóжий людямъ, що мýками Спасúтеля** всяка вірна Ёмý душá спасéтця.

óслі Тáйної Вечéри вúйшовъ Христóсъ у садъ на молúтву. Тутъ Іýда привíвъ на Ёго орýжний народъ одъ книжникíвъ, фарисéíвъ и архиерéíвъ Іудéйськихъ; взялú Ёго́ и повелú на судъ до найстáршого архиерéя Каіáфи, а одъ ёго до Пилáта, Рúмського намíстника; осудúли Ёго́ неповúнно на смерть, мýчили, згнущáлись и роспялú на крестí, я́ко бунтовника́ народнёго.

Якъ уме́ръ Христо́съ на кресті, тіло Ёго́ положи́ли Богобоязли́ві лю́де въ гробъ; а ворогі́ Христо́ви, зна́вши, по проро́чимъ кни́гамъ и по Ёго́ Само́го сло́ву, що тре́ба Ёму́ воскре́снуть изъ ме́ртвихъ, приста́вили до гро́бу сторо́жу. И воскре́съ Іису́съ Христо́съ въ тре́тій день по Писа́нию, и яви́всь ученика́мъ Своімъ, и со́рокъ днівъ остава́всь ище́ зъ ни́ми на землі, навча́ючи іхъ, якъ проповідать ми́рові Ева́нгелие пра́вди Бо́жоі; по́слі то́го вознісся съ пречи́стимъ Своімъ тіломъ на не́бо, обіща́вши Апо́столамъ буть неодлу́чно съ це́рквою Своє́ю и зо вся́кою вірною Ёму́ душе́ю до конця́ світу.

У Іуде́ївъ бувъ що-ро́ку пра́зникъ Пятидеся́тниця, на па́мять того́ дня, якъ давъ імъ Богъ за́повіді черезъ Моисе́я. Въ той са́мий день зійшо́въ на Апо́столівъ Духъ Святи́й, и просвіти́всь іхъ ро́зумъ, и одкри́лась імъ вся́ка та́йна въ Писа́нии Свято́му,

почали́ вони́ говори́ть уся́кими язи́ками, пійшли́ по́слі сёго́ чу́да по всіхъ зе́мляхъ проповідать Ева́нгелие пра́вди Бо́жоі на всіхъ язи́кахъ и, бу́вши спе́ршу про́стими невче́ними людьми́, перемоглú своéю нау́кою прему́дрихъ розу́мнихъ по всёму́ ми́ру. И до на́шого ча́су иде́ Апо́стольска нау́ка черезъ правосла́вну Це́ркву, и вся́ка вірна душа́ е́ю спаса́етця.

КОРО́ТКА НАУ́КА
ХРИСТИЯ́НСЬКОІ ВІРИ.

Вопро́съ. Чогó ти назива́есся Християни́нъ?

Одві́тъ. Тогó, що вірую въ Гóспода нáшого Інсýса Христá живý по Святóму Закóну Ёгó.

Вопр. Чомý навчáе тебé православна Христия́нська віра?

Одв. Навчáе вся́коі прáвди и вся́кого добрá.

Вопр. Де тобі покáзана ся благодáтная наýка?

Одв. Въ Святóму Письмі.

Вопр. Що називáетця Святи́мъ Письмóмъ?

Одв. Святи́мъ Письмóмъ, абó Священнимъ Писáниемъ, називáютця усі Прорóчі и Апóстольскиі кни́ги.

Вопро́съ. А ко́ротко де тобі все те пока́зано?

Одв. У Си́мволі Віри правосла́вноі, Молі́тві Госпо́дній въ За́повідяхъ Бо́жихъ.

Вопр. Що́ назива́етця Си́мволомъ Віри?

Одв. Назива́етця Си́мволомъ Віри коро́тка нау́ка віри правосла́вноі.

Вопр. Якъ чита́етця Си́мволъ Віри?

Одв. Вѣрую во еди́наго Бо́га Отца́, вседержи́теля, Творца́ не́бу земли́, ви́димымъ же всѣмъ и неви́димымъ. И во еди́наго Го́спода Іису́са Христа́, Сына Бо́жія, еди́нороднаго, 'Иже отъ Отца́ рожде́ннаго пре́жде всѣхъ вѣкъ: Свѣта отъ Свѣта, Бо́га и́стинна отъ Бо́га и́стинна, рожде́нна, не сотворе́нна, единосу́щна Отцу́ 'Имже вся́ быша. На́съ ра́ди человѣкъ, на́шего ра́ди спасе́нія сше́дшаго съ небе́съ, и воплоти́вшагося отъ Ду́ха Свята́ Маріи Дѣвы, и вочеловѣчшася. Распя́таго же за ны при Понтійстѣмъ Піла́тѣ, страда́вша, погребе́нна. И воскре́сшаго въ тре́тій день, по писа́ніемъ. И возше́дшаго на небеса́, сѣдяща одесну́ю Отца́. И па́ки гряду́щаго со сла́вою суди́ти живымъ и́ ме́ртвымъ, Его́же ца́рствію не бу́детъ конца́. И въ Ду́ха Свя-

та́го, Го́спода животворя́щаго, Иже отъ Отца́ исходя́щаго, Иже со Отце́мъ Сы-номъ спокланя́ема и сла́вима, глаго́лавша-го Проро́ки. Во еди́ну, святу́ю, Собо́рную Апо́стольскую Це́рковь. Исповѣ́дую еди́но креще́ніе, во оставле́ніе грѣхо́въ. Ча́ю воскресе́нія ме́ртвыхъ: И жи́зни бу́дущаго вѣ́ка, ами́нь.

Вопр. Яка́ нау́ка даётця тобі въ Си́волі віри?

Одв. Нау́ка про еди́ного Бо́га, сла́вимо́го въ Святій Тро́иці; по́тімъ нау́ка про Бо́жу Це́ркву ії Та́инства; да́лі про воскресе́ние ме́ртвихъ жизнь вічную.

Вопр. Якъ у́чить Си́волъ Віри про Бо́га, сла́вимого въ Святій Тро́иці?

Одв. Учить, що Бо́гъ есть еди́нъ, тілько въ трохъ Ли́цяхъ, або́ Осо́бахъ: Богъ Оте́ць, Богъ Синъ, Богъ Духъ Свяги́й. Не три Боги́, одинъ Богъ, дру́гого Бо́га нема́ ні на землі, ні на не́бі. Учить та́ко жъ, що Богъ, сотвори́вши все, що́ ми очи́ма вбача́емъ ро́зумомъ досяга́емъ, усімъ владіе и пра́вить по своій во́лі.

Вопр. Якъ у́чить Си́волъ Віри про дру́ге Лице́, або́ Осо́бу Святої Тро́иці?

*Одвіт*ъ. Учить, що дру́ге Лице́ Свято́ї Тро́иці есть Богъ Синъ, единоро́дний Синъ Бо́жий, Госпо́дь и Спаси́тель нашъ Іису́съ Христо́съ. Не есть Іису́съ Христо́съ дру́гий Богъ, той же сами́й Богъ, що и Богъ Оте́цъ. Такъ якъ свѣтъ, который сия́е одъ свѣта, не есть дру́гий свѣтъ, а той же сами́й, одъ кото́рого вінъ сия́е; такъ и Іису́съ Христо́съ роди́вся напере́дъ всіхъ вікъ одъ и́стинного Бо́га, не сотворе́нъ, самъ есть той же и́стинний Богъ. Учить та́ко жъ Си́волъ Вірн, що Синъ Бо́жий Іису́съ Христо́съ, зми́ловавшись надъ на́ми, зійшо́въ зъ не́ба на зе́млю, роди́вся одъ непороч́ної Дѣви Марі́ї таки́мъ якъ ми чоловікомъ, опрічъ гріха наи́тиемъ Свято́го Ду́ха, показа́въ лю́дямъ сло́вомъ и діломъ Бо́жу во́лю и пра́ву, принявъ за свою́ нау́ку одъ нечести́вихъ всякі му́ки, уме́ръ на кресті. — все для того, щобъ умилосе́рдить за насъ Бо́га Отця спасти́ насъ одъ первороднього гріха́ и одъ усіхъ и́ншихъ гріхі́въ; уме́рши жъ на кресті, воскре́съ на тре́тій день и вознісся съ пречи́стимъ Своімъ тіломъ на не́бо, а по́слі зновъ прийде уже́ со сла́вою на зе́млю суди́ти всіхъ люде́й, живи́хъ ме́ртвихъ.

Вопро́съ. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про тре́тє Лице́ Свято́і Тро́йці?

Отв. Духъ Святи́й есть той же Богъ, що Оте́ць и Синъ. Одъ Бо́га Отця́ роди́вся Богъ Синъ, яко світъ одъ світа, и одъ Бо́га Отця́ исхо́дить Духъ Святи́й, яко світъ одъ світа. Свято́му Ду́хові покланя́емось та́къ, якъ и Бо́гу Отцю́ Бо́гу Си́ну, и та жъ са́ма Ёму́ одъ насъ честь и сла́ва: Святи́й Духъ всегда́ глаго́лавъ до люде́й черезъ Проро́ківъ Апо́столівъ.

Вопр. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про Бо́жу Це́рковъ?

Одв. У́чить, що Бо́жа Це́рковъ есть *еди́на*, що Бо́жа Це́рковъ есть *Собо́рная Апо́стольская*.

Вопр. Чого́ Бо́жа Це́рковъ еди́на?

Одв. Того́, що глава́ Це́ркви Самъ Госпо́дь нашъ Іису́съ Христо́съ.

Вопр. Чого́ Бо́жа Це́рковъ свята́?

Одв. Того́, що вона́ не мо́жеть у своіій предковічніій нау́ці погрішáти, або́ збиватись изъ прямо́і доро́ги до ца́рства небе́сного, бо управля́ется Святи́мъ Ду́хомъ, и нау́ка ся зло́жена по Сло́ву Бо́жому на вселе́нськихъ

собо́рахъ первосвяти́телями всіхъ Христия́нськихъ Церкве́й.

Вопр. Чого́ Бо́жа Це́рковъ Собо́рная и Апо́стольская?

Одв. Собо́рная того́, що вона́ есть каѳолі́ческая, а *каѳолі́ческая* зна́чить *вселе́нськая,* бо по всій вселе́нній, по всёму́ світу всі истинно ві́рующиі лю́де вся́кого вре́мя и вся́кого наро́ду, всі вони́ ча́да Собо́рноі Це́ркви; а Апо́стольскою зове́тця Бо́жа Це́рква тимъ, що одъ сами́хъ Апо́столівъ Христо́вихъ сохраня́е вона́ изъ ро́ду въ рідъ правосла́вну нау́ку и да́ри Свято́го Ду́ха.

Вопр. Якъ Бо́жа Це́рква сохраня́е изъ ро́ду въ рідъ да́ри Свято́го Ду́ха?

Одв. Госпо́дь Інсу́съ Христо́съ ви́бравъ двана́дцять Апо́столівъ и посла́въ імъ зъ не́ба Ду́ха Свято́го. Апо́столи проповідали Ева́нгеліе по всёму́ світу и всю́ди станови́ли священнонача́лие, поставля́ючи духо́внихъ па́стирей; поставля́ли жъ вони́ духо́внихъ па́стирей на свяще́нство, возлага́ючи на го́лову імъ ру́ки своі, а черезъ се рукоположе́ннє схо́дивъ на па́стирей неви́димо Духъ Святи́й, такъ якъ и на сами́хъ

Апо́столівъ ви́димо по́слі Христо́вого вознесе́ния. Святи́й Духъ дарова́въ рукополо́женнимъ духо́внимъ па́стирямъ си́лу и ро́зумъ соверша́ти Та́инства Церко́вниі и наставля́ти люде́й віри. Съ того́ вре́мя ста́ршиі священнослужителі чи архіереі Божиі до на́шого ча́су рукополага́ють свяще́нниківъ и передава́ють імъ да́ри Свято́го Ду́ха, и бу́дуть передава́ти до конця́ світу.

Вопр. Скілько Церко́внихъ Та́инствъ?

Одв.. Сімъ: Креще́ние, Миропома́зание, Причаще́ние, Покая́ние, Свяще́нство, Бракъ и Елеосвяще́ние.

Вопр. Що́ таке́ Креще́ние?

Одв. Креще́ние есть Та́инство, въ которому вірующий окуна́етця три ра́зи въ воді во и́мя Отця́, и Си́на, и Свято́го Ду́ха, и симъ Та́инствомъ очища́етця одъ первоpо́дного и всіхъ своіхъ гріхівъ, нарожда́етця вновъ для жи́зни свято́і, Богоуго́дноі и прийма́етця въ бра́тство Свято́і Це́ркви. Це́рква бо всімъ намъ духо́вна ма́ти, и ми по Це́ркві всі—еди́не бра́тство Христия́нське.

Вопр. Що́ таке́ Миропома́зание?

Отв. Миропома́зание есть Та́инство, въ кото́рому пома́зуютця при Креще́ниі ча́сті

тіла и черезъ се Та́инство схо́дять на крещéного да́ри Святóго Ду́ха.

Вопр. Що́ такé Причащéние?

Одв. Причащéние есть Та́инство, въ котóрому Християни́нъ вкуша́е, въ ви́ді хліба и вина́, самóго Тіла и Крови Христóвоі, во оставлéние гріхі́въ и въ жизнь вічную.

Вопр. Що́ такé Покаяние?

Одв. Покая́ние есть Та́инство, въ котó-рому Християнинъ, возжада́вши испра́вить свою жизнь, кáетця передъ Священникомъ у гріха́хъ своіхъ, и Богъ черезъ Своѓо Слу-жи́теля одпускае ёму гріхи́.

Вопр. Що́ такé Священство?

Одв. Свящéнство есть Та́инство, въ котóрому Духъ Святи́й, черезъ Архиерéйське рукоположéннє, поставляе достóйно ви́браного Свящéнника соверша́ть Та́инства и настави́ять людéй закóну Бóжому.

Вопр. Що такé Бракъ?

Одв. Бракъ есть Та́инство, котóримъ жени́хъ и невіста, по дóбрій вóлі, сочета́ютця въ одну́ па́ру, благословéниемъ Цéркви, для чи́стого сожития и благословéнного рождé-ния и воспитания дітей.

Вопр. Що́ таке́ Елеосвяще́ние?

Одв. Елеосвяще́ние або́ Маслосвятие есть Та́инство, въ кото́рому болящого тяжкимъ неду́гомъ пома́зують освяще́ннимъ елеемъ, мо́лятця объ его́ исціле́нии, и Богъ проща́е ёму́ гріхи́ ра́ди усе́рднихъ моли́товъ его́ и пока́яния.

Вопр. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про воскресе́ние ме́ртвихъ и про будущую жизнь?

Одв. Учить, що всі поме́ршиі люде коли́сь воскре́снуть изъ своімъ тіломъ, и вже тоді тіло іхъ бу́де нетлінне и нерозрушиме, и не бу́де конця́ блаже́нству до́брихъ люде́й и му́камъ людей нечестивихъ.

Вопр. Якъ мо́жеть чоловікъ зробитьця до́бримъ?

Одв. Черезъ благода́ть, чи то спасительную си́лу Бо́жу, кото́ру ми получа́емъ одъ Бо́га по на́шій ві́рі молитвою.

Вопр. Яка́ моли́тва найлу́чча изъ усіхъ моли́товъ?

Одв. Та, которої Самъ Господь нашъ Іису́съ Христо́съ учивъ Апостолівъ.

Вопр. Якъ чита́етця Молитва Господня?

Одв. Отче на́шъ, Иже еси на небесѣхъ: да святится имя Твое, да пріидетъ царствие

Твое́: да бу́детъ во́ля Твоя́, я́ко на небеси́ и на земли́. Хлѣбъ нашъ насу́щный даждь намъ днесь, и оста́ви намъ долги на́ша, якоже и мы оставля́емъ должникомъ нашимъ. И не введи насъ во искуше́ніе, но избави насъ отъ лука́ваго. 'Яко Твое́ есть ца́рство, и си́ла, и сла́ва, во вѣки, аминь.

Вопр. Чого́ ми про́симъ у Бо́га слова́ми: *да святи́тся и́мя Твое?*

Одв. Про́симъ мирноі и любо́вноі жизни, бо и́мя Бо́же святитця мiжъ нами тiлько миромъ и любо́вью.

Вопр. Чого́ про́симъ слова́ми: *да прі́йдетъ ца́рствіе Твое́?*

Одв. Про́симъ, щобъ воцарилась Божа пра́вда на землі, бо ні въ ко́му нема́ пра́вди безъ поми́лки, тілько въ единому Бозі.

Вопр. Чого́ про́симъ слова́ми: *да бу́детъ во́ля Твоя́?*

Одв. Про́симъ, щобъ усе́ на землі роби́лось по во́лі Бо́жій, бо воля Божа розумнійша одъ уся́коі земноі во́лі.

Вопр. Чого́ про́симъ словами: *хлѣбъ нашъ насу́щный даждь намъ днесь?*

Одв. Про́симъ, щобъ Богъ тілько сей день

продéржавъ насъ на свíті, а дýмкою про дáльше врéмя себé не тревóжимъ, не знáючи, щó зъ нáми бýде и надіючись на Гóспода.

Вопр. Чогó прóсимъ словáми: *остáви намъ дóлги нáша?*

Одв. Прóсимъ, щобъ Богъ простúвъ намъ гріхú нáши, такъ якъ и ми прощáемъ тимъ, хто винóватъ передъ нáми.

Вопр. Чогó прóсимъ словáми: *не введи́ насъ во искушéніе?*

Одв. Прóсимъ одвернýть одъ насъ такúі случáі, въ котóрихъ трýдно вберегтúсь одъ гріхá.

Вопр. Чогó прóсимъ словáми: *избáви насъ отъ лукáваго?*

Одв. Прóсимъ избáвить насъ одъ усякого зла и одъ начáльника всемý злу, лукáвого дияволá, котóрий есть нашъ найлютійший вóрогъ, бо помагáе намъ у всякому гріхý, одъ наймéншого до найстрашнійшого, и черезъ гріхъ хóче надъ нáми пановáти.

Вопр. Дé покáзані тобі прáвила Богоугóдноі жúзни?

Одв. Въ десятú Запóвідяхъ Бóжихъ.

Вопр. Якъ читáютця Бóжі Запóвіді.

Одв. Пе́рва за́повідь: **Азъ есмь Госпо́дь Богъ твой, да не бу́дутъ тебѣ́ бо́зи иніи ра́звѣ Мене́.**

Дру́га за́повідь: **Не сотвори́ себѣ́ куми́ра, и вся́каго подо́бія, ели́ка на небеси́ горѣ́, и ели́ка на земли́ ни́зу, и ели́ка въ вода́хъ и подъ земле́ю, да не покло́нишися имъ, ни послу́жиши имъ.**

Тре́йтя за́повідь: **Не во́змеши и́мене Го́спода Бо́га твоего́ всу́е.**

Четве́рта за́повідь: **По́мни день субо́тный, е́же святи́ти его́: шесть дней дѣ́лай, и сотвори́ши (въ нихъ) вся дѣла́ твоя́, въ день же седмый суббо́та Го́споду Бо́гу твоему́.**

Пя́та за́повідь: **Чти отца́ твоего́ и ма́терь твою́, да бла́го ти бу́детъ, и да долголѣ́тенъ бу́деши на земли́.**

Ше́ста за́повідь: **Не убі́й.**

Се́ма за́повідь: **Не прелюбы сотвори́.**

Во́сьма за́повідь: **Не укра́ди.**

Девя́та за́повідь: **Не послу́шествуй на дру́га твоего́ свидѣтельства ло́жна.**

Деся́та за́повідь: **Не пожела́й жены и́скренняго твоего́, не пожела́й до́му бли́жняго твоего́, ни села́ его́, ни раба́ его́, ни ра-**

быни его́, ни вола́ его́, ни осла́ его́, ни вся́каго скота́ его́, ни всего́, ели́ка суть бли́жняго твоего.

Вопр. Чому́ навчае тебе́ перва заповідь?

Одв. Навчае знать, почитать, боятьця и любить единого тілько Бога.

Вопр. А якъ тре́ба почита́ть Святи́хъ Бо́жихъ?

Одв. Не такъ, якъ Само́го Бо́га, а тілько якъ угодниківъ Божихъ, которі молятця Богу за на́ше спасе́ние; ище́ жъ тре́ба старатись намъ и жить такъ, якъ вони жили на світі, въ незлобиі, братолюбиі и всякому добрі.

Вопр. Чому́ навчае тебе́ друга заповідь?

Одв. Навча́е цуратись идоливъ и не велить покланятись ніякій тварі такъ, якъ Бо́гу.

Вопр. Якъ тре́ба че́ствовать святиі ико́ни?

Одв. Тре́ба іхъ че́ствовать, а не боготворить, затимъ що икони на те́ тілько поставлені, щобъ ми, дивлячись на іхъ, споминали ділá Божі и угодниківъ Его, и возносились умо́мъ до Бо́га и до Святихъ Божихъ.

Вопр. Чому́ навчае тебе треітя заповідь?

Одв. Навчáе не призивáть Бóжого ѝмя *всýе*, чи то дýрно, а призивáть тілько въ молитві и въ великому случаі, колѝ немá ѝншого свидітеля и заступника прáвди, опрічъ Бóга. Тимъ-то божучись, абó присягáючи, трéба призивáть имя Боже зъ великою шанóбою и страхомъ.

Вопр. Чому навчае тебе четвéрта зáповідь?

Одв. Навчае въ воскреснеі дні и въ праздники оставлять усі діла и роботи, приходить у цéркву, а дома вести добру розмóву, угóдну Господу.

Вопр. Чомý навчáе тебé пята зáповідь?

Одв. Навчáе шановать и поважать отця й мáтіръ, а съ тимъ и всякого, хто объ насъ радіе, якъ отéць и мати.

Вопр. Чомý учить тебе шеста заповідь?

Одв. Учить не убивáть людéй.

Вопр. Чимъ чоловікъ убивае чоловіка?

Одв. Убивáе не одними рукáми, а й язикóмъ. Хто кому заподіе яке зло, той ужé тимъ зломъ и вбивае чоловіка. Смерть хоть и не скóро прийде, а Богъ знáтиме, хто вкоротѝвъ чоловікові віку обидою, печáлію, нýждою и всякимъ иншимъ зломъ. Тимъ

то стра́шно обижа́ти кого́ бъ ні було́, щобъ не вчини́тись Ка́іномъ передъ Го́сподомъ.

Вопр. Чому́ учи́ть тебе́ сёма за́повідь?

Одв. Учить жи́ти непоро́чно зъ дру́гимъ по́ломъ, такъ щобъ и себе́ до гріха́ не дово́дить и нікого́ и́ншого не спокуша́ти леда́чими слова́ми и діла́ми.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ во́сьма за́повідь?

Одв. Навча́е не займа́ть нічо́го чужо́го, и щобъ одъ ме́не не було́ нікому ніяко́го уби́тку чи въ гро́шахъ, чи въ худо́бі, чи въ пашні, чи въ чому́ бъ ні було́, що́ не мое́, а чуже́ добро́.

***Вопр.* Чому́ навча́е тебе́ девя́та за́повідь?**

Одв. Навча́е не клевета́ть, не говори́ть непра́вди на другого́, чи то въ свидітеляхъ, чи то въ доно́сі, чи то въ осу́ді, щобъ я чужо́го діла й сло́ва не зневажа́въ противъ со́вісти мое́і.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ деся́та за́повідь?

Одв. Навча́е, щобъ я не диви́всь зави́дливимъ о́комъ на чуже́ добро́, бо одъ за́висти чоловікъ, не поберігшись, поку́ситця и на зло другому́ чолові́кові.

ПОСЛО́ВИЦІ.

Посло́виця живе́ зъ да́вніхъ даве́нъ міжъ наро́домъ. Се намъ пре́дківський завітъ, якъ тре́ба світъ розуміти, якъ міжъ людьми́ оберта́тись. Чоловікъ оди́нъ по собі помиля́етця въ сло́ві и въ мо́ві, ска́же не до ладу́, зро́бить не до ро́зуму. Якъ же́ уве́сь наро́дъ усто́ітця на яко́му розу́мному да дола́днёму сло́ві, то таке́ сло́во бу́де вже не хибне́. Ти́мъ - то, хто хо́че підде́ржать свою́ річъ, щобъ більше да́но ій віри, що вона́ не дурни́ця, той обпира́етця на посло́вицю, я́ко на отце́вське й пре́дківське до́бре ви́пробоване сло́во. Отсе́ жъ на нау́ку вся́кому печа́таемъ и тутъ кото́рі кра́щі посло́виці.

Богъ — Ба́тько: якъ бу́де насъ держа́ти, то бу́де й годова́ти.

Богъ ба́чить зъ не́ба, що́ кому́ тре́ба.

Кому́ Богъ помо́же, то все перемо́же.

До́бре бра́тство кра́ще бага́тства.

Ду́рень ка́мінь у во́ду вки́не, а де́сять розу́мнихъ не ви́тягне.

Не плюй у колóдязь: згодúтця напúтьця.

Прáвда не втóне въ воді, не згорить у огні.

Не той козáкъ, що поборóвъ, а той, що вúвернувсь.

Брехнéю світъ прійдешъ, да назáдъ не вéрнесся.

Де врóда, тамъ и сúла.

Не вмірáе вікóвий, тільки часóвий.

Отцéва й мáтерина молитва зо дна мóря рятýе, а проклінъ у калюжі тóпить.

Прóханий шматокъ горло дере.

За дурнóю головóю немá ногáмъ упокóю.

Когó Богъ хóче покарáти, то пéрше рó-зумъ одийме.

Лінивий двíйчи рóбить, скупий двíйчи трáтить.

Чужé переступú, да не займú.

Виори мілко, а посíй рідко, — урóдитця лíдько.

Булó вчити, якъ у-перекъ подушечки лежáло, а вже вподóвжъ!

Наýки за плечима не носить.

Не штýка наýка, а штýка розумъ.

Розýмний мóлитця, а дýрень плáче.

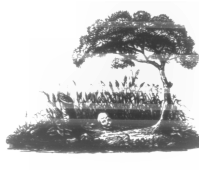

Души́ не вбива́й — пра́вду виявля́й.

Неха́й бу́де, якъ ка́жуть люде.

Грома́да — вели́кий чоловікъ!

По́ти ста́рець пло́хий, по́ки соба́ки не осту́плять.

Не той убо́гий, що ма́ло ма́е, а той, що багато жадае.

Хто го́денъ, той не голо́денъ.

Трудяща копійка году́е до віка.

Хвали чуже́, а своé й безъ похва́локъ добре.

Леда́ча та дівка, що сама́ себе́ хва́лить.

Не будь ні гірки́й, ні соло́дкий: бу́дешъ гірки́й — прокляну́ть, а соло́дкй — проглинуть.

Що бу́де, те бу́де, а бу́де те́, що Богъ дасть.

АРИѲМЕ́ТИКА.

Нау́ка Ариѳме́тика навча́е насъ, якъ вести́ щотъ або́ лічбу вся́кої ве́щи и вся́кого діла. Для сёго тре́ба знать, якъ пи́шутця ци́фри, кото́рими веде́тця щотъ. Пи́шутся вони́ такъ:

Оди́нъ	1.
Два	2.
Три	3.
Чоти́рі	4.
Пять	5.
Шість	6.
Сімъ	7.
Вісімъ	8.
Де́вять	9.
Де́сять	10.
Одина́дцять	11.
Двана́дцять	12.
Трина́дцять	13.
Чотирна́дцять	14.

Пятна́дцять	15.
Шістна́дцять	16.
Сімна́дцять	17.
Вісімна́дцять	18.
Девятна́дцять	19.
Два́дцять	20.
Три́дцять	30.
Со́рокъ	40.
Пятьдеся́тъ	50.
Шістьдеся́тъ	60.
Сімдеся́тъ	70.
Вісімдеся́тъ	80
Девяно́сто	90.
Сто	100.
Дві́сті	200.
Три́ста	300.
Чоти́риста	400.
Пять сотъ	500.
Шість сотъ	600.
Сімъ сотъ	700.
Ві́сімъ сотъ	800.
Де́вять сотъ	900.
Ти́сяча	1000.
Дві ти́сячи	2000.
Три ти́сячи	3000.
Чоти́рі ти́сячи	4000.

Пять ти́сячъ	5000.
Шість ти́сячъ	6000.
Сімъ ти́сячъ	7000.
Ві́сімъ ти́сячъ	8000.
Де́вять ти́сячъ	9000.
Де́сять ти́сячъ	10000.

Опе́ жъ пе́рвиї ци́фри: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 зову́тця *одини́цями*, по́тімъ ажъ до 99 зову́тця *деся́тки*, а да́лі *со́тні* и *ти́сячи*. Неха́й бу́де напи́сане таке́ число́ 8952; то одини́ці бу́дуть стоя́ть на пе́рвому місті одъ пра́воі руки́, и іхъ тутъ 2; деся́тки на дру́гому, и іхъ тутъ 5; со́тні на тре́тёму, и іхъ тутъ 9; ти́сячи на четве́ртому, и іхъ тутъ 8. Тимъ и чита́етця се число́ такъ: вісімъ-ти́сячъ, де́вять-сотъ, пять деся́тъ, два. Колі́ жъ пи́шутця деся́тки ти́сячъ, то бу́дуть стоя́ть на пя́тому місті, со́тні ти́сячъ — на ше́стому, миліо́ни—на се́мому. Неха́й стоя́тиме таке́ число́: 2862528. Хто хо́че ёго прочита́ть, той перелі́чить ци́фри, поча́вши одъ пра́воі руки́. Послідня ци́фра 2 бу́де се́ма по що́ту; зна́чить вона́ пока́зуе, що се не дві со́тні, не дві ти́сячи, а два миліо́ни. Ни́жче миліо́нівъ стоя́ть со́тні ти́сячъ. Отъ и чита́емъ: два миліо́ни, вісімъ сотъ ти́сячъ. Ни́жче со́тень ти́сячъ стоя́ть деся́тки ти́сячъ, а ще ни́жче стоя́ть ти́сячи. Отъ и чита́емъ: два миліо́ни, вісімъ сотъ шість деся́тъ дві ти́сячи. Ни́жче ти́сячъ стоя́ть со́тні, а тамъ деся́тки, а ни́жче всіхъ одини́ці. Отъ и чита́емъ: два миліо́ни, вісімъ сотъ, шість

деся́ть дві ти́сячи, пять сотъ два́дцять ві́сімъ. Якъ же́ кото́ре мі́сто поро́жне, що нема́ або́ одини́ць, або́ деся́тківъ, або́ со́тень, чи ти́сячъ, то пи́шется тамъ 0 и чита́ючи не вимовля́ется ніякъ. Отъ стоіть 500. На пе́рвому мі́сті 0, на дру́гому 0, а на тре́тёму 5; тре́те жъ мі́сто пока́зуе со́тні,—зна́чить пять сотъ рівно, безъ деся́тківъ и одини́ць. Нехай же стоіть таке́ число́: 20048. На пе́рвому мі́сті ві́сімъ одини́ць, на дру́гому чоти́рі деся́тки, зна́чить со́рокъ ві́сімъ, а на тре́тёму со́тень нема́, на четве́ртому ти́сячъ нема́, а на пя́тому деся́тківъ ти́сячъ два. Отъ и чита́ется: два́дцять ти́сячъ со́рокъ ві́сімъ.

Навчи́вшись писати и вимовля́ти чи́сла, можна іми робить спра́ви, которихъ чотирі: *склада́ннє, о́дні́чъ, помноже́ннє* и *поді́лъ*.

ПЕ́РВА СПРА́ВА, СКЛАДА́ННЄ.

Скла́дуются чи́сла такъ. Пи́шутся одні підъ дру́гими такъ, щобъ одини́ці стоя́ли підъ одини́цями, деся́тки підъ деся́тками, со́тні підъ со́тнями, и да́лі, и да́лі. Отъ у те́бе на одній ниві уродило 23 копи жи́та, на дру́гій 114, на тре́тій 52, на четве́ртій 240. То й напиши іхъ такъ:

23
114
52
240

Тепе́ръ підчеркни́ и скла́дуй 3 да 4 бу́де 7, да 2 бу́де 9, и пиши́ 9 підъ черто́ю. По́тімъ скла́дуй такъ деся́тки: 2 да 1 бу́де 3, да 5 бу́де 8, да 4 бу́де 12; пиши́ 2 підъ деся́тками, а 1 однеси́ до со́тень и скла́дуй изъ нимъ со́тні: 1 да 1 бу́де 2, да ще 2 бу́де 4; пиши́ 4 підъ со́тнями. Отъ и ви́йде воно́ въ те́бе такъ:

23
114
52
240
429

Тепе́ръ и ба́чишъ, що въ те́бе всёго́ вроди́ло на чотиро́хъ ни́вахъ 429 кіпъ.

Або́ отъ ти продае́шъ жито. У пе́рвий разъ прода́въ и записа́въ 352 пу́ди; у дру́гий разъ 800 пудъ; у тре́тій 1028 пудъ, у четве́ртий 23562 пу́ди, у пятий 2241 пудъ, у ше́стий 389 пудівъ. Зложи́ іхъ такъ, якъ пока́зано, то й бу́дешъ знать, скілько всіхъ пудъ ти випродавъ за шість разъ. Випишемъ іхъ и зложимъ. (Нулі мина́ютця при скла́дуванні.)

352
800
1028
23562
2241
389
28372

Вихо́дить, що ти прода́въ 28372 пу́ди. Опе́ жъ ті́і чи́сла, които́рі скла́дуютця, зову́тця *складае́миі*, а кото́ре вихо́дить по́слі склада́ння підъ черто́ю, зове́тця *су́ммою.*

Отъ ище́ зада́чи:

$$\begin{array}{r}1526\\4200\\3681\\1186\\\hline 10593\end{array}\qquad\begin{array}{r}5621\\102\\3626\\21500\\60299\\\hline 91148\end{array}\qquad\begin{array}{r}2638\\1021\\30000\\80020\\50300\\261\\\hline 164240\end{array}$$

ДРУ́ГА СПРА́ВА, О́ДЛІЧЪ.

Ся спра́ва ро́битця тоді, якъ тре́ба изъ яко́го числа́ одличи́ть яку́ ча́сть. Отъ у те́бе на рука́хъ 3849 рублівъ, а тобі тре́ба одличи́ть, або́ одділи́ть изъ іхъ 1427 рублівъ, то, щобъ узна́ть, скілько въ те́бе оста́нетця, пиши́ сперва́ одно́ число́, а підъ нимъ дру́ге и підчеркни́, отта́къ:

$$\begin{array}{r}3849\\1427\\\hline\end{array}$$

Те́перъ одлічуй одини́ці одъ одини́ць — 7 одъ 9 бу́де 2 — и пиши́ підъ одини́цями унизу́ підъ черто́ю; по́тімъ деся́тки — 2 одъ 4 бу́де 2 — и пиши́ підъ чер-

тóю; дáлі сóтні — 4 одъ 8 бýде 4 — и пиши́ підъ сóтнями; а дáлі ти́сячи — 1 одъ 3 бýде 2 — и пиши́ внизý. Тоді ви́йде въ тéбе такъ:

$$\begin{array}{r}3849\\1427\\\hline 2422\end{array}$$

Отъ и знáешъ, що въ тéбе остáлось 2422 рублі.

Знáй же, що пéрве числó, одъ котóрого одлічуешъ, зовéтця *зменшáеме;* дрýге, чи котóре одлічуешъ, зовéтця *одлічýеме;* а трéте, що остаéтця за óдліччу, зовéтця *остáнокъ*.

Чáсто бувáе, що у зменшáемому числó одини́ць мéншее, ніжъ числó одини́ць у одлічýемому, абó тожъ, у десяткахъ, чи сóтняхъ, чи́ що; тоді займáють одини́цю одъ сусіднеі цифри зъ лівóі руки́ да й одлічують изъ двохъ. Отъ таки́й прикла́дъ:

$$\begin{array}{r}532\\261\end{array}$$

Тутъ 1 изъ 2 бýде 1. Отъ и підпи́шемъ підчеркнýвши:

$$\begin{array}{r}532\\261\\\hline 1\end{array}$$

Дáлі 6 изъ 3 не мóжна одлічи́ть, бо 3 мéнше 6; то займáешъ зъ лівóго бóку одини́цю и вже тоді 6 одъ 13 бýде 7. Отъ и підпи́шемъ:

$$\begin{array}{r} 532 \\ 261 \\ \hline 71 \end{array}$$

Тепе́ръ оста́лось 2 изъ 5, а одъ 5 заняли́ ми одини́цю, то вже 2 изъ 4 бу́де 2. Отъ и підпи́шемъ:

$$\begin{array}{r} 532 \\ 261 \\ \hline 271 \end{array}$$

Отъ ище́ зада́чи:

$$\begin{array}{r} 63201 \\ 32640 \\ \hline 30561 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 40003 \\ 12321 \\ \hline 27682 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 82728 \\ 35689 \\ \hline 47039 \end{array}$$

ТРЕ́ТЯ СПРА́ВА, ПОМНОЖЕ́ННЄ.

Ся спра́ва тоді бува́е ну́жна, якъ одно́ й те жъ саме́ число́, отъ хоть би́ 322, тре́ба було́ взя́ть пятьде́сятъ чи два́дцять разъ. Отъ неха́й ти заплати́въ кому́ чоти́рі ра́зи по 322 рублівъ, и коли́ хо́чешъ знать, скілько всёго́ ти заплати́въ, пиши́ 322, а підъ одини́цями пиши́ 4, и підчеркни́, отта́къ:

$$\begin{array}{r} 322 \\ 4 \\ \hline \end{array}$$

Тепе́ръ помножа́й на 4 пе́рше одини́ці, по́тімъ деся́тки, по́тімъ со́тні, и підпи́суй уся́ке на свойму́ місті. Отта́къ: чоти́рижди 2, або́ чоти́рі ра́зи 2, або́ два́жди чоти́рі, се все одно́ бу́де 8, и пиши́ підъ одини́цями.

Изнóвъ двáжди 4 бýде 8; сю цúфру пишú підъ десятками. Дáлі чотúрижди 3, абó трúжди 4, бýде 12; пишú підъ сóтнями. Отъ и вúйде въ тéбе такъ:

$$\begin{array}{r} 322 \\ 4 \\ \hline 1288 \end{array}$$

Тепéръ и знáешъ, що за чотúрі рáзи заплатúвъ ти 1288 рублівъ.

Заміть же, що пéрве числó, котóре помножáетця, зовéтця *мнóжиме*; дрýге числó, на котóре помножáетця пéрве, зовéтця *мнóжитель*; а трéте числó, котóре вихóдить одъ помножéння, зовéтця *добýтокъ*.

Отъ ищé задáча:

$$\begin{array}{r} 754 \\ 3 \\ \hline 2262 \end{array}$$

Тутъ трúжди 4 булó 12; то 2 пúшетця, а 1 замічáетця. Пóслі трúжди 5 бýде 15, да той 1, що замітивсь, бýде 16. Отъ 6 пúшетця, а 1 изнóвъ замічáетця. Дáлі трúжди 7 бýде 21, да 1, то бýде 22. Знáчить три рáзи 754 бýде 2262.

Ищé задáча: 5413 узять 32 рáзи. Отъ и пúшемъ:

$$\begin{array}{r} 5413 \\ 32 \\ \hline 10826 \\ 16239 \\ \hline 173216 \end{array}$$

Тутъ помно́жили ми 5413 пе́рше на 2, отъ и вий-шло підъ черто́ю 10826: по́тімъ помно́жили на 3 и почали́ підпи́сувать противъ 3-хъ, а по́слі підчеркну́ли, да оби́два добу́тки зложи́ли такъ, якъ ро́битця склада́ннє. Отъ и зна́емъ, що якъ узя́ть 5413 три́дцять два ра́зи, то бу́де 173216.

Нехай же бу́де така́ зада́ча:

5000
20

Се зна́чить, щобъ 5000 узя́ть 20 разъ. Тоді підчеркну́ть и всі нулі ви́ставить у-ря́дъ, а чи́сла помно́жить. Отъ и вийде:

5000
20
100000

Отъ ищє́ зада́чи:

30080	4620	43465
30	340	3002
902400	184800	86930
	1386	130395
	1570800	130481930

Помножа́ючи на яку-нє́будь ци́фру, тре́ба почина́ть підпи́сувать якъ-ра́зъ противъ нє́і. Отъ нехай би 522 тре́ба було́ взять 333 ра́зи; то помноже́ннє пи́шетця такъ:

522
333
1566
1566
1566
173826

А щобъ до́бре помножа́ть, тре́ба ви́вчить тябли́чку помноже́ния, кото́ра тутъ припеча́тана. Чита́ть же ії такъ: Два́жди два — чоти́рі, два́жди три — шість, и да́лі; а якъ дійдешъ до трохъ, то *три́жди* чита́й; до чотиро́хъ — *чоти́рижди*, до пяти́ — *пятьма́* до шести́ — *шестьма́*, до семи́ — *сема́*, до восьми́ — *восьма́*, до девяти́ — *девятьма́*.

Табли́чка помноже́ния.

2	×	2	=	4
2	×	3	=	6
2	×	4	=	8
2	×	5	=	10
2	×	6	=	12
2	×	7	=	14
2	×	8	=	16
2	×	9	=	18
2	×	10	=	20
3	×	3	=	9
3	×	4	=	12
3	×	5	=	15
3	×	6	=	18
3	×	7	=	21
3	×	8	=	24
3	×	9	=	27
3	×	10	=	30
4	×	4	=	16
4	×	5	=	20
4	×	6	=	24
4	×	7	=	28
4	×	8	=	32
4	×	9	=	36
4	×	10	=	40
5	×	5	=	25
5	×	6	=	30
5	×	7	=	35
5	×	8	=	40
5	×	9	=	45
5	×	10	=	50
6	×	6	=	36
6	×	7	=	42
6	×	8	=	48
6	×	9	=	54
6	×	10	=	60
7	×	7	=	49
7	×	8	=	56
7	×	9	=	63
7	×	10	=	70
8	×	8	=	64
8	×	9	=	72
8	×	10	=	80
9	×	9	=	81
9	×	10	=	90
10	×	10	=	100

ЧЕТВЕ́РТА СПРА́ВА, ПО́ДІЛЪ.

Якъ бій кому́ тре́ба було́ поділи́ть на рівні ча́сті гро́ши, або́ жи́то, то для сёго есть у Ариѳме́тиці спра́ва *поділъ*. Отъ неха́й би тре́ба було́ 483 поділи́ть на 23 рівнні ча́сті; то пи́шуть такъ:

$$\begin{array}{r|l} 483 & 23 \end{array}$$

Оце́ жъ 483 зове́тця *ділиме*, а 23 *діли́тель*, а вся́ка 23 ча́сть бу́де зва́тись *части́на*. Бере́мъ зара́зъ дві ци́фри одъ ліво́і руки́, и́менно 48 и гово́римъ 23 у 48 бу́де 2 ра́зи. И пи́шемъ:

$$\begin{array}{r|l} 483 & \underline{23} \\ & 2 \end{array}$$

По́тімъ 23 помножа́емъ на 2 и підпи́суемъ добу́токъ підъ 48; и́менно:

$$\begin{array}{r|l} 483 & \underline{23} \\ 46 & 2 \end{array}$$

Да́лі одлі́чимъ добу́токъ 46 одъ 48. Оста́нетця підъ чертою 2. До числа́ добавимо тре́йтю ци́фру 3; бу́де підъ чертою 23; и тоді зада́ча я́витця вже тако́ю:

$$\begin{array}{r|l} 483 & \underline{23} \\ \underline{46} & 2 \\ 23 & \end{array}$$

Изно́въ гово́римъ 23 у 23 бу́де 1 разъ; изно́въ пи́шемъ у части́ні 1; помножа́емъ на его 23 и добу́токъ

одлічуемъ одъ 23; въ остáчі не бýде нічóго. А задáча я́вится такóю:

$$\begin{array}{r|l} 483 & 23 \\ \hline 46 & 21 \\ \hline 23 & \\ 23 & \\ \hline \end{array}$$

Отъ и вийшло, що якъ поділи́ти 483 на 23 чáсті, то всяка часть бýде 21.

Бува́е чáсомъ, що приписáвши до остáнку одну́ ци́феру діли́мого, діли́тель въ ёму не поміща́етця; въ такóму рáзі пи́шуть у части́ні 0, а до остáнку дописують дру́гу ци́феру дили́мого и ро́блять справу, якъ казано. Се тра́пится въ сіхъ задáчахъ:

$$\begin{array}{r|l} 65683496 & 20 \\ \hline 60\ldots\ldots & 3284174 \\ \hline 56\ldots\ldots & \\ 40\ldots\ldots & \\ \hline 168\ldots & \\ 160\ldots & \\ \hline 83\ldots & \\ 80\ldots & \\ \hline 34\ldots & \\ 20\ldots & \\ \hline 149. & \\ 140. & \\ \hline 96 & \\ 80 & \\ \hline 16 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} 67508 & 42 \\ \hline 42\ldots & 1607 \\ \hline 255\ldots & \\ 252\ldots & \\ \hline 308 & \\ 294 & \\ \hline 14 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} 300022 & 130 \\ \hline 260\ldots & 2307 \\ \hline 400\ldots & \\ 390\ldots & \\ \hline 1022 & \\ 910 & \\ \hline 112 & \end{array}$$

ПОВІРКА ЧОТИРО́ХЪ СПРАВЪ.

Повірить, чи такъ зро́блено *склада́нне* **мо́жна** через **о́длічъ. Одки́нуть оди́нъ рядъ склада́емихъ чи́селъ**, а **всі безъ ёго зложи́ть и** одлічи́ть одъ **су́мми**. Коли́ въ **оста́нку ви́йде одки́нутий рядъ, то нема́ въ склада́нні помилки. Зро́бимо при́кладъ:**

$$\begin{array}{r} 1620\\ 120\\ 580\\ \hline 2320\ (^{*})\\ 700\\ \hline 1620 \end{array}$$

Повірка ***о́длічу*** **ро́битця черезъ склада́нне. Зложи́ть** одлічу́еме зъ оста́нкомъ, и якъ ви́йде **зменша́еме, то нема́ поми́лки. При́кладъ:**

$$\begin{array}{r} 2683\\ 1500\\ \hline 1183\\ \hline 2683 \end{array}$$

(*) **Тутъ одкида́етця пе́рвий рядъ склада́емихъ чи́селъ 1620, а скла́дуютця два оста́тні ряди́ 120 и 580, и якъ одлічитця су́мма, що ви́йшла одъ сёго вже склада́ння, 700, одъ** су́мми, що попе́редъ ви́йшла, то отъ **и вихо́дить одки́нутий ря́дъ 1620.**

Повірка *помноже́ння* ро́битця через поділъ. Поділить добу́токъ на мно́жителя, и колі́ ви́йде помножа́еме, то нема́ поми́лки. При́кладъ:

$$\begin{array}{r} 4286\\ 32\\ \hline 8572\\ 12858\\ \hline 137152 \end{array} \qquad \begin{array}{l|l} 137152 & 32\\ \cline{2-2} 128\ldots & 4286\\ \cline{1-1} 91\,.\,. & \\ 64\,.\,. & \\ \cline{1-1} 275\,. & \\ 256\,. & \\ \cline{1-1} 192 & \\ 192 & \\ \cline{1-1} 0 & \end{array}$$

Повірка *поділу* ро́битця через помноже́нне. Помно́жить части́ну на ділі́теля и приложи́ть оста́точокъ, и колі́ ви́йде ділі́ме, то нема́ поми́лки. При́кладъ:

$$\begin{array}{l|l} 8620 & 55\\ \cline{2-2} 55\,.\,. & 156\\ \cline{1-1} 312\,. & \\ 275\,. & \\ \cline{1-1} 370 & \\ 330 & \\ \cline{1-1} 40 & \end{array} \qquad \begin{array}{r} 156\\ 55\\ \hline 780\\ 780\\ \hline 8580\\ 40\\ \hline 8620 \end{array}$$

НАЗВА́НІ ЧИ́СЛА.

Чи́сла сами́ по собі, якъ отъ: 2, 8, 100, зову́тця *про́стими;* якъ же́ воні́ якъ-не́будь на́звані, якъ отъ: 2 пуди, 8 рублівъ, 100 верстъ, то зовутця *назва́ними*.

Щобъ до́бре висчи́тувать назва́нні чи́сла, тре́ба знать уся́кі зва́ння. Для сёго ви́вчи оцю́ ро́спись:

У версті 500 са́жнівъ; у са́жні 3 арши́ни; у аршині 16 вершківъ.

У че́тверті 8 четвериківъ або́ мірокъ, у четверику́ або́ мірці 8 га́рнцівъ.

У пу́ді 40 фу́нтівъ; у фу́нті 32 ло́ти; у ло́ті 3 золотники́.

У го́ді 12 місяцівъ, у місяці 30 днівъ (*), у дні 24 часи́, у часі 60 мину́тъ. А всёго́ въ году́ триста шістьдеся́тъ пять днівъ.

У рублі 100 копіёкъ.

СПРА́ВА РО́ЗДРІБЪ.

Трапля́етця въ що́ті роздроби́ть на найме́нші зва́ння яке-не́будь число́. Ся спра́ва зове́тця *ро́здрібъ;* а ро́битця вона́ такъ. Неха́й би довело́сь роздроби́ть 4 версти́, 28 са́жнівъ и 2 арши́ни на вершки́, щобъ знать скілько вершківъ ви́йде изъ 4 верстъ, 28 са́жнівъ и 2 арши́нъ. То за́разъ 4 версти́ помно́жимъ на 500 са́жнівъ, бо въ версті са́жнівъ пять сотъ. Ви́йде воно́ такъ.

(*) Місяці не всі рівні, и́менно: у генварі 31, у февралі 28, а въ високо́сний годъ 29 днівъ, у ма́рті 31, у апре́лі 30, у ма́і 31, у іюні 30, у іюлі 31, у а́вгусті 31, у сентябрі 30, у октябрі 31, у ноябрі 30, у декабрі 31 день.

$$\begin{array}{r}4\\500\\\hline 2000\end{array}$$

До сіхъ 2000 са́жнівъ, кото́рі ви́йшли съ 4 верстъ, прикла́дуемъ ти́і 28 са́жнівъ, кото́рі есть у зада́чі. Ви́йде такъ:

$$\begin{array}{rl}4&\\500&\\\hline 2000&\\28&\\\hline 2028&\text{са́жнівъ}\end{array}$$

Щобъ узна́ть, скілько въ сихъ 2028 са́жняхъ арши́нъ помно́жимъ іхъ на 3, бо въ са́жні три арши́ни. Ви́йде такъ:

$$\begin{array}{rl}4&\\500&\\\hline 2000&\\28&\\\hline 2028&\text{са́жнівъ}\\3&\\\hline 6084&\text{арши́нъ}\end{array}$$

До сіхъ 6084 арши́нъ прило́жимъ 2 арши́ни, кото́рі есть у зада́чі; ви́йде 6086 арши́нъ. Щобъ узна́ть скілько въ нихъ вершківъ, помно́жимъ 6086 на 16, бо въ арши́ні 16 вершківъ. Тоді вся спра́ва ви́йде въ насъ такъ:

$$\begin{array}{rl}
4 & \\
\times\ 500 & \\
\hline
2000 & \\
+\ 28 & \\
\hline
2028 & \text{сáжнівъ} \\
\times\ 3 & \\
\hline
6084 & \\
+\ 2 & \\
\hline
6086 & \text{аршúнъ} \\
\times\ 16 & \\
\hline
36516 & \\
6086 & \\
\hline
97376 & \text{вершківъ.}
\end{array}$$

Крéстикъ × стáвитця въ спрáвахъ для тóго, щобъ означить помноженне, крéстикъ +, щобъ означить складáнне, а значóкъ — покáзуе óдлічъ.

Такъ же роздробляютця и всі йншиі звáння. Отъ задáчи:

1. *Роздробúть 50 четвертéй, 6 четвериківъ и 5 гáрнцівъ — на гáрнці.*

$$\begin{array}{rl}
50 & \text{четвертéй,\ 6 четвериківъ,\ 5 гáрнцівъ.} \\
\times\ 8 & \\
\hline
400 & \\
+\ 6 & \\
\hline
406 & \text{четвериківъ.} \\
\times\ 8 & \\
\hline
3248 & \\
+\ 5 & \\
\hline
3253 & \textit{гáрнцівъ.}
\end{array}$$

2. *Скілько золотниківъ у 20 пудáхъ, 36 фýнтахъ и 2 лóтахъ?*

20 пудъ, 36 фýнтівъ, 2 лóтн.

× 40

800

+ 36

836 фýнтівъ.

× 32

1672

2508

26752

+ 2

26754 лóтівъ

× 3

80262 *золотниківъ*

3. *Скілько въ годý минýтъ?*

1 годъ

× 365

365 днівъ

× 24

1460

730

8760 часівъ

× 60

525600 *минýтъ.*

4. *Скілько въ 2000 рублівъ копіёкъ?*

2000 рублівъ

× 100

200000 *копіёкъ.*

СПРА́ВА ПЕРЕВЕРТА́ННЄ.

Иноді ну́жно бува́е въ щóті дрібнії зва́ння переверну́ть на вели́кі. Ся спра́ва зове́тця переверта́ннємъ.

Отъ неха́й би ви́шло въ ме́не въ щóті 97376 вершківъ; а я бъ схотівъ знать, скілько тутъ ви́йде веретъ; то за́разъ тре́ба вершки́ ділить на ста́рше зва́ннє, на арши́ни. У арши́ні 16 вершківъ, то 97376 и поділить на 16:

```
          верш.
97376|16
96...|6086 арши́нъ
 137.
 128.
   96
   96
    »
```

Поділи́вши 97376 вершківъ на 16, ми ба́чимъ, що ви́йшло зъ нихъ 6086 арши́нъ. Скілько жъ у сіхъ арши́нахъ веретъ? Бу́демъ ділить и арши́ни на ста́рше зва́ннє, такъ якъ вершки́. У са́жні 3 арши́ни, Розділимъ 6086 арши́нъ на 3.

```
арш.
6086|3
6...|2028 сажнівъ
 08.
  6.
  26
  24
   2 арши́ни.
```

Вийшло зъ 6086 арши́нъ 2028 са́жнівъ и 2 арши́ни. Скілько жъ у сіхъ сажня́хъ верстъ? Розділимъ іхъ на 500, бо въ версті 500 сажнівъ.

сажн.
2028 | 500
2000 | 4 верстй
28 са́жнівъ

Отъ и вихо́дить, що въ 97376 вершка́хъ 4 версти́, 28 са́жнівъ и 2 арши́ни. А що воно́ и́менно такъ, то се ми ба́чимо съ то́го, що́, роздробивши въ пре́жній зада́чі 4 версти́, 28 са́жнівъ и 2 арши́ни на вершки́, ми получи́ли 97376 вершківъ.

Такъ завсегда́ мо́жна ро́здрібъ повірить перевертаннемъ, а переверта́ннє роздро́бомъ.

Візьмемъ для зада́чъ ті́і самі́і чи́сла, що повихо́дили у насъ изъ роздро́бу.

1. *Скілько четверте́й у 3253 га́рницяхъ?*

гарнц
3253 | 8
32.. | 406 | 8 четверик.
53 | 40. | 50 четверте́й
48 | 6 четвериківъ
5 га́рницівъ

Виходить: *50 четверте́й, 6 четвериківъ и 5 га́рницівъ.*

2. *Скілько пудъ у 80262 золотникáхъ?*

```
золотн.
80262|3
                  лот.
6....|26754|32
                          фунт.
 20...| 256..|836|40
 18...|  115.|80.|20 пудъ
   22..|  96.|  36 фунтівъ
   21..|  194
     16.| 192
     15.|   2 лóти
      12
      12
       »
```

Виходить: *20 пудівъ, 36 фýнтівъ и 2 лóти.*

3. *Скілько годъ у 52560 минýтахъ?*

```
минут.
52560|60
                 час.
480..|8760|24
                      дн.
 456.|72..|365|365
 420.|156.|365|1 годъ
  360|144.    »
  360| 120
   » | 120
        »
```

Виходить: *рівно 1 годъ.*

4. *Скілько рублівъ у 200000 копійкахъ?*

$$\begin{array}{r|l}
\multicolumn{1}{r}{\text{коп.}} & \\
200000 & 100 \\ \cline{2-2}
\underline{200\ldots} & 2000 \text{ рублівъ.} \\
\multicolumn{1}{r}{000} &
\end{array}$$

Вихо́дить: *2000 рублівъ.*

СПРА́ВА, СКЛАДА́ННЄ НАЗВА́ННИХЪ ЧИ́СЕЛЪ.

Неха́й би тре́ба було́ зложи́ть доку́пи:

5 верстъ 400 са́жнівъ 2 арши́ни
8 — 100 — 1 —
14 — 482 — 2 —

Почина́ть сю спра́ву тре́ба одъ ме́ншого зва́ння. Зложи́ть пе́рше арши́ни: 2 да 1, да 2 ви́йде 5 арши́нъ. Переверну́ть ихъ на са́жні:

$$\begin{array}{r|l}
\multicolumn{1}{r}{\text{арш.}} & \\
5 & 3 \\ \cline{2-2}
\underline{3} & 1 \text{ саж.} \\
\multicolumn{1}{r}{2} & \text{арш.}
\end{array}$$

Ви́йде 1 са́жень и 2 арши́ни. Два жъ аршини написа́ть підъ арши́нами, а оди́нъ са́жень приложить до са́жнівъ и склада́ть тоді вже са́жні. Ви́йде всёго́ 983 са́жні, — більшъ ніжъ у версті; то тре́ба переверну́ть іхъ на ве́рсти:

$$\begin{array}{r|l}
\multicolumn{1}{r}{\text{сажн.}} & \\
983 & 500 \\ \cline{2-2}
\underline{500} & 1 \text{ верста́} \\
\multicolumn{1}{r}{483} & \text{са́жні}
\end{array}$$

483 сáжні писáть підъ сажня́ми, а 1 верстý приложи́ть до верстъ и склáдувать вéрсти. Отъ и вийде вся спрáва такъ:

5	верстъ	400	сáжнівъ	2	арш.
8	—	100	—	1	—
14	—	482	—	2	—
28	верстъ	483	сáжні	2	арш.

Отъ ищé задáчи:

500	четвертéй	6	четвериківъ	3	гáрнці
100	—	4	—	4	—
1000	—	7	—	6	—
5862	—	3	—	0	—
7464	чéтверті	5	четвериківъ	5	гáрнцівъ

300	пудъ	32	фýнти
600	—	20	—
826	—	39	—
5000	—	2	—
16	—	0	—
6744	пýди	13	фýнтівъ

120	рублівъ	52	копійки
600	—	90	—
10	—	87	—
1852	—	3	—
4222	—	60	—
6806	рублівъ	92	копійки

5	годъ	2	місяці	27	день
1	—	11	—	20	—
4	—	10	—	13	—
12	годъ	1	місяць	0	день

СПРА́ВА О́ДЛІЧЪ НАЗВА́НИХЪ ЧИ́СЕЛЪ.

Тутъ одлічуютця ме́нші зва́ння зъ ме́ншихъ, а бі́льші зъ бі́льшихъ, такъ якъ и въ про́стихъ чи́слахъ; тільки, якъ у зменша́емому ме́нше бу́де, ніжъ въ одлічу́емому, то одъ ста́ршого зва́ння бере́тця одини́ця, роздробля́етця на ме́нше зва́ннє, прикла́дуетця до зменша́емого, и тоді вже зъ ёго одлічують. Отъ неха́й бу́де тре́ба съ 14 рублівъ 40 копіёкъ одлічи́ть 2 рублі и 82 копійки. Напи́шемо поря́дкомъ:

14 рублівъ 40 копіёкъ
2 — 82 —

За́разъ ба́чимъ, що зъ 40 нельзя́ одлічи́ть 82. То бере́мъ одъ 14 рублівъ 1 рубъ и роздробля́емъ на копійки; бу́де 100 копіёкъ, да 40 копіёкъ. Отъ 140 копіёкъ мо́жна вже одлічи́ти 82 копійки. Ви́йде въ оста́тку 58 копіёкъ. Тепе́ръ одлічуемъ рублі. Було́ 14 рублівъ, да взяли́ ми оди́нъ до ме́ншого зва́ння, такъ оста́лось 13. Изъ сихъ 13 одлічимъ 2; отъ и ви́йде вся спра́ва такъ:

14 рублівъ 40 копіёкъ
2 — 82 —
11 рублівъ 58 копіёкъ

Отъ ище́ зада́чи:

3 версти́ 490 са́жнівъ 2 арши́ни
1 — 491 — 1 —
1 верста́ 499 са́жень 1 арши́нъ

600 пудъ 2 фу́нти
21 — 39 —
578 пудъ 3 фу́нти

СПРА́ВА ПОМНОЖЕ́ННЄ НАЗВА́НИХЪ ЧИ́СЕЛЪ

Назва́нні чи́сла помножа́ютця такъ, якъ и про́стиі, поча́вши одъ ме́нших зва́ний; тілько, якъ ви́йде въ добу́тку стілько абó більшъ, ніжъ одини́ця ви́шчого зва́ння, то переверта́етця сей добу́токъ у ста́рше зва́ннє и що ви́йде въ части́ні, те прикла́дуетця до добу́тку одъ помноже́ння ста́ршого зва́ння. Отъ неха́й намъ тре́ба було́ бъ розда́ть 20 чоловікамъ по 8 рублівъ и 47 копіёкъ. Написа́ть зада́чу тре́ба такъ:

8 рублівъ 47 копіёкъ
× 20

Одъ помноже́ння 47 копіёкъ на 20 чоловікъ ви́йде 940 копіёкъ; а въ рублі тілько 100 копіёкъ. Переве́рнемъ на рублі 940 копіёкъ; ви́йде 9 рублівъ, 40 копіёкъ. Копійки напишемъ підъ копійками, а 9 рублівъ замітимъ. Тепе́ръ помно́жимъ 8 рублівъ на 20 чоловікъ; ви́йде 160 рублівъ; да прило́жимъ сюди тиі 9 рублівъ, — ви́йде 169 рублівъ. Вся спра́ва бу́де тоді въ насъ така́:

8 рублівъ 47 копіёкъ
× 20
169 рублівъ 40 копіёкъ

Отъ и зна́емъ, що тре́ба двадцято́мъ чоловікамъ видать 169 рублівъ 40 копіёкъ.

Ищé зада́чи:

1. *35 душъ привезлú по 2 чéтверті и по 6 четвериківъ жита. Скілько всёгó?*

2 чéтверті, 6 четвериківъ
× 35
96 четвертéй, 2 четвериківъ

2. *130 женцівъ нажáли по 1 копі и по 10 снóпівъ. Скілько всёгó кіпъ нажáто?*

1 копá 10 снóпівъ
× 130
151 *кóпу* 40 *снóпівъ.*

3. *Привезлú чумакú на 13 возáхъ по 49 пудъ и 27 фýнтівъ сóли. Скілько всёгó сóли привéзено?*

49 пудъ 27 фýнтівъ
× 13
645 *пудъ* 31 *фунтъ.*

4. *Копáло 150 грабарівъ канаву и всякий грабаръ вúкопавъ канáви 8 сáжнівъ и 2 аршúни. Скілько всёгó вúкопано канáви?*

8 сáжнівъ 2 аршúни
× 150
2 *верстú*, 300 *сáжнівъ* 0 *аршúнівъ.*

5. *5862 чоловікамъ ро́здано по 4 пу́ди и по 21 фу́нту хліба. Скілько пудъ усёго́ ро́здано?*

4 пу́ди 21 фунтъ
× 5862
26525 *пудъ* 22 *фу́нти.*

СПРА́ВА, РОЗДІЛЪ НАЗВА́НИХЪ ЧИ́СЕЛЪ.

Ділять назва́нні чи́сла такъ, якъ и про́стиі, поча́вши одъ ста́ршихъ зва́ний. Що́ оста́нетця одъ розділу, те прикла́дуетця до ме́ншого зва́ння и вку́пі зъ нимъ ділитця. Отъ по́слі отця́ оста́лось на 8 синівъ 123 рублі и 40 копіёкъ. Почімъ доведе́тця на бра́та?

Пи́шемъ зада́чу такъ:

123 рублі 40 копіёкъ | 8
8 | 15 рублівъ
43
40
3 рублі

Вихо́дить по 15 рублівъ; да ище́ оста́лось 3 рублі и 40 копіёкъ. Роздробля́емъ 3 рублі на копійки́; ви́йде 300 копіёкъ. Прикла́дуемъ 40; ви́йде 340 копіёкъ. Тогді розділимъ 340 на 8, и ви́йде до 15 рублівъ ище́ й по 42 копійки; да оста́нетця одъ розділу 4 копійки. Роздро́бимъ ихъ на де́нежки, ви́йде 8 де́нежокъ, — по одній на бра́та.

Щобъ знать, чи по стілько и́менно впаде́ на вся́кого бра́та, помно́жъ 15 рублівъ, 42 копійки и 1 де́нежку на 8; то й ви́йде 123 рублі 40 копіёкъ.

15 рублівъ 42 копійки 1 дéнежка
× 8
123 рублі 40 копіёкъ 0 дéнежокъ.

Ищé задáчи:

1. ***Трéба перевезтú 890 пудъ жúта на 24 підвóдахъ. По скілько прúйдетця на кóжну підвóду?***

890 пудъ | 25
75 | 35 *пудъ*, 24 *фýнти*.
140
125
15
× 40
600 | 25
50 | 24
100
100
»

2. ***352 грáбарі порядúлись вúкопать канáву завдóвжки на 28 верстъ и 82 сáжні. Скілько повúненъ усякий грáбаръ прокопáть?***

28 верстъ 80 сáжнівъ | 352
× 500 | 40 сáжнівъ.
14000
+ 80
14080 | 352
1408 | 40 сáжнівъ.

ЗАДА́ЧИ ЗЪ ОДВІТА́МИ.

1) Въ 128 верста́хъ скі́лько арши́нівъ?—*Одві́тъ:* 192,000 арш.

2) Хазя́інъ прода́въ пшени́ці въ пе́рвий разъ 7 четверте́й 3 четверики́ и 7 га́рнцівъ; у дру́ге 5 четверт. 6 четверик. и 5 гарнц.; въ тре́тій разъ 9 четверт. 5 четверик. и 6 гарнц. Скі́лько ві́нъ прода́въ всі́ей пшени́ці? — *Одві́тъ:* 23 че́тверті 2 га́рнці.

3) Оди́нъ чума́къ привізъ со́ли 512 пудівъ и 25 фу́нтівъ; прода́въ на я́рмарці 235 пуд. 28 фунт. и 15 ло́тівъ. Скі́лько у ёго ще́ оста́лось? — *Одві́тъ:* 276 пуд. 36 фунт. 17 лот. оста́лось.

4) 25 косарівъ зароби́ли 13 рублівъ 75 копіёкъ. По скі́лько зароби́въ ко́жний коса́рь? — *Одві́тъ:* по 55 коп.

5) Хазя́інъ нанія́въ на́ймита и договорі́вся плати́ть ёму́ въ годъ по 12 руб. 50 коп. На́ймитъ служи́въ 7 лі́тъ и взявъ гото́вихъ грошей 67 р. 25 коп. и оде́жу Скі́лько жъ та оде́жа стоі́ть? — *Одві́тъ:* 20 руб. 25 коп. стоі́ть оде́жа.

6) Ку́плено 75 платківъ за 158 руб. 25 коп. и про́дано опісля́ всяку дю́жину по 27 руб. 60 коп. Скі́лько полу́чено барища́ на оди́нъ плато́къ? — *Одві́тъ:* 19 коп.

7) Скілько тре́ба возівъ съ хлібомъ, щобъ прохарчова́ть 4500 чоловікъ въ 8 днівъ, счита́вши, що на во́зі вміститця 75 хлібівъ, ко́жний хлібъ по 15 фу́нтівъ, а на вся́кого чоловіка дае́тця въ день по 1 фу́нту 16 ло́тівъ. — *Одвітъ:* 40 возівъ.

8) За 110 са́жнівъ дровъ бере́зовихъ и 80 саж. сосно́вихъ запла́чено 1272 рублі; дру́гимъ ра́зомъ по тійже ціні ку́плено 129 саж. дровъ бере́зовихъ и 80 саж. сосно́вихъ и запла́чено 1408 руб. 80 коп. — По якій ціні ку́плено са́жень бере́зовихъ и по якій са́жень сосно́вихъ дровъ? — *Одвітъ:* бере́зові по 7 р. 20 коп., а сосно́ві по 6 рублівъ са́жень.

9) За три шту́ки сае́ти да́но 486 руб.; въ пе́ршій шту́ці було́ 58 арш.; въ дру́гій вдво́е більшъ безъ 38 арш.; авъ тре́тій втро́е ме́нше, ніжъ въ дру́гій. По скілько жъ сто́іть 1 арши́нъ сае́ти? — *Одвітъ:* по 3 руб.

10) Два пішохо́дці иду́ть навстрічу оди́нъ одному и зустрілись въ 14 днівъ; пе́рвий ишо́въ по 34 верстви́ въ день; по скілько жъ йшо́въ дру́гий, коли́ все́і доро́ги було́ 882 версти? — *Одвітъ:* 29 версто́въ.

11) Оди́нъ поміщикъ до́лженъ купце́ві 4560 руб., да взявъ ще у ёго това́рівъ на 3285 руб. Скілько вінъ ище́ винова́тъ гро́шей, одда́вши 47 биле́тівъ 50-ти рубле́вихъ и 145 біле́тівъ 25-ти рубле́вихъ? — *Одвітъ:* 1870 руб. до́лженъ.

ВЕЛИ́КИ СЛОВА́

ИЗЪ

ПИСЬМА́ СВЯТО́ГО.

Святе́ Письмо́ сия́е вели́кими слова́ми, якъ не́бо зоря́ми, а тутъ напеча́тані тілько де́-которі, щобъ уся́ка па́мять змогла́ іхъ умісти́ть у собі. Благода́тнії сі слова́ освітять уся́ку ду́шу, кото́ра іхъ зъ вірою при́йме и сохрани́ть.

Нача́ло премꙋ́дрости стра́хъ Гд҇ень.

Нача́ло прему́дрости страхъ Господень (Псал. 101, ст. 10).

Хто Бо́га боітця, той нічо́го ледачого не ро́бить; а не ро́блячи леда́чого, бере́тця за до́бре, за розу́мне: отъ и *нача́ло прему́дрости.*

Бл҃же́ни слы́шащіи сло́во Бж҃іе и҆ хранѧ́щіи е.

Блаже́ни слышащіи сло́во Бо́жіе и храня́щіи е (Луки, гл. 11, ст. 28.)

Коли́ до́брий чоловікъ обе́рне до насъ розу́мне сло́во, то й то яка́ ра́дість! а слу́хать сло́во Бо́же — истин-

но есть блаже́нство. Розу́мне сло́во до́брого чоловіка тимъ намъ приятне, що воно́ насъ навча́е, якъ у світі жи́ти. Не ина́ко жъ и Бо́же сло́во веселя́е въ ду́шу блаже́нство: душі одъ его світъ одкрива́етця; душа́ розуміе черезъ его пра́ведний путь свій. Ти́мъ-то *слу́хать* и *храни́ть*, чи то не забува́ть сло́ва Бо́жого — одно́ одъ дру́гого не одділя́етця; бо хто слу́хае зъ вірою, той не забу́де. Блаже́нъ чоловікъ на землі, слу́хаючи сло́во Бо́же и живучи́ по сло́ву Бо́жому; блаже́нъ буде вінъ и на тому́ світі, за те́, що слу́хавъ и храни́въ Бо́же сло́во!

Да оу҆вѣ́си, ка́ко подоба́етъ въ домꙋ̀ Бж҃їи жи́ти, ꙗ҆̀же є҆́сть Цр҃ковь Бг҃а жи́ва, сто́лпъ и҆ оу҆твержде́нїе и҆́стины.

Да увѣси, ка́ко подоба́етъ въ дому́ Бо́жіи жи́ти, я́же есть Це́рковь Бо́га жи́ва, столпъ и утвержде́ніе и́стины (1 Тим., гл. 3, ст. 15).

Жи́ти въ дому́ Бо́жому не зна́чить, щобъ и́менно жи́ти въ церко́вній огра́ді, а зна́чить душе́ю пробува́ть въ Бо́жому до́мі и розуміть се́рцемъ служе́ние Бо́гові. До́момъ Бо́жимъ, або́ Це́рквою, зове́тця грома́да вірнихъ Бо́гові душъ. Ся Це́рква стоіть стовпо́мъ непоруши́мимъ середъ миру. Миръ и сюди́ й туди́ хита́етця одъ людськоі непра́вди и тілько тимъ не па́дае, що обпира́етця объ сей стовпъ непоруши́мий. Миръ черезъ гріхи́ людські́і бага́то ро́бить непра́вди, и и́стина тілько тимъ не зни́кла одъ людськи́хъ беззако́ний, що підде́р-

жуе ії Це́рква Христо́ва. Созда́въ ії Христо́съ на защиту люде́й одъ дия́вола. Дия́волъ же есть оте́ць непра́вди; то Це́рковъ не чимъ и́ншимъ и боро́нить миръ одъ ёго, якъ пра́вдою. Тимъ вона́ й домъ Госпо́день, бо Госпо́дь есть пра́вда; тимъ вона́ й *столпъ и утвержде́ніе и́стины.*

Дѣ́ломъ и҆ сло́вомъ чтѝ ѻ҆тца̀ твоего̀ и ма́терь, да на́йдетъ тѝ бл҃гослове́нїе ѿ ни́хъ. Бл҃гослове́нїе бо ѻ҆̃тчее ᲂу҆твержда́етъ до́мы ча̑дъ, клѧ́тва же ма́тернѧ и҆скоренѧ́етъ до ѡ҆снова́нїѧ.

Дѣломъ и сло́вомъ чти отца́ твоего́ и ма́терь, да найдетъ ти благослове́ніе отъ нихъ. Благослове́ніе бо о́тчее утвержда́етъ до́мы чадъ, клятва же ма́терня искореня́етъ до основа́нія (Сир., гл. 3, ст. 8, 9).

Всѣ́мъ се́рдцемъ твои́мъ прославлѧ́й ѻ҆тца̀ твоего̀, и҆ ма́терниxъ болѣ́зней не забꙋ́ди: помѧнѝ, ꙗ҆́кѡ тѣ́ма рожде́нъ є҆̑сѝ, и҆ что̀ и҆̃ма возда́си, ꙗ҆̃коже ѻ҆̑нѝ тебѣ̀.

Всѣмъ се́рдцемъ твои́мъ прославля́й отца́ твоего́, и матернихъ болѣзней не забу́ди: помяни́, яко тѣма рожденъ еси, и что има воздаси, якоже они тебѣ (Сир., гл 7, ст. 29, 30).

Да весели́тсѧ ѻ҆те́цъ и҆ ма́ти ѡ҆ тебѣ̀, и҆ да радꙋетсѧ ро́ждшаѧ тѧ̀.

Да весели́тся оте́цъ и ма́ти о тебѣ, и да ра́дуется ро́ждшая тя (Притч., гл. 23, ст. 25).

Ча̑да, послꙋ́шайте роди́телей сво́ихъ во всемъ: сїѐ бо ᲂу҆го́дно є҆́сть Гдⷭ҇еви.

Ча́да, послу́шайте роди́телей свои́хъ во всемъ: сіé бо угóдно есть Гóсподеви (Кол., гл. 3, ст. 20).

Чты́й ѻ҆тца̀, въ де́нь мольбы̀ своеѧ̀ ᲂу҆слы́шанъ бꙋдетъ.

Чтый отцá, въ день мольбы своея́ услышанъ бýдетъ (Сир., гл. 3, ст. 5).

Ча́до, застꙋпѝ въ ста́рости ѻ҆тца̀ твоегѡ̀, и҆ не ѡ҆скорбѝ є҆гѡ̀ въ живо́тѣ є҆гѡ̀.

Ча́до, заступи́ въ ста́рости отца́ твоего́, и не оскорби́ его́ въ животѣ́ его́ (Сир., гл. 3, ст. 12).

И҆̃же ѕлосло́витъ ѻ҆тца̀ и҆лѝ ма́терь, сме́ртїю да ᲂу҆́мретъ.

'Иже злослóвитъ отцá или мáтерь, смéртію да ýмретъ (Исх., гл. 21, ст. 16 Матѳ. гл. 15, ст. 4).

Отéць и мáти благословляю́ть тільки дóбрихъ дітéй — не одни́ми рукáми, а тáко жъ и душéю. Хто жадáе заслужи́ть благословéнне, то не инáко ёгó заслýжить, якъ дóбрими вчи́нками. 'Отъ же, приви́кши добре роби́ть, чоловікъ самъ собóю вже кладé тверди́ню своéму дому: не введé такий своѓо дому въ гріхъ, у роспýсту и у вся́ке роззорéние. Хто жъ робить такъ, що й материни устá подви́гне на клятьбу, то сей чоловікъ підгни́въ у кóрені и не минутця ёму материни слези. Тимъ-то ýчить насъ Святé Письмó всімъ сéрцемъ до отця́ й ма-

тери обертáтьця и всáку честь імъ оддавáти. Вонú тебé на світъ родúли; вонú тебé вúгодовали; то хоть бú ти й якъ імъ усéрдствовавъ, а нічóго томý рівного для іхъ не змóжешь изробúти, щó вонú для тéбе зробúли.

Не безчéсти человѣка въ стáрости ѐгѡ: ѩко й ты сáмъ состарѣешися.

Не безчести человѣка въ старости ёго: ибо и ты самъ состарѣешися (Сир., гл. 8, ст. 7).

Стáрость якá бъ ні булá — святé дíло. Íншого Богъ держúть на світі за его правду: то якъ же тобí такóго чоловíка безчéстити. Íншого жъ держúть Господь на тé, щобъ дать ёмý чáсу покаяться: якъ же ти, чоловíче, не боíсся безчéстить того, кого сáмъ Богъ не осудúвъ на смерть и держúть на світі своéю мúлостью? Прúйде й твоя стáрість. Колú бýдешъ прáведнимъ чоловíкомъ, то яковó тобí самóму бýде безчéсте прúймати? Колú жъ гріхú твоі до землі тебé пригнітáтимуть, то якъ понесéшъ на своіхъ плéчахъ ищé й безчéсте?

Сы҃не, не ревнýй мýжемъ злы́мъ, ниже́ возжелѣ́й быти съ ни́ми

Сыне, не ревнýй мужéмъ злымъ, ниже́ возжелѣ́й быти съ ни́ми (Притч., гл. 24, ст. 1).

Нічого намъ завúдовать злúмъ людямъ, хоть бú вонú здавáлись и щаслúвими. Одна омáна такé щáсте! Не тільки не завúдуй, да хоть бú и самъ ти мавъ дóступъ

до іхъ роско́шівъ, то не жада́й іхъ: се тілько солодка прима́нка, кото́рою дия́волъ присоло́жуе свою пеке́льню отру́ту, розставля́ючи іі по всёму́ світу. Ма́ешъ трудовий шмато́къ хліба, — пожива́й ёго́, хва́лячи Бо́га милосе́рдного: оттó тобі найздоро́вша харчъ, оттó той *хлібъ насу́щний*, кото́рого ти про́сишъ на оди́нъ тілько день у Бо́га, живучи́ на світі не стілько хлібомъ, скілько сло́вомъ, кото́ре вихо́дить изъ устъ Бо́жихъ: воно́ тебе́ держи́ть на світі, воно́ тебе́ береже́ одъ лиха на сёму́ и одъ погибели́ на тому́ світі!

Близъ Г҃дь всѣ́мъ призывающимъ Єго̀, всѣ́мъ призыва́ющымъ Єго̀ во и́стинѣ.

Близъ Госпо́дь всѣмъ призыва́ющимъ Его́, всѣмъ призыва́ющимъ Его́ во йстинѣ (Псал., 144, ст. 18).

Ба́чимъ міжъ собо́ю бага́то людей, кото́рі блага́ють Бо́га, щобъ давъ імъ те́ и те́. Чому́ жъ Богъ імъ не дае́? Тому́, що не на добро́ про́сять, а на те́, щобъ свою жадобу, або пиху́, або злобу заспокоіть. Ма́ло чого́ дити́на не попро́сить, то хиба́ вся́ку вещъ и даю́ть ій? Нерозу́мниі отці й матірки дають йноді дити́ні таке́, що́ ій зашко́дить; а Богъ — оте́ць розу́мний и пра́ведний: Вінъ зна́е, кому́ що́ дать и коли́ дать. Не ду́май, що Вінъ не чу́е твоеі моли́тви: Вінъ бли́зько коло те́бе, тілько призива́й Ёго *во йстинѣ.* Вінъ тілько й жде сёго́, щобъ зрозумівъ ти черезъ ну́жду и біду́ свою, що́ таке́ світъ, що́ таке́ жизнь, що таке́ душа́ чоловіча и

що́ ій тре́ба на світі. Зрозумій се все та́къ, якъ у́чить сло́во Христо́ве, то й бу́дешъ знать, якъ призива́ть Бо́га *во и́стинѣ*, и вже тоді самъ почу́ешъ душе́ю, що Богъ бли́зько коло те́бе и ска́жешъ, такъ якъ Дави́дъ: ***Еди́но проси́хъ одъ Го́спода, то взиска́хъ*** (одного́ проси́въ я тілько въ Го́спода, и знайшо́въ те, чого́ проси́въ!)

А҆́ще кто̀ рече́тъ, ꙗ҆́кѡ люблю̀ Бг҃а, а҆ бра́та своего̀ ненави́дитъ, ло́жъ є҆́сть.

'Аще кто рече́тъ, я́ко люблю́ Бо́га, а бра́та своего́ ненави́дитъ, ложъ есть (1 Іоан., гл. 4 ст. 20).

Есть на світі такі лю́де, кото́рі здаю́тця богомільними, и въ це́ркву ра́зъ по́ разъ хо́дять, и по́стують, а добра́ ніко́му не ро́блять, ду́маючи: »Аби́ Бо́гу вгоди́ть, а лю́де мині байду́же!« То таки́і неха́й не сподіва́ютця ніяко́і награ́ди одъ Бо́га. Хто ненави́дить свого́ бра́та, хто лю́дямъ не ми́слить добра́, той неха́й не ду́мае, що вінъ лю́бить Бо́га. ***Ложъ есть!*** (непра́вда сёму́) гово́рить Апо́столъ. Бо́га не ина́ко мо́жна люби́ти, якъ дію́чи добро́ лю́дямъ. Богъ намъ усімъ Оте́ць и нема́ Ёму́ більшоі уго́ди, якъ хто лю́бить чадъ Ёго́. Хто жъ ненави́дить діте́й, а гово́рить, що лю́бить Отця́, той непра́вду гово́рить.

А҆́ще дрꙋгъ дрꙋга лю́бимъ, Бг҃ъ въ на́съ пребыва́етъ.

'Аще другъ дру́га лю́бимъ, Богъ въ насъ пребыва́етъ (1 Іоан., гл. 4, ст. 12).

Що-дня́ чита́емъ и мо́лимъ Бо́га: *прі́иди и всели́ся въ ны*, мо́лимъ, щобъ Госпо́дь, утіши́тель нашъ, Духъ и́стини, пробува́въ въ на́шій душі. Вели́кої че́сти ми про́симъ; бо, ждучи́ до се́бе чоловіка пова́жного, кото́рий насъ пора́дуе своїмъ сло́вомъ розу́мнимъ, прибіра́емъ и двіръ, и ха́ту, и сами́ одяга́емся въ чи́сту оде́жу, а то́ жъ ждемо́, щобъ самъ Богъ прийшо́въ и всели́вся въ насъ! 'Отъ же така́ честь, така́ сла́ва невиди́мо да́етця намъ, аби́ ми ду́шу свою́ очи́стили одъ ледачи́хъ ду́мокъ и возлюби́ли другъ дру́га. Вели́кі сі слова́ Апо́стольскіі: *'Аще другъ дру́га любимъ, Богъ въ насъ пребыва́етъ.* Богъ есть увесь одна́ любо́въ, одна́ бла́гость, одно́ милосе́рдіе; то, лю́блячи другъ дру́га, ми черезъ те са́ме ма́емъ у се́рці Бо́га и *Богъ* тимъ самимъ *въ насъ пребыва́етъ.*

Люба́й бра́та своего́, во свѣтѣ пребыва́етъ, и собла́зна въ не́мъ не́сть: а ненави́дяй бра́та своего́, во тмѣ е́сть, и во тмѣ хо́дитъ.

Любя́й бра́та своего́, во свѣтѣ пребыва́етъ, и собла́зна въ немъ нѣсть: а ненави́дяй бра́та своего́, во тмѣ есть, и во тмѣ хо́дитъ (1 Іоан., гл. 2, ст. 10, 11).

Хто лю́бить бра́та свого́ (а братъ нашъ — уся́кий чоловікъ), той усе́ одно́, що йде середъ дня по доро́зі и до́бре ба́чить, куди́ ёму́ йти; бо любо́въ — про́ста

намъ дорóга до цáрства небéсного. Богъ намъ давъ для нáшого спасéния велúку зáповідь: *возлюби́ блúжняго твоегó, я́ко самъ себé.* Хто лю́бить блúжнёго, той, знáчить, зрозумівъ зáповідь Бóжу, и немá розумнійшого чоловіка надъ ёго передъ Бóгомъ. Отсé-то й есть: *во свѣтѣ пребываемъ.* Лю́блячи жъ блúжнёго, радіючи ёму́ душéю, не впадé вінъ и въ гріхъ, бо кого́ лю́бить, того́ не бу́де гра́бить, зневажа́ть, тому́ не бу́де завúдовать, не бу́де тому́ зла мúслить, не бу́де того́ обма́нювать. Отсé-то й знáчить: *и соблáзна нѣсть въ немъ.* Хто жъ ненавúдить свого́ бра́та, той не зрозумівъ во́лі Бóжоі, той не йде по дорóзі до цáрства небéсного. Знáчить, лука́вий обгорну́въ ёго́ ду́шу тьмóю и во́дить ёго́ одъ одного́ гріха до другóго, по́ки доведé до погúбели.

Вса̀, є̂лúка а̑ще хо́щете, да творя́тъ ва́мъ человѣ́цы, та́ко и́ вы́ творúте и́мъ.

Вся, елúка а́ще хо́щете, да творя́тъ вамъ человѣцы, та́ко и вы творúте имъ (Матѳ., гл. 7, ст. 12).

Нема́ лу́ччого спóсобу вберегти́сь одъ гріха́, якъ уся́кий свій учúнокъ до сéбе прикла́дувати. Колú бъ ти бувъ у ну́жді, а тобі хто помігъ, то радъ би ти бувъ и дя́ковавъ би. 'Отъ, ба́чивши чоловіка въ ну́жді, не одверта́йся, поможú ёму́. Симъ ти уго́дишъ Го́споду. Колú на твоé добро́ хто ква́питця и тя́гне ёго́ въ тéбе зъ рукъ чи сúлою, чи обма́номъ, тя́жко тобі непра́вду

переносить. 'Отъ же переступи́ черезъ чуже́ добро́, а не займи́, щобъ и кому́ другóму не було́ тя́жко. Такъ и въ уся́кому ділі роби́, то й бу́дешъ непоро́ченъ передъ Бо́гомъ.

А҆́ще (бо) ѿпꙋща́ете человѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆̑хъ, ѿпꙋститъ и҆ ва́мъ Ѻ҆ц҃ъ ва́шъ небе́сный: а҆̑ще ли не ѿпꙋща́ете человѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆̑хъ, ни Ѻ҆ц҃ъ ва́шъ ѿпꙋститъ ва́мъ согрѣше́нїй ва́шихъ.

'Аще (бо) отпуща́ете человѣкомъ согрѣше́нія ихъ, отпу́ститъ и вамъ Оте́цъ вашъ небе́сный: а́ще ли не отпуща́ете человѣкомъ согрѣше́нія ихъ, ни Оте́цъ вашъ отпу́ститъ вамъ согрѣше́ній ва́шихъ (Матѳ., гл. 16, ст. 14, 15).

Мо́лимось що-дня́: *Го́споди поми́луй!* а сами́ чи бага́то кого́ ми́луемъ? 'Инший чоловікъ согріши́въ передъ на́ми незвича́йнимъ сло́вомъ, — то вже ми противъ ёго по-Христия́нськи не обе́рнемось, а за́разъ одка́жемъ ище́ гірше. Коли́ жъ не посміемъ, боючи́сь ёго́ си́ли и вла́сти, то вже та́йно ворогу́емъ и ра́ди бъ утопи́ть свого́ оби́дчика въ ло́жці води́. Хиба́ жъ сёго́ не бува́е, що оди́нъ другóго нала́е, а дру́гий ёго́ попобъе́? Той уже́ й такъ безу́менъ и въ безу́мні ла́ется, а вінъ, бъючи́ ёго́, ище́ більшъ ёму́ се́рце ожесточа́е. А якъ би́ переніс лайку безъ гніву, давъ ёму́ вгамова́тись, да оберну́вся до ёго по-брате́рськи, то безу́мна зло́ба сама́ бъ себе́ постиди-

лась. А про худо́бу нічого й каза́ть: и судо́мъ и безъ суда́, хто якъ змо́же, здира́е зъ друго́го за вся́ку ви́нну й неви́нну шко́ду. А зна́е, що й самъ грі́шить передъ Бо́гомъ, боітця ка́ри Бо́жоі и про́сить: »Поми́луй мене́, Бо́же, по вели́кій ми́лості Твоій!« Якъ же ти, чолові́че, про́сишъ ми́лости, а самъ немилосе́рдний до то́го, хто передъ тобо́ю провини́вся? Знай же, що й Госпо́дь тобі не одпу́стить согріше́ний твоіхъ, коли́ ти не одпуска́ешъ людямъ іхъ вини́ передъ тобо́ю.

Люби́те врагѝ ва́шѧ, добро̀ твори́те ненави́дѧщымъ ва́съ, благослови́те кленꙋ́щыѧ вы̀, и҆ моли́тесѧ за творѧ́щихъ ва́мъ напа́сть.

Люби́те враги́ ва́ша, добро́ твори́те ненави́дящымъ васъ, благослови́те клену́щыя вы, и моли́тесе за творя́щихъ вамъ напа́сть (Лук., гл. 6, ст. 27, 28).

Ні оди́нъ чоловікъ не прожи́ве безъ ворогівъ на світі, ніхто́ не вбереже́тця, щобъ ёго́ хто не возненави́дівъ, щобъ ёго́ хто не клявъ, щобъ не напада́въ на ёго́ ніхто́ напа́стю. Яка́ жъ защи́та одъ ворогівъ, одъ нена́висти, одъ клятьби́, одъ напа́сти? Змага́тьця зъ ворога́ми, лаятьця, бить іхъ? Що́ жъ изъ сёго бу́де? Хиба́ во́рогъ переста́не ворогова́ти одъ то́го, що ти ёго́ вилаявъ, або́ поби́въ, або́ якъ и́нше покара́въ? Хто жъ тебе́ ненави́дить, а ти ёго́ зненави́дишъ, то вінъ ище́ більшъ на те́бе взли́тця за твою́ нена́висть. Зачни́ кляс́ти того́, хто тебе́ проклина́е, то вінъ, почу́вши твою́ клятьбу́, ище́ голоснійше

бу́де клясти́ тебе́. Такъ же й до вся́кого зла. Пла́тячи зломъ за зло, ти зла не впиня́ешъ, а тілько согріша́ешъ передъ Бо́гомъ и во́рога свого́ ище́ до бі́льшого гріха́ доводишъ. Тимъ-то Прему́дрость Бо́жа повеліла намъ и́ншимъ спо́собомъ справля́тись: велѣ́ть вона́ намъ люби́ть ворогівъ на́шихъ, бо хто встоі́ть противъ любо́ви и не ста́нетця зъ во́рога прия́телемъ? велѣ́ть вона́ намъ твори́ть добро́ ненави́дящимъ насъ, бо хто зможе ненави́діти чоловіка, кото́рий ро́бить ёму́ добро́? велѣ́ть благословля́ть тихъ, хто насъ кляне́, бо въ ко́го пове́рнетця язи́къ на клятьбу́, якъ почу́е, що ми про ёго одно́ до́бре гово́римъ и бажа́емъ ёму́ ща́стя й здоро́вья? велѣ́ть же ще й моли́тись за тихъ, хто чи́нить намъ зло, бо така́ моли́тва уся́ке гірке сло́во й ді́ло людське́ изъ на́шої па́мяти прогаия́е и, помоливши́сь Бо́гу за ворогівъ своіхъ, обе́рнемось ми до люде́й зъ а́нгельськимъ, чи́стимъ по́глядомъ, и почу́ють черезъ насъ лю́де на ду́шахъ своіхъ любя́щу си́лу Бо́жу, кото́ра вся́ке зло на світі перемога́е.

Ка́а (бс) по́льза человѣ́кꙋ, а҃ще мі́ръ вѣ́сь пр҃їобрѧ́щетъ, дꙋ́шꙋ же свою҆ ѿтщети́тъ.

Ка́я (бо) по́льза человѣ́ку, а́ще мі́ръ весь пріобря́щетъ, ду́шу же свою́ отщети́тъ (Мате., гл. 16, ст. 26).

Бага́то вбача́емъ люде́й, кото́рі яко́го труда́ не підійма́ють, яко́го кло́поту собі не завдаю́ть и яко́го гріха́ на ду́шу не хапа́ють ра́ди прибу́тку! Ну, неха́й би йшло

такóму чоловікові якъ по мáслу, нехáй би все ёмý по ёгó жадóбі стáлось, нехáй би вінъ увéсь світъ у свої рýки загáрбавъ. Чи нáдовго жъ? чи багáто нáшого віку на сёмý світі? А на той світъ, щó зъ собóю візьмешъ? Нічóго! Тілько зъ душéю своéю стáнешъ передъ Бóгомъ, а все багáтство тутъ остáнетця. Щó жъ у того́ чоловіка за душá бýде, котóрий, живучи на світі, не про цáрство небéсне дбавъ, а про земнýю суетý? Погúбша неминýемо! Щó жъ ёмý за корúсть, хоть вінъ и ввесь мúръ приобряще, да дýшу одъ цáрства Бóжого одлýчить? Тúмъ-то, чоловіче, не тілько непрáвдою, да й щúрою прáцею багáтство наживáти — опáсне дíло, щобъ, побиваючись за багáтствомъ, души́ не занедбáти. Отó жъ, колú йде тобі въ рýку хазя́йство, чи торгъ, чи ремéство, то не припадáй до ёго всéю душéю и помишля́й про недóвгий свій вікъ и про небéсне багáтство, котóре не стліе, не згорúть, котóрого въ тéбе не вкрáде злодíй и не одніме грабúтель. А небéсне нáше багáтство есть не що úнше, якъ дóбрії нáши вчúнки: братолю́бие, милосéрдие, незлóбие, щúрость у всякому слóві и дíлі. Отъ нáше добрó, отъ нáши сокрóвища, котóрі й на тому́ світі стоятúмуть передъ нáми!

МОЛИТВЫ.

Во и҃мя Ѻ҃тца, и҃ Сы҃на, и҃ Свята҃го Дх҃а, а҃ми҃нь.

Бо́же, ми́лостивъ бу́ди мнѣ грѣ́шному.

Го́споди, Іису́се Христѐ, Сы҃не Бо́жі҃й, моли́товъ ра́ди пречи́стыя Твоея́ Ма́тере, и҃ всѣ́хъ святы́хъ, поми́луй на́съ, а҃ми҃нь.

Сла́ва Тебѣ́, Бо́же на́шъ, сла́ва Тебѣ́.

Царю́ небе́сный, оу҃тѣ́шителю, Дх҃ше и҃стины, И҃же вездѣ́ сы́й, и҃ вся́ и҃сполна́яй, сокро́вище благи́хъ, и҃ жи́зни пода́телю, прі҃иди́ и҃ всели́ся въ ны́ и҃ ѡ҃чи́сти ны́ ѡ҃тъ вся́кія сквѐрны, и҃ спаси́, Бла́же, ду́ши на́ша.

Свя́тый Бо́же, Святы́й крѣ́пкі҃й, Святы́й безсме́ртный, поми́луй насъ.

Сла́ва Ѻ҃тцу҃, и҃ Сы҃ну҃, и҃ Свято́му҃ Дх҃у҃, и҃ ны́нѣ и҃ при́сно, и҃ во вѣ́ки вѣко́въ, а҃ми҃нь.

Пресвята́я Тро́ице, поми́луй на́съ: Го́споди, ѡ҃чи́сти грѣхи́ на́ша: Влады́ко, прости́ беззако́нія на́ша: Святы́й, посѣти́ и҃ и҃сцѣли́ не́мощи на́ша, и҃мене Твоего́ ра́ди.

Го́споди поми́луй (трі҃жды).

Ѻ́тче на́шъ, И́же е҆сѝ на небесѣ́хъ! да свати́тсѧ и́мѧ Твоѐ, да прі́идетъ ца́рствіе Твоѐ: да бу́детъ во́ля Твоя́, ꙗ҆́коже на небесѝ и҆ на земли́. Хлѣ́въ на́шъ насу́щный да́ждь на́мъ дне́сь, и҆ ѡ҆стáви на́мъ до́лги на́ша, ꙗ҆́коже и҆ мы́ ѡ҆ставля́емъ должнико́мъ на́шымъ. И҆ не введи́ на́съ во и҆скуше́ніе, но и҆зба́ви на́съ ѡ҆тъ лука́ваго. Ꙗ҆́кѡ Твоѐ е҆́сть ца́рство, и҆ сі́ла, и҆ сла́ва во вѣ́ки, а҆мі́нь.

Прі́идите, поклони́мсѧ Царе́ви на́шему Бо́гу.

Прі́идите поклони́мсѧ и҆ припаде́мъ Христу́, Царе́ви, на́шему Бо́гу.

Прі́идите, поклони́мсѧ и҆ припаде́мъ самому́ Христу́, Царе́ви и҆ Бо́гу на́шему.

Ѱ҃а҃ло́мъ н҃:

Поми́луй мѧ, Бо́же, по вели́цѣй ми́лости Твое́й, и҆ по мно́жеству́ щедро́тъ Твои́хъ ѡ҆чи́сти беззако́ніе моѐ. Наипа́че ѡ҆мы́й мѧ ѡ҆тъ беззако́нїа моегѡ̀, и҆ ѡ҆тъ грѣ́ха моегѡ̀ ѡ҆чи́сти мѧ. Ꙗ҆́кѡ беззако́ніе моѐ а҆́зъ зна́ю, и҆ грѣ́хъ мо́й предо мно́ю е҆́сть вы́ну. Тебѣ́ е҆ди́ному согрѣши́хъ, и҆ лука́вое предъ Тобо́ю сотвори́хъ. Ꙗ҆́кѡ да ѡ҆правди́шисѧ во словесѣ́хъ Твои́хъ, и҆ побѣди́ши внегда́ су́дити ти́. Се́ бо въ беззако́нїихъ зача́тъ е҆́смь, и҆ во грѣсѣ́хъ роди́ мѧ ма́ти моя́. Се́ бо и҆́стину возлюби́лъ еси́; безвѣ́стная и҆

та́йнаѧ премꙋ́дрости Твоеѧ̀ ꙗ҆ви́лъ ми є҆сѝ. Ѿкропи́ши мѧ̀ ѵ҆ссѡ́помъ, и҆ ѡ҆чи́щꙋсѧ: ѡ҆мы́єши мѧ̀, и҆ па́че снѣ́га ᲂу҆бѣлю́сѧ. Слꙋ́хꙋ моемꙋ̀ да́си ра́дость и҆ весе́лїє, возра́дꙋютсѧ ко́сти смире́нныѧ. Ѿвратѝ лицѐ Твоѐ ѡ҆тъ грѣ̑хъ мои́хъ, и҆ всѧ̑ беззако́нїѧ моѧ̀ ѡ҆чи́сти. Се́рдце чи́сто сози́жди во мнѣ̀, Бо́же, и҆ дꙋ́хъ пра́въ ѡ҆бновѝ во ᲂу҆тро́бѣ моє́й. Не отве́ржи менѐ ѡ҆тъ лица̀ Твоегѡ̀, и҆ Дꙋ́ха Твоегѡ̀ Свѧта́гѡ не ѡ҆тъимѝ ѡ҆тъ менѐ. Возда́ждь ми ра́дость спасе́нїѧ Твоегѡ̀, и҆ Дꙋ́хомъ Влады́чнимъ ᲂу҆тверди̑ мѧ. Наꙋчꙋ̀ беззако́нныѧ пꙋте́мъ Твои̑мъ, и҆ нечести́вїи къ Тебѣ̀ ѡ҆братѧ́тсѧ. И҆зба́ви мѧ̀ отъ крове́й, Бо́же, Бо́же спасе́нїѧ моегѡ̀, возра́дꙋетсѧ ꙗ҆зы́къ мо́й пра́вдѣ Твое́й. Го́споди, ᲂу҆стнѣ̀ мои̑ отве́рзеши, и҆ ᲂу҆ста̀ моѧ̀ возвѣстѧ́тъ хвалꙋ̀ Твою̀. Ꙗ҆кѡ а҆́ще бы восхотѣ́лъ є҆сѝ же́ртвы, да́лъ бы́хъ ᲂу҆бѡ, всесожже́нїѧ не благоволи́ши. Же́ртва Бо́гꙋ дꙋ́хъ сокрꙋше́нъ: се́рдце сокрꙋше́нно и҆ смире́нно Бо́гъ не ᲂу҆ничижи́тъ. Оу҆бла́жи Го́споди, благоволе́нїемъ Твои́мъ Сїѡ́на, и҆ да сози́ждꙋтсѧ стѣ́ны І҆ерꙋсали́мскїѧ. Тогда̀ благоволи́ши же́ртвꙋ пра́вды, возноше́нїе и҆ всесожега́емаѧ: тогда̀ возложа́тъ на ѻ҆лта́рь Твой тельцы̀.

Сѵ́мволъ правосла́вныѧ вѣ́ры.

Вѣ́рꙋю во є҆ди́наго Бо́га Ѻ҆тца̀, вседержителѧ, Творца̀ не́бꙋ и҆ землѝ, ви́димымъ же всѣ̑мъ и҆ неви́димымъ. И҆ во є҆ди́наго Го́спода І҆исꙋса Христа̀, Сы́на Бо́жїѧ, є҆диноро́днаго, И҆́же ѡ҆тъ Ѻ҆тца̀ рожде́ннаго пре́жде всѣ́хъ вѣ̑къ: Свѣ́та ѡ҆тъ Свѣ́та, Бо́га и҆́стинна ѡ҆тъ Бо́га и҆́стинна, рожде́нна, не сотворе́нна, є҆диносꙋщна Ѻ҆тцꙋ̀, И҆́мже всѧ̂ бы́ша. На́съ ра́ди человѣ̑къ, и҆ на́шего ра́ди спасе́нїѧ, сше́дшаго съ небе́съ, и҆ воплоти́вшагосѧ ѡ҆тъ Дꙋха Свѧ́та и҆ Марі́и Дѣ́вы, и҆ вочеловѣ́чшасѧ. Распѧ́таго же за ны̀ при Понті́йстѣмъ Пїла́тѣ, и҆ страда́вша, и҆ погребе́нна. И҆ воскре́сшаго въ тре́тїй де́нь по писа́нїемъ. И҆ возше́дшаго на небеса̀, и҆ сѣдѧ́ща ѡ҆деснꙋю Ѻ҆тца̀. И҆ па́ки грѧдꙋщаго со сла́вою сꙋди́ти живы́мъ и҆ ме́ртвымъ, Є҆гѡ́же ца́рствїю не бꙋдетъ конца̀. И҆ въ Дꙋха Свѧта́го, Го́спода животворѧ́щаго, И҆́же ѡ҆тъ Ѻ҆тца̀ и҆сходѧ́щаго, И҆́же со Ѻ҆тце́мъ и҆ Сы́номъ спокланѧ́ема и҆ ссла́вима, глаго́лавшаго Проро́ки. Во є҆ди́нꙋ, свѧтꙋю, Собо́рнꙋю и҆ А҆по̀стольскꙋю Це́рковь. И҆сповѣ́дꙋю є҆ди́но креще́нїе, во ѡ҆ставле́нїе грѣхѡ́въ. Ча́ю воскре́сенїѧ ме́ртвыхъ: И҆ жи́зни бꙋдꙋщаго вѣ́ка, а҆ми́нь.

СЛО́ВО ДО ПИСЬМЕ́ННИХЪ.

Земля́ Украінська иде́ дале́ко по оби́два бо́ки Дніпра́; сяга́е вона́ по́ти, по́ки наро́дъ гово́рить по-на́шому, а гово́рить наро́дъ по-на́шому и въ Австри́йському ца́рстві ажъ по сами́ Карпа́ти. Пере́йдешъ гряни́цю и не догада́есся, що се вже и́нше ца́рство: зда́стця тобі, що се все йде рідна на́ша Воли́нь, або́ Подо́ллє. Лю́де ділять зе́млю на ца́рства, а Бо́жа прему́дрость на племена́. Прохо́дять со́тні літъ, кладу́тця и́нші гряни́ці міжъ царства́ми, а Бо́жі гряни́ці міжъ племена́ми стоя́ть неруши́мо; ви́мре одно́, дру́ге коліно, наста́нуть и́нші вла́сті — и́нші даю́тця города́мъ и се́ламъ зако́ни, а зако́ни язика́ и звича́івъ остаю́тця неруши́мими, по́ки само́ пле́мя не при́йме самохіть и́ншоі мо́ви, и́нших звича́івъ. Отъ же

уся́ земля́ поділена на наро́ди, на́че на вели́кі се́мъі, и вся́ка семъя́ гово́рить своімъ язико́мъ, співа́е своі пісні́, ма́е своі звича́і. Ні го́ри, ні моря́ не розділять таки́хъ семе́й міжъ собо́ю. Стріне Німець Німця за океа́номъ, въ Америка́нськихъ зе́мляхъ, —и рідні́йші вони́ здаду́тця оди́нъ одному́, а ніжъ Англича́не, чиИспа́нці, съ кото́рими по́ручъ стоіть Німе́цька осе́ля на чужи́ні. Опи́нитця нашъ братъ Южно-Ру́ський Украінець середъ Австри́йськихъ Русняківъ—и віта́ють ёго́ за гряни́цею такъ, на́че коло Лубе́нь, або підъ Полта́вою. Такъ було́ и за сто, и за двісті, и за ти́сячу літъ наза́дъ зо всіми племена́ми. Язи́къ и звича́і наро́днії найкріпше, найлюбійше единя́ть міжъ собо́ю наро́ди. Коли́ жъ така́ во́ля Бо́жа, щобъ жили́ люде на світі вели́кими се́мъями; то тре́ба вся́кому розу́мному чолові́кові свою́ вели́ку се́мъю, свое́ пле́мя зна́ти, де́ воно́ живе́, по яки́хъ зе́мляхъ, яки́ми города́ми й се́лами роски́нулось, тре́ба прислуха́тись до́бре до свое́і рідноі мо́ви, чи вона́ зъ розу́мнихъ устъ иде́, чи вона́ въ пісні голо́сить, чи вона́ съ кни́жки чита́етця. Огля́нься наза́дъ у вели́ку старовину́ — онъ, за

короля́ По́льского Степа́на Бато́рия співа́ли те жъ са́ме кобзарі, що́ тепе́ръ одъ кобзарівъ розу́мні лю́де на вічню па́мять записа́ли й напеча́тали. Пройшло́ більшъ двохъ сотъ літъ — и чого́ не переверну́лось на Вкраіні! Були́ гетьма́ни, були́ воево́ди и намістники; вигоря́ли до тла се́ла и городи́ одъ При́петі до Синю́хи, на ти́ждень верхово́іізди́; переверта́лась на німу́, безлю́дну пусти́ню и зно́въ заселя́лась Украіна; а мо́ва оста́лась та жъ са́ма, що й за короля Степа́на, та жъ сама́ пісня голо́ситъ по всій Украі́ні, одъ Карпа́тъ до Есма́ні, одъ По́льщи до До́ну. Да й коро́ль Степа́нъ заста́въ Украіну съ то́ю жъ само́ю уже́ й тогді староди́внёю мо́вою. Не було́ ще й По́льщи въ спомúнку, а вже нашъ наро́дъ паха́рствовавъ такъ якъ тепе́ръ, живучи́ въ своіхъ звича́яхъ по-надъ Дніпро́мъ-славу́томъ. Шану́й же всякъ свое́ рідне сло́во, кото́ре не одъ кого́ и́ншого, якъ одъ само́го Бо́га намъ на́дане, и не для того́ на́дане, щобъ ми даръ Бо́жий знева́жили й забу́ли. Хто ёго зневажа́е й забува́е, той самохіть виганя́е себе́ зъ рі́дноі семъі Украі́нськоі, и до тако́го не обе́рнетця се́рце, якъ до ро́-

дича, на чужи́ні, тако́го не привіта́е на́ше пле́мя по-брате́рські підъ Карпа́тами, чужа́ тому́ на́ша пісня, которій нема́е рівні по всёму́ світу, німа́ для то́го бу́де щи́ра душа́ на́ша, и нема́ ёму́ части́ни въ тій сла́ві, ко́торої добули́ собі на́ши пре́дки по́лемъ и мо́ремъ у всёго́ світу, вою́ючи за віру Хрития́нськую и во́лю людську́ю.

КІНЕ́ЦЬ И БО́ГУ СЛА́ВА.